

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİM DALI**

**TÜRK ve İSRAİL BANKACILIK SİSTEMLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI (2002–2007)**

Yüksek Lisans Tezi

UFUK ŞANLI

İstanbul, 2009

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİM DALI**

**TÜRK ve İSRAİL BANKACILIK SİSTEMLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI (2002–2007)**

Yüksek Lisans Tezi

UFUK ŞANLI

Danışman: YRD. DOÇ. DR. İ. MURAT BOZKURT

İstanbul, 2009

ÖZET

Sanayileşme ve kalkınmanın olmazsa olmazlarından birisi olan bankacılık evrensel kurallar çerçevesinde icra edilen bir meslektir.

Buna karşın ülkelerin bankacılık sistemlerinin ortaya çıkışı ve yapısı yerel gelişmeler çerçevesinde gelişmiştir. Dolayısıyla bir ülkenin bankacılık sistemini anlamak için o ülkenin siyasi ve ekonomik tarihine de bakmak zaruridir.

Bu çalışmada Ortadoğu bölgesinde zengin yer altı kaynaklarına (petrol, doğalgaz) sahip olmamasına karşın güçlü bir bankacılık sistemi inşa etmeyi başarmış iki ülkenin; Türkiye ve İsrail'in bankacılık serüvenleri mercek altına alınmıştır.

İki ülkenin bankacılık sistemleri oyuncu sayısı, piyasa yapısı, bilanço büyüklüğü, kredi dağılımı ve yoğunlaşma durumu açısından masaya yatırılmış, finansal oyuncuların yapısı tahlil edilmiş ve sonrasında sistem açısından risk oluşturan unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Son olarak Türk ve İsrail bankacılık sisteminin benzer ve farklı yanları ortaya konularak bir portre çizilmiştir.

SUMMARY

Banking which is conducted with universal rules and regulations is also essential for industrialization and development.

Despite that countries established their banking system with accordance to the local evolution. Consequently it is vital to observe and refer to the political and economic background of that country in order to understand its banking system.

In this study two countries' banking systems of middle east, Israel's and Turkey's banking journey has been analyzed despite the fact that they are not prosperous on materials such as gas and oil.

The banking system of these 2 countries are discussed in detail by number of players, market conditions, balance sheet growth, credit distribution and concentration. Also the structure of financial players and possible risks to the system are stated.

Finally similarities and diversities of both countries banking systems are exhibited.

ÖNSÖZ

İlk örnekleri Mezopotamya, Eski Yunan ve Eski Roma’da görülen bankacılığın gerçek anlamda hayat bulduğu coğrafya İtalya olmuştur. 12. yüzyıl İtalyasında kendilerine “Bancherius” adı verilen sarraflar, sokak köşelerinde önlerine bir masa koyarak madeni paraların ayarını kontrol etme, para bozma, başkalarının paralarını muhafaza etme gibi birtakım işlemler yapmışlardır. Zaman içinde hareket sahalarını genişleten bu kişiler, para toplamanın bir adım ötesine geçmiş ve kredi ticareti de yapmaya başlamışlardır.

Yaşanan büyük bir mali kriz sonrasında ‘Bancherius’ların iflas etmesiyle başlayan panik havasını yatıştırmak için, 1581 yılında Venedik’te ‘Banco Della Piazza Del Rialto’ adını taşıyan tarihin ilk kamu bankası kurulmuştur.¹ Coğrafi Keşifler sonrasında dünyadaki siyasi ve ekonomik yapıda önemli değişimler yaşanmıştır. Latin Amerika ülkelerinden yağmalanan altın ve gümüşlerin Avrupa ekonomik sistemine uyumlu hale getirilebilmesi için 1609’da Amsterdam Bankası (Amsterdamsche Wisselbank) kurulmuştur.² Bu banka Avrupa piyasalarındaki farklı ayarlardaki paraları belli bir standarda oturtarak o dönemdeki piyasalara büyük güven vermiştir. Dünyanın ilk merkez bankası İsveçliler tarafından kurulmuştur. İsveç Merkez Bankası (Sveriges Riksbank) adını taşıyan banka 1668 yılında kurulmuş, ancak piyasalar üzerinde belirleyici rolü olmadığı için dünyanın en eski merkez bankası unvanını İngiltere Merkez Bankası’na (Bank Of England) kaptırmıştır. İlk emisyon bankası olarak tanımlanan İngiltere Bankası, 1694 yılında kurulmuş ve kurulduğu günden itibaren devlet hazinesi ve iktidarın en büyük yardımcısı olmuştur.

İslamiyet ve Hıristiyanlığın faizi yasaklaması, bankacılığın gelişim hızını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum bankacılık sektöründe Musevilerin ön plana çıkmasını sağlamış ve bu dinin mensupları bu mesleğin doğal icracıları olarak kabul edilmişlerdir. Ancak ilerleyen yıllarda Hristiyanlar arasında faiz yasağından kurtulmak

¹ **Fikret Çankaya – Mehmet Öz**, “Türkiye’de kamu bankalarının özelleştirilmesi, kamu ve özel sermayeli ticaret bankalarında etkinlik ve verimlilik analizi”, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2001, s.9

² **Burhan Ulutan**, “Bankacılığın Tekâmülü”, Ankara, 1957, s.44

isteyen İtalyanlar ve Almanların rakip olarak ortaya çıkmalarıyla Musevilerin bu alandaki tekeli ciddi anlamda darbe yemiştir.

19. yüzyılda ticaret sermayesinin gelişimi ve sanayi devrimi, banka sistemini büyük bir hızla geliştirmiş, bankaları parasal ilişkilerin odaklaştığı en önemli mali kurumların biri haline getirmiştir. Yaşanan bu değişim dünya üzerindeki tüm ülkeleri finansal alanda uzmanlaşmaya ve kendi bankacılık kurumlarını oluşturmaya zorlamıştır.

Bu çalışma modern bankacılığın temellerini atan Musevilerin kurduğu İsrail ile İslam dünyasının ‘çağdaş yüzü’ olarak kabul edilen Türkiye’nin bankacılık sistemlerinin karşılaştırılmasını amaçlamaktadır.

Çalışmanın hazırlanması sırasında bana olan desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr İbrahim Bozkurt ile her daim bana güç veren sevgili eşime teşekkürlerimi sunar, çalışmanın tüm ilgililere yararlı olmasını temenni ederim.

İstanbul, 2009

Ufuk ŞANLI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ	I
TABLO LİSTESİ	VII
ŞEKİL LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSRAİL EKONOMİSİ VE BANKACILIK SİSTEMİNİN ANALİZİ

1.1. İsrail'e Genel Bakış	3
1.1.2. Ülkede Uygulanan Ekonomi Politikaları	8
1.1.3 Nüfus Yapısı ve İşgücü	15
1.2. İsrail'de Finansal Sistem ve Bankalar	18
1.2.1. İsrail Merkez Bankası (Bank Of İsrail)	18
1.2.1.1. BOI'nın Tarihçesi	22
1.2.1.2. BOI'nın Yapısı	23
1.2.1.3. BOI'nin Görev ve Yetkileri	24
1.3. Bankacılık Sektörünün Yapısı	38
1.3.1. Özel Bankaların Finansal Sistemdeki Rolü	48
1.3.2. Yabancı Bankaların Finansal Sistemdeki Rolü	54
1.4. İsrail Bankalarının Bölgesel ve Stratejileri Ve Dışa Açılma Çabaları	55

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE BANKACILIK SİSTEMİ

2.1 Tarihçe	57
2.1.1. Osmanlı Döneminde Bankacılık	57
2.1.2. Milli Bankacılık Dönemi (1923–32)	61
2.1.3 Devlet Bankacılığının Yükselişi ve Gelişimi (1933–44)	64
2.1.4 Özel Bankaların Gelişme Dönemi (1945–1960)	65
2.1.5 Planlı Dönem (1961–79)	67
2.1.6. Serbestleşme ve Dışa Açılım Dönemi (1980–2001)	69
2.1.7 Yeniden Yapılandırma Dönemi (2002–2007)	75
2.1.7.1 Kamu Bankalarının Güçlendirilmesi	76
2.1.7.1.2 TMSF Bankalarının Çözümlemesi	78
2.1.7.3 Özel Bankaların Yeniden Yapılandırılması	81
2.1.7.4 Gözetim ve Denetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi	83
2.2. Türkiye’de Finansal Sistem ve Bankalar	85
2.2.1 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)	85
2.2.1.1 TCMB’nin Temel Görev ve Yetkileri	87
2.2.1.2 TCMB’nin Rolü ve Bağımsızlığı	89
2.3 Bankacılık Sektörünün Yapısı	91
2.3.1 Özel Bankaların Finansal Sistemdeki Rolü	98

2.3.2 Kamu Bankalarının Finansal Sistemdeki Rolü	98
2.3.3 Katılım Bankaları ve Finansal Sistemdeki Rolü	99
2.3.4 Yabancı Bankaların Finansal Sistemdeki Rolü	99
2.4 Türk Bankalarının Dışa Açılma Çabaları	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSRAİL VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

3.1. Temel Ölçütler Açısından Karşılaştırma	102
3.2. İki Ülke Bankacılık Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar	108
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	112

ÖZET

Sanayileşme ve kalkınmanın olmazsa olmazlarından birisi olan bankacılık evrensel kurallar çerçevesinde icra edilen bir meslektir.

Buna karşın ülkelerin bankacılık sistemlerinin ortaya çıkışı ve yapısı yerel gelişmeler çerçevesinde gelişmiştir. Dolayısıyla bir ülkenin bankacılık sistemini anlamak için o ülkenin siyasi ve ekonomik tarihine de bakmak zaruridir.

Bu çalışmada Ortadoğu bölgesinde zengin yer altı kaynaklarına (petrol, doğalgaz) sahip olmamasına karşın güçlü bir bankacılık sistemi inşa etmeyi başarmış iki ülkenin; Türkiye ve İsrail'in bankacılık serüvenleri mercek altına alınmıştır.

İki ülkenin bankacılık sistemleri oyuncu sayısı, piyasa yapısı, bilanço büyüklüğü, kredi dağılımı ve yoğunlaşma durumu açısından masaya yatırılmış, finansal oyuncuların yapısı tahlil edilmiş ve sonrasında sistem açısından risk oluşturan unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Son olarak Türk ve İsrail bankacılık sisteminin benzer ve farklı yanları ortaya konularak bir portre çizilmiştir.

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. İsrail'in Temel Ekonomik Göstergeleri	8
Tablo 2. İsrail'in Nüfusu Yapısı	16
Tablo 3. Bazı Ortadoğu Ülkelerinin Kredi Notları	17
Tablo 4. İsrail'deki Beş Büyük Bankanın Hisse Dağılımı	43
Tablo 5. İsrail Bankalarının Yıllara Göre Şube Sayısı	47
Tablo 6. İsrail'in En Büyük Altı Bankası'nın Bilançoları	50
Tablo 7. İsrail'de Faaliyet Gösteren Bankalar	53
Tablo 8. İsrail'deki Yabancı Bankaların Bilançoları	54
Tablo 9. 1930 Öncesi Banka Gruplarının Sektör Payları (%)	62
Tablo 10. Türkiye'deki Banka ve Şube Sayıları (1930 – 1946)	65
Tablo 11. Planlı Dönemde Bankacılık Sektörünün Gelişimi	67
Tablo 12. 1980–1989 Döneminde Bankacılık Sektörünün Gelişimi	71
Tablo 13. 1990 – 2000 Döneminde Bankacılık Sektörünün Gelişimi	74
Tablo 14. TMSF Bankalarının Yeniden Yapılandırma Faaliyetleri	80
Tablo 15. Türk Bankacılık Sisteminde Birleşme ve Devralmalar	83
Tablo 16. Temel Ekonomik Göstergeler (2002–2007)	91
Tablo 17. Bankacılığın Yapısal Göstergeleri (2002–2007)	93
Tablo 18. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankalar (1 Ocak 2008)	97

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. İsrail Fiziki Haritası	3
Şekil 2. İsrail Merkez Bankası'nın Faiz Oranları (1993–2007)	20
Şekil 3. İsrail Bankacılık Sisteminin Bilanço Büyüklüğü	44
Şekil 4. İsrail Bankalarının Toplam kredileri (2000–2007)	45
Şekil 5. İsrail Bankalarının Mevduat Gelişimi (2002–2007)	46
Şekil 6. İsrail'deki Toplam Kredi Kart Sayısı (2002–2007)	46
Şekil 7. İsrail Bankacılık Sistemindeki Hâkim Gruplar	48
Şekil 8. İsrail'de Mevduatın Krediyeye Dönüşüm Oranı (%)	51
Şekil 9. Merkez Bankası Faizleri ile Üç Aylık Mevduat Faizlerindeki Değişim (2000-2007)	90
Şekil 10. 2002–2007 Yılları Arasında Şube ve Personel Sayısında Yaşanan Değişim	94
Şekil 11. Toplam Aktiflerin GSMH'ya Oranı (2002–2007)	95
Şekil 12. Türkiye ve İsrail'deki Banka Sayısı	102
Şekil 13. Türk ve İsrail Bankalarının Bilanço Analizi	103
Şekil 14. Türk ve İsrail Bankalarının Mevduat Analizi	104
Şekil 15. Türk ve İsrail Bankalarının Kredi Analizi	105
Şekil 16. İlk Beş Bankanın Sektör Payı (%)	106
Şekil 17. Türk ve İsrail Bankalarının Şube Sayıları	107
Şekil 18: Türk ve İsrail Bankalarının Kredi Kartı Sayısı	108

KISALTMALAR

BIS: Bank Of Internatonal Settlement (Uluslararası Ödemeler Bankası)

BKM: Bankalararası Kart Merkezi

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BOI: Bank Of Israel (İsrail Merkez Bankası)

CIA: Central Intelligence Agency (Merkezi Haberalma Örgütü)

DTM: Dış Ticaret Müsteşarlığı

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

EIU: Economist Intelligence Unit (Ekonomi Haberalma Birimi)

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

İGEME: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan Sonra

TBB: Türkiye Bankalar Birliği

T.C: Türkiye Cumhuriyeti

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

USD: Amerikan Doları

YIS: Yeni İsrail Sekeli

a.g.e: Adı geçen eser

ev: Çeviren

S: Sayfa

\$: Amerikan Doları

Giriş

Türkiye ve İsrail, Ortadoğu coğrafyasının iki önemli ülkesidir. Demokratik, laik ve çağdaş devlet yapısına sahip bu iki ülkenin son yıllarda hız kazanan siyasi ve politik yakınlaşması finansal alanda da kendisini göstermeye başlamıştır.

2005 yılında ülkemiz tarihinde ilk kez bir İsrail bankası olan Bank Hapoalim, Cıngıllıoğlu ailesi tarafından yönetilen C Yatırım Bankasını satın alarak Türk finans piyasalarına adım atmıştır. İlerleyen dönemde tabelasını Bank Pozitif olarak değiştiren bu banka sadece Türk- İsrail finansal dostluğunun temellerini atmakla kalmamış, aynı zamanda nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede açılan ilk İsrail bankası olarak da kayıtlara geçmiştir.

Yaşanan bu sıcak gelişmelerden hareketle, iki dost ülke olan İsrail ve Türkiye'nin bankacılık sistemleri masaya yatırılmıştır.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk iki bölümünde İsrail ve Türk bankacılık sistemlerinin tarihsel gelişimlerine yer verilmiş, üçüncü bölümde ise iki ülke bankacılık sistemleri mukayese edilmiştir.

Yoğunlaşmanın son derece yüksek olduğu İsrail bankacılık sistemi, oyuncu sayısının azlığına karşın son derece dinamik ve hatta bölgesel düşünebilen bir bankacılık anlayışına hâkimdir. Buna mukabil İsrail ekonomisinin küçük olmasından kaynaklanan hacim sorunlarının ve de ülkede meydana gelen siyasi dalgalanmaların bankacılık sisteminin gelişimini olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır.

Buna karşılık, ölçek ekonomisi anlamında çok daha büyük olan Türkiye'nin bankacılık sistemi 2002 yılından itibaren bir yeniden yapılanma süreci içine girmiştir. Yakalanan siyasi ve ekonomik istikrarın etkisiyle kısa zamanda yaralar sarılmış, yeniden özgüven kazanan Türk bankaları, yüksek kaynak maliyeti, haksız rekabet koşulları, özkaynak yetersizliği gibi sorunlara rağmen üstün bir performans sergilemiştir.

Son bölümde ise iki ülkenin finans kesimi detaylı bir incelemeye tabi tutulmuş ve güçlü ve zayıf yanlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma; Türk ve İsrail bankacılık sektörüne ait verileri ortaya koyarak iki ülke finansal sistemini mercek altına almayı hedeflemektedir. Lakin İsrail bankacılık sistemiyle alakalı yeterli yabancı ve yerli kaynağın olmaması ve daha da önemlisi mevcut kaynakların da İbrani dilinde kaleme alınmış olması araştırmanın sınırlarının daralmasına neden olmuştur. Bu nedenle çalışmamız, veri bulunabilirliği ve güvenilirliği göz önünde bulundurularak 2002–2007 dönemini esas almıştır.

Çalışmamızdaki araştırma metodu, veri kaynaklarının değerlendirilmesi şeklinde olmuştur. Bu veriler; kitaplar, kütüphaneler, basılmamış yüksek lisans ve doktora tezleri, raporlar, süreli yayınlar, ansiklopediler ve güvenilir internet sitelerinden oluşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Şekil 1: İsrail Fiziki Haritası

Kaynak: <http://www.science.co.il/Israel-Neighbors-map.asp> (03.01.2009)

1. İsrail: Genel Bir Bakış

Resmi adı İsrail Devleti olan ülke (İbranice adı; Medinat Yisrael) bir Doğu Akdeniz ülkesidir. İsrail, Asya ile Afrika kıtalarının birleştiği bir noktada bulunmaktadır. Batısı Akdeniz, kuzeyi Lübnan ve Suriye, doğusu Ürdün, güneyi Mısır ve Kızıldeniz ile çevrilidir. Yüzölçümü 20.770 km²'dir. Kuzeyden, güneye en uzun mesafe 450 km, doğudan batıya ise 135 km'dir. Kabaca dar ve uzun bir dikdörtgeni andıran ülkenin en yüksek noktası Golan Tepeleri'ndeki Hermon Dağı (2.656 m) ile Necef'deki Rosh Ramon Dağı (1.035 m), en alçak noktası ise deniz seviyesinin 400 metre altında bulunan Ölü Deniz'dir.

1517 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na katılan Filistin toprakları, I. Dünya Savaşı sırasında, 1917'de İngiltere tarafından işgal edilmiştir.

İngiltere'nin o dönemde başbakanlık koltuğunda Yahudi toplumuna yakınlığı ile bilinen Lloyd George oturmaktadır. George'ın yanı sıra Dışişleri Bakanı Lord Arthur Balfour da Yahudi toplumu ile oldukça sıcak bir iletişim içindedir. Ortadoğu coğrafyasının İngiltere ve Fransa eliyle yeniden şekillendirildiği 1917'de, İngiltere Dışişleri Bakanı Balfour, Siyonist Federasyonu Başkanı Lord Lionel Walter Rothshild'e bir mektup göndererek İngiltere'nin Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasını kabul ettiğini resmen bildirir. Bu bildiri, sırasıyla Fransa, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından da kabul edilir. Tarihe "Balfour Deklerasyonu" olarak geçen bu açıklama İsrail devletinin kurulmasına giden yoldaki en önemli kilometre taşıdır.

1920'de San Remo Konferansı'nda toplanan İngiltere ve Fransa, Ortadoğu'yu yeniden paylaşır. Buna göre; Suriye ve Lübnan Fransa'nın, Filistin ise İngiltere hükümetinin himayesine bırakılır.

Filistin'deki İngiliz Manda Yönetimi'nin kontrolünde bulunan toprakların toplam büyüklüğü 10 bin 163 kilometrekaredir. Bu topraklar üzerinde 752 bin kişi yaşamakta ve Yahudiler nüfusun sadece yüzde 11'ini (84 bin kişi) oluşturmaktadır.¹

Birinci Dünya Savaşı sonunda Rus Çarlığı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Polonya Krallığı'nın yıkılması ve hemen ardından patlak veren büyük iç savaşlar ((Rus İç Savaşı (1918–20) ve Polonya-Rusya Savaşı (1919–20) gibi) bölgesel çatışmalar Avrupa'daki Yahudileri hedef alan büyük bir saldırı dalgasına da zemin hazırlar. Katliam ve yağmaların hedefi haline gelen Doğu Avrupa Yahudileri hayatta kalabilmek için büyük kitleler halinde Filistin'e göçmeye başlar.²

Giderek artan bu göç dalgası bölgede yaşayan Arap toplumunu ciddi anlamda rahatsız eder. Londra yönetiminin manda yönetiminin başkanlığına siyonist bir Yahudi olan Sir Herbert Samuel'i ataması kitlesel protestoları da beraberinde getirir.³

¹ **Tayyar Arı**, "Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi", İstanbul, Alfa Yayınları, 2005, ss. 203

² Resmi rakamlara göre 1919–23 yılları arasında Doğu Avrupa'dan Filistin'e toplam 40 bin kişi göç etti.

³ **Yusuf Besalel**, "Yahudi Tarihi", İstanbul, Gözlem Gazetecilik Basın Yayın, 2.baskı, 2003, ss. 99

Filistin'deki Yahudi toplumu Yahudi Ajansı (Jewish Agency) çatısı altında örgütlenirken, sayıca daha kalabalık olan Arap toplumu bir türlü organize olamayınca sıkıntılıların aktarılması da mümkün olmamıştır.

Almanya'da Adolf Hitler yönetimindeki Nasyonal Sosyalist Parti'nin (NAZİ) 1933'de iktidara gelmesi Filistin'e yönelik Yahudi göçünü daha da körüklemiştir. Avrupa'daki Yahudi Karşıtlığı'nın sistemli bir kıyıma dönüşmesi ve büyük güçlerin bu trajedi karşısında tepkisiz kalması 1929–1940 arasında tam 300 bin Yahudinin Filistin topraklarına yerleşmesiyle sonuçlanır. Gelişmeler Arap toplumunda infiale neden olurken İngiltere ise olaylara sessiz kalmayı tercih eder.

Göçlerle demografik yapıyı kendi lehlerine çeviren Yahudiler, İkinci Dünya Savaşı sırasında (1939–45) örgütlenmelerini tamamlayarak savaş sonrasında kurulacak devlet için gün saymaya başlar.

1945'ten itibaren İngilizleri hedef alan terörist saldırılara yönelen İsraililer yüzünden bölgede ciddi güvenlik sorunları baş göstermeye başlar. Sonunda bölgeden çekilmeye karar veren İngiliz yönetimi sorunun çözümü için konuyu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na havale eder.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 28 Nisan'da, İngiltere'nin isteğiyle toplanır. 15 Mayıs'ta 7 oya karşı 45 oyla Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi (UNSCOP)'nin kurulmasına, komitenin 11 üyeden oluşmasına ve en kısa zamanda bir rapor sunulmasına karar verir.⁴ Büyük devletlerin dâhil edilmediği komisyon çalışmalarını kısa zamanda tamamladı ve raporunu BM Genel Kuruluna sunar. Kasım 1947'de kabul edilen rapor; Filistin'de biri Arap diğeri Yahudi iki devletin kurulmasını, tarihi Kudüs kentinin BM denetiminde uluslararası bir statüye kavuşturulmasını ve İngiliz Manda yönetiminin sona ermesini önermektedir.⁵ Ama bu paylaşım planı hem Yahudiler hem de Araplar tarafından reddedildi ve taraflar olası bir çatışma için silahlanmaya başlar.

⁴ **Tayyar Arı**, *a.g.e.*, ss. 218–219

⁵ **Bülent Aras**, “*Filistin- İsrail Barış Süreci ve Türkiye*”, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1997, ss. 20

BM kararının ardından İngiltere, 15 Mayıs 1948'den itibaren bölgeden çekileceğini açıklar ve Nisan ayından itibaren de bölgedeki askeri güçlerini çekmeye başlar.

İngiltere'nin Filistin üzerindeki manda yönetimi sona erdikten saatler sonra Yahudi Milli Konseyi, İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan etti. Bu önemli bir olaydı; zira Ortadoğu'da 2 bin yıl aradan sonra yeniden bir Yahudi Devleti kurulmuştu. Ama bu gelişme sonu gelmeyen Arap-İsrail savaşlarının da temellerini atmıştır.

İsrail Devleti'nin ilan edilmesinden sadece bir gün sonra Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak bu kararı tanımayarak bölgeye yönelik askeri harekât başlattı. 15 ay süren Birinci Arap-İsrail Savaşı Birleşmiş Milletlerin arabuluculuğunda yapılan görüşmeler sonucunda imzalanan ateşkes anlaşmalarıyla sona erdi. Ateşkes anlaşmaları ile İsrail, BM'nin taksim planıyla kendisine bırakılan araziye genişletirken Gazze Mısır'ın, Batı Şeria ve Doğu Kudüs ise Ürdün'ün yönetiminde kaldı.

1956'da Mısır lideri Cemal Abdül Nasır'ın uluslararası deniz ulaşımı açısından büyük öneme sahip olan Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklaması, kanalın işletim haklarını elinde bulunduran İngiltere ve Fransa'yı harekete geçirmiştir. İsrail ordusunun da destek verdiği koalisyon güçleri Mısır'a karşı ortak askeri harekât düzenlemiş ve kanal bölgesinin denetimini ele geçirmişlerdir. Ancak operasyona ABD ve Sovyetler Birliği (SSCB) büyük tepki gösterince işgal ettikleri bölgelerden geri çekilmek zorunda kalmışlardır.⁶ Bu olay "İkinci Arap- İsrail Savaşı" veya "6 Gün Savaşı" olarak bilinen çatışmanın da tohumlarını atmıştır.

Mısır, Ürdün ve Suriye güçlerinin 1967 yılında İsrail'e karşı büyük bir saldırı başlatmasıyla alevlenen çatışmalar kısa zamanda bölgesel bir çatışmaya dönüşmüştür. Ancak İsrail'in daha savaşın başında elde ettiği ezici hava üstünlüğü ve istihbarat konusundaki becerisi Arap güçlerinin savaştan ağır bir yenilgi ile ayrılmasına neden olmuştur. Savaşın sonunda topraklarını ciddi anlamda genişleten İsrail; Doğu Kudüs, Golan Tepeleri, Gazze Şeridi ve Sina Çölü'nü ele geçirmiştir.

⁶ **Tayyar Arı**, *a.g.e*, ss. 263

Elde edilen zafer, “ Kudüs’ün Statüsü” ve “Filistinli Mülteciler” gibi iki önemli sorunu da beraberinde getirmiştir. Zira 1967’ye kadar Ürdün ve İsrail tarafından paylaşılan Kudüs’ün İsrail güçlerinin eline geçmesinin ardından üç semavi din açısından da büyük önem taşıyan kentin durumu sürekli olarak tartışma konusu olmuştur. İkinci olarak sınırların genişlemesiyle İsrail devleti sınırları içinde yaşayan Arap nüfusun sayısı ciddi anlamda artmıştır. 1967 sonunda 1 milyon Filistinli ile komşu olan İsraililer, izledikleri iletişim stratejisi ve politikalarından ötürü ilerleyen yıllarda önemli sorunlarla karşılaşmıştır.

İsrail karşısında ağır bir mağlubiyet alan Arap ülkeleri SSCB’nin askeri desteği altında yıllarca yeni bir savaşa hazırlandılar. 1973’te artık vaktin geldiğini düşünen Mısır, Suriye ve Irak güçleri Yahudilerin kutsal günü olan “Yom Kippur Günü”nün kutlandığı 6 Ekim’de saldırıya geçti. Bu saldırıyı hiç beklemeyen ve büyük bir şok yaşayan İsrail ordusu savaşın ilk günlerinde ağır kayıplar verse de ABD’den gelen askeri yardımın da etkisiyle kısa zamanda toparlandı ve birleşik Arap güçlerini geri püskürtmeyi başardı. 1973 Arap- İsrail Savaşı kazananı olmayan bir savaş olarak kayıtlara geçse de Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkilerin gelişimine olumlu katkılar sağlamış ve taraflar arasında bu tarihten itibaren büyük çaplı bir çatışma yaşanmamıştır.⁷

⁷ 1973 Savaşı sadece bölgeyi değil, bütün dünyayı etkileyen bir savaş olmuştur. Başını Suudi Arabistan’ın çektiği petrol ihraç eden ülkeler, Batılı ülkelerin İsrail’e verdiği desteği protesto için petrol ambargosu başlatmış ve bunun neticesinde dünya hampetrol fiyatları bir anda zirveye çıkmıştır. Bu ambargo Arap ülkelerinin petrolü siyasi bir silah olarak kullanabileceklerini göstermekle kalmamış, dünya ekonomisini yeni bir buhranın eşğine getirmiştir. **Mehmet Kocaoğlu**, “*Petro-Strateji*”, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1996, ss.57

Tablo 1: İsrail'in Temel Ekonomik Göstergeleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
GSYİH (milyar YIS)	518,0	524,2	548,9	582,3	625,1	642.2
Reel Büyüme Hızı (%)	-0,9	1,5	4,8	5,6	5,0	5.4
Enflasyon Oranı (ortalama, %)	5,7	0,7	-0,4	1,3	2,1	0.5
Nüfus (milyon)	6,6	6,7	6,8	6,9	7.1	7.2
Fob İhracat (milyon \$)	27.535	30.188	36.658	40.101	43.261	50.2
Fob İthalat (milyon \$)	-31.971	-33,162	-39.488	-43.870	-47.219	-55.8
Cari İşlemler Dengesi (milyon \$)	-502	1.802	3.159	3.756	6.319	5.600
Döviz rezervleri (altın hariç) (milyon \$)	24.083	26.315	27.094	28.059	30.692	28.4
Toplam Dış Borç (milyar \$)	67,7	72,1	78,6	77,7	87,1	89.9
Döviz Kuru (YIS:\$)	4,74	4,55	4,48	4,49	4,46	4.11

Kaynak: The Economic Intelligence Unit, Israel Country Report 2008, s. 4

1.1.2. Ülkede Uygulanan Ekonomi Politikaları

İsrail karma ekonomik yapıya sahip bir Ortadoğu ülkesidir. Her ne kadar belirli sektörler hâlâ devlet kontrolü altında olsa da ağırlık özel sektörün elindedir.

İsrail devletinin ilk yirmi yılında, ülkenin iktisadi performansını birbiriyle bağlantılı iki faktör belirlemiştir. Bunlardan birincisi, Yahudi göçüne verilen önem, Amerika ve diğer ülkelerdeki Yahudi diasporası ile olan sıkı bağlar ve Arap ülkeleriyle yaşanan sıcak çatışmalar. İkincisi ise temelleri daha devlet kurulmadan önce atılan iktisadi yapının devlet eliyle sürdürülüyor olmasıdır.

İsrail devleti kuruluşundan itibaren Yahudi göçünü etkin bir biçimde teşvik etmiştir. 1948–51 yılları arasında toplam 687 bin kişinin göç etmesiyle ülkedeki Yahudi nüfusu iki katına çıkarak 1,4 milyona ulaşmıştır.⁸ Göçleri izleyen yirmi yıl boyunca nüfus artışı devam etmiş, 60'ların sonunda nüfus bir kere daha iki katına çıkmıştır. Bu durum ilk yıllarda ülke kaynaklarının büyük bir kısmını tükettiyse de konut ve kamu binaları ile dayanıklı tüketim malları alanlarında yarattığı pazar nedeniyle, hızlı bir iktisadi büyümenin de tetikleyicisi olmuştur.

⁸ Roger Owen- Şevket Pamuk, "20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi", İstanbul, Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2002, ss. 237

1950–70 döneminde yaşanan hızlı büyümeyi körükleyen bir diğer önemli faktör de üç önemli kaynaktan gelen yoğun sermaye akışıdır. Bu kaynaklar; dünya Yahudileri, Amerika Birleşik Devletleri ve 1953'ten itibaren Nazi döneminde hayatını kaybeden veya kayba uğrayanların zararlarının tazmini için Batı Almanya tarafından yapılan ödemelerdir. Bu paraların toplam tutarı 1949–65 yılları arasında 6 milyar dolar düzeyindedir ve bu rakamın üçte ikisi herhangi bir faiz veya anapara ödemesi gerektirmeyen tek yönlü transferlerdir.⁹ Bu büyük sermaye akışı devlet kontrolündeki İsrail ekonomisinin hızlı büyümesine önemli katkı sağlamıştır. Tüm bu faktörlerin etkisiyle İsrail ekonomisi 1950–60 yılları arasında yüzde 10.7, 1960–70 yılları arasında ise yüzde 8.7 oranında büyümüştür.¹⁰

İsrail ekonomisi kuruluş yıllarında tarım ve hafif sanayi; yani emek-yoğun endüstrilere dayalı geleneksel bir ekonomiye sahipken, bu yapı ilerleyen zaman içinde tamamen değişmiş ve İsrail, telekomünikasyon, yazılım, elektronik, optik, medikal ve biyoteknoloji alanlarında dünyanın önde gelen ülkelerinden biri haline gelmiştir. Bu başarılı dönüşümün temelleri ise 1960'lı yıllarda atılmıştır.

1960'da Sanayi, Ticaret ve Çalışma Bakanlığı bünyesinde Bilim Dairesi (Office of the Chief Scientist-OCS) adını taşıyan özerk bir kurum kurulmuştur. Endüstriyel kabuk değişiminin ilk adımı olarak kabul edilen bu kurum, ülkenin yüksek teknoloji konusunda bilgi birikimini artırarak; ulusal ve uluslararası seviyede Ar-Ge konusunda işbirliklerini düzenlemekle görevlendirilmiştir.¹¹ OCS devletin finansal desteğini aktarırken, Ar- Ge'ye yönelik olarak bilgi birikimi ve teknoloji üretebilecek, yeni ürün veya iş süreci geliştirecek, mevcut ürünlerin alternatiflerini sunabilecek projelere öncelik vermiştir.¹²

İsrail'in bilimsel gelişime ne kadar büyük önem verdiğinin bir diğer göstergesi de İsrail Savunma Bakanlığı bünyesinde 'Bilimsel İlişkiler Bürosu' (LAKAM) adı verilen özel bir istihbarat ünitesinin kurulmasıdır. 1960 yılında kurulan LAKAM, 'Mümkün her yolu kullanarak' bilimsel veri toplamakla görevlendirilmiştir. Birim,

⁹ Roger Owen- Şevket Pamuk, a.g.e, ss. 238

¹⁰ Yakir Plessner, "The Political Economy of Israel: From Ideology to Stagnation", New York, State University of New York Press, 1994, ss. 7

¹¹ A.g.e, s. 8

¹² A.g.e, s. 8

yurtdışındaki askeri ataşeleri kullanarak sanayileşmiş ülkelerdeki tüm bilimsel gelişmeleri yakından izlemiş, bilgi ve belgeler toplayarak bunları İsrail şirketlerinin hizmetine sunmuştur.¹³

Ülke ekonomisinin gelişimini doğrudan etkileyen bir diğer faktör de İsrail ile komşuları arasındaki sıcak çatışmalardır. Bu bütçede savunma harcamalarının önemli bir kalem oluşturmasının yanı sıra, göçmenlerin iskânı ya da yeni sanayi tesislerinin inşası sırasında karın ve iktisadi yararın ikinci plana itilmesi de içinde olmak üzere ulusal güvenliğin korunmasına yönelik başka masrafları da beraberinde getirmiştir.¹⁴

1970'lerin başında piyasa ekonomisinin temelleri atılmaya başlanmış ve devlet kontrolünün genişlemesi sağlanmıştır. Ancak 1967 ve 1973 yıllarında patlak veren Arap- İsrail Savaşları ekonominin çarklarının ısınmasına neden olmuştur.¹⁵ Bu iki savaşın ortaya çıkardığı ağır savunma harcamaları kamu açıklarının 1980'lerin başında GSYİH'in yüzde 10'una çıkarmıştır.¹⁶ Dış yardım ve hibeler kanalıyla yoğun sermaye girişine rağmen kamu açıklarının çok büyük boyutlara ulaşması engellenememiş, iç ve dış borçlar 1984'ün ilk aylarına gelindiğinde artık çevrilemez noktaya gelmiştir. 1983 yılında patlak veren büyük ekonomik kriz döneminde yıllık enflasyon % 500'e fırlamıştır.

Yaşanan büyük kriz sonrasında cari hesap bilançosunda yaşanan iyileşmeye ve ABD'den yapılan karşılıksız yardımlara karşın 1984 boyunca ülkeden sermaye çıkışları yaşanmaya devam etti. Rezervleri sürekli eriyen ve borçları giderek kabaran İsrail'de ticari bankaların devletin açtığı borçlanma ihalelerine katılma konusunda gönülsüz davranması yüzünden Kasım 1984'te enflasyon oranı yıllık bazda %950 seviyelerine ulaşmıştır.¹⁷

Kasım 1984'te hükümet işçilerle anlaşarak ücretleri, işverenlerle anlaşarak fiyatları belirli bir düzeyde dondurmıştır. Böylece sonraki iki ayda enflasyon oranı aylık % 4.5 düşmüştür. Ancak açıklanan reform paketi aynen uygulanamadığı ve bütçe

¹³ Gordon Thomas, "Gideon'un Casusları: Mossad'ın Gizli Tarihi", İstanbul, Sabah Kitapları, 2000 ss. 72- 73

¹⁴ Roger Owen- Şevket Pamuk, a.g.e, ss. 238

¹⁵ Ahron Bregman, "Israel's Wars: 1947-93 Warfare and History", London, Routledge, 2000, ss. 37

¹⁶ Nuray Altuğ, "İstikrar Politikaları ve Ülke Örnekleri", İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2.baskı, 2001, ss. 195

¹⁷ İlker Parasız, "Kriz Ekonomisi: Hiperenflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan Kararları", Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları, 1996, ss.168-169

açıkları da azaltılmadığı için yerel paranın değer kaybı bir türlü engellenememiştir. 1985 yılının ilk altı ayında enflasyon yıllık ortalama % 350 seviyelerindedir ve sermaye çıkışları hala devam etmektedir.¹⁸ Haziran ayında normalde 3 milyar dolar olması gereken döviz rezervleri 2 milyar dolara gerilemiştir. ABD’den gelen 1,5 milyar dolarlık acil yardım da durumu değiştirmeyince, 1 Temmuz 1985’te hükümet yeni bir istikrar programını yürürlüğe koyulduğunu açıklamıştır.

Açıklanan yeni programın temel hedefi enflasyon oranını aylık % 15–20 oranlarından sıfıra indirmektir ve bu açıdan devrimci bir nitelik taşımaktadır. Program arzın çok üzerinde olan talebi kısmayı, para arzındaki fazlalığı azaltmayı ve bu yolla fiyat artışları ve enflasyonist beklentileri kontrol altına almayı amaçlamaktadır. Programla tedavülden önemli miktarda para çekilmesine ve bu paraların faiziyle geri ödenmesine karar verilmiştir. Ayrıca ilk kez savunma bütçesinde kısıntıya gidilmiş ve bütçe %20’den fazla daraltılmıştır.¹⁹

Tıpkı savaş hali varmış gibi hareket edilmiş, ilgili bakanlar ve merkez bankası yetkilileri günde iki kere toplanarak gelişmeleri değerlendirmiştir. Günde dört defa piyasa ve bankalardan veri alınarak sıkı bir gözetim mekanizması inşa edilmiştir. Bu sıkı denetim ve programa toplumun tüm kesimlerinin desteğiyle dünya tarihinin en başarılı istikrar programlarından birisine imza atılmıştır. 1986- 1991 yılları arasında uygulanan program ile yıllık enflasyon oranı %16-20’lar seviyesine indirilmiştir.²⁰

İsrail ekonomisinin ihracata dayalı büyüme stratejisinde; teknolojik gelişmeleri yakından izleyerek yüksek teknoloji (high-tech) sektörüne yapılan büyük yatırımlar ve Ar-Ge (araştırma –geliştirme) kültürü önemli bir rol oynamıştır. Bu sayede petrol ve doğalgaz gibi doğal kaynaklara sahip olmamasına karşın ciddi bir zenginlik üretmeyi ve kişi başına 28 bin dolar gibi inanılmaz bir rakam yaratmayı başarmıştır.

Ar-Ge konusunda atılan diğer adım ise 1984 yılında çıkarılan Ar-Ge’yi Destekleme Kanunu olmuştur. Bu kanun, isminden de anlaşılacağı üzere Ar-Ge

¹⁸ A.ge, ss. 169

¹⁹ **Nuray Altuğ**, “*İstikrar Politikaları ve Ülke Örnekleri*”, ss.202

²⁰ **Erdal Demirhan**, “*Para Politikasının Değişen Yüzü: Enflasyon Hedeflemesi*”, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2002, ss. 115

konusunda özel sektörün desteklenmesine yönelik hukuki yapıyı düzenlemiş ve sonuç olarak devletin Ar-Ge politikasında uyguladığı önemli bir araç olmuştur.²¹

Ülkede teknoloji ve Ar-Ge bu kadar desteklenirken Doğu Bloku ülkelerinin dağılmasıyla 90'lı yıllarda yaşanan beyin göçü, askeri alandaki gelişmelerin sivil hayata da uyarlanması, kısıtlı doğal kaynaklar ve güneş enerjisinden yararlanma gibi fikirler de İsrail'de yüksek teknoloji sektörünün önünü açmıştır.

İsrail'de yüksek teknoloji sektöründe bu gelişmeler yaşanırken, finansman konusunda da girişim sermayesi sektörü desteklenmiştir. Ülkede girişim sermayesinin başlangıcı, 1993 yılında hükümetin Yozma I Programını uygulamaya koymasına dayanmaktadır. Yozma I Programında, yabancı girişim sermayesi şirketlerinin ortaklığında 10 girişim sermayesi fonu kurulmuştur. 20 ila 25 milyon dolarlık büyüklükte olan fonlarda devletin payı %40, yabancı ortakların payı ise %60 seviyesinde tutulmuştur.

Programın başarıya ulaşması üzerine Eylül 1998'de Yozma II projesi devreye sokularak teknoloji şirketlerine destek vermeye devam edilmiştir. Yozma I ve II Programlarıyla, toplamda 170 milyon dolarlık bir fon yönetilmiş ve 40'tan fazla şirkete doğrudan yatırım yapılmıştır. Bununla beraber, yatırım yapılan bu şirketlerden ABD, Avrupa ve İsrail borsalarında halka arzlarla beraber, şirket birleşmesi ve satışları da yapılmıştır.

İsrail Girişim Sermayesi Araştırma Merkezi (Israel Venture Capital Research Center), 48 yerli ve 34 yabancı girişim sermayesi şirketinin verileriyle hazırladığı raporunda, 2008 yılında 483 İsrailli ileri teknoloji şirketine 2 milyar dolar değerinde yatırım yapıldığı bilgisini vermiştir. Bu tutar bir önceki yıl için 1,8 milyar civarındadır. İsrailli girişim sermayesi şirketlerinin yine İsrailli ileri teknoloji şirketlerine yaptıkları yatırımların toplamı ise sadece 780 milyondur.²²

Yüksek teknoloji alanında özellikle 1990'lı yıllardan itibaren kaydedilen gelişmeler sayesinde İsrail bir 'High-Tech' (Yüksek Teknoloji) ülkesi haline gelmiştir.

²¹ Özcan Çikot, a.g.e, ss.8

²² A.g.e, ss. 9

İsrail’de Ar-Ge sektörü, ihracatı sürükleyen ve firmaların rekabet gücünü artıran en önemli unsurdur. 1990–2000 yıllarında özel sektörün Ar-Ge harcamaları yüzde 80 oranında artmıştır. Sadece 2002 yılında bile yüzde 22 artan Ar-Ge harcamaları 2004 yılı GSYİH’sinin yüzde 4’ünü oluşturmakta ve bu konuda İsrail dünyada ilk sırayı almaktadır.

İsrail, GSYH’nin 2006’da %4,8’i, 2007’de ise %4,7’si kadar araştırma-geliştirme (Ar-Ge) harcaması yaparak dünya genelinde incelenen ülkeler arasında ilk sıraya yerleşmiştir. Benzer bir çalışma OECD ülkeleri genelinde yapılmış ve 2000 yılından itibaren İsrail, Ar-Ge konusuna yapılan harcamaların milli gelire oranı en yüksek ülke çıkmıştır.²³

Yazılım, kontrol ve gözetim ekipmanları, elektronik haberleşme ekipmanları, uçak sanayi, büro ve bilgisayar gereçleri, farmasötikler, elektronik bileşenler İsrail’in yüksek teknoloji ürünleri olarak göze çarpmaktadır. Ülke, fiber-optik ve elektro-optik kontrol sistemlerinde dünya lideridir. Endüstriyel üretimde bilimsel yaratıcılık ve teknolojik buluşlara dayanan yüksek katma değerli mallara ağırlık veren İsrail şirketleri; elektronik, havacılık, haberleşme, gıda üretimi, bilgisayar, güneş enerjisi, elmas işleme, bioteknoloji, kimyasallar ve tarım endüstrisini gibi alanlarda uluslar arası piyasalarda saygın bir yer edinmeyi başarmıştır. Küresel standartlara göre küçük ölçekli olmalarına rağmen kendi alanlarında dünya markası haline gelen bu şirketler, ülke güvenliğine de olumlu katkılar sağlamaktadır. Bugün savunma sanayi, kimya sanayi, tıp tekniği ürünleri de İsrail’in önemli sanayi ürünleri arasında yer almaktadır. İsrail’in askeri malzeme satışı, dünya silah ticaretinin yüzde 10’unu oluşturmakta ve İsrail dünya silah ihracatında ilk 5 ülke arasında yer almaktadır.²⁴

Telekomünikasyon sektörü, İsrail’in ihracatındaki en önemli sektörler arasında yer al almaktadır. Telekomünikasyon piyasasındaki pek çok segmentte İsrail ürünleri dünyanın en gelişmiş ürünleri, İsrail de küresel tedarikçiler arasında ilk sıralarda yer almaktadır.

²³ OECD, “*Science, Technology and Industry Outlook 2008: Profile of Israel*”, ss.170–171 <http://www.oecd.org/dataoecd/18/37/41559762.pdf> (Erişim Tarihi, 22 Haziran 2009)

²⁴ İsrail, 2007 yılında silah satışından 7.8 milyar dolar kazanmıştır. **Radikal**, “*Bu yılın silah zengini İngilizler*”, 18 Haziran 2008

2005 yılında İsrail'in telekomünikasyon ürünleri ihracatı 3,2 milyar dolara ulaşmıştır. İsrail telefon şebekesinin tamamı sayısal santrallerden oluşmakta ve ekipmanlar büyük oranda İsrail'de üretilmektedir. İsrail'in yüzde 95'i cep telefonu kapsama alanı içindedir ve cep telefonu abone sayısı 7,7 milyonu, internet abonesi ise 3,7 milyonu aşmıştır. İsrailin telekomünikasyon hizmetlerinde tüketici harcamaları 6 milyar dolar seviyesindedir.²⁵

Son yedi yılda İsrail telekomünikasyon sektöründeki en önemli gelişme İsrail Telekom şirketi Bezeq'in tekelinin kaldırılmasıdır. Bezeq'in vermekte olduğu iletişim servisleri arasında ülke sabit hatlı telefon servisi, cep telefonu servisi, radyo-telefon servisi, internet için geniş- hat servisi, bilgisayarlar arası iletişim servisi, çeşitli iletişim ağları, iletişim hatları koruma servisleri bulunmaktadır.²⁶

İsrail'de tarım, diğer tüm modern ülkelerde olduğu gibi, küçük ancak önemli bir paya sahiptir. Mevcut toprakların sadece yüzde 25'inin tarıma elveriş olmasına karşın devlet kuruluşundan itibaren tarıma büyük önem vermiş ve üretimde kendine yeterli olmayı milli gaye edinmiştir. Tarımsal alanların ve suyun kısıtlı olması, özellikle ülkenin kurulduğu yıllardaki savaş tehdidi ve komşularla ticaretin olmaması, İsrail'in tarımsal alanda yüksek teknoloji kullanması ihtiyacını ortaya çıkarmış ve bu olumsuz tablo İsrail'i geliştirdiği teknolojilerle tarım alanında dünyanın en ileri ülkelerinden biri haline getirmiştir. Karma ve kolektif çiftçilik tarımının geliştirilmesi, tarım kooperatiflerinin güçlendirilmesi göçmenlerin tarım kesiminde istihdam edilmesi, tarımsal ihracatın özendirilmesi bir devlet politikası olarak benimsenmiş ve bundan son derece müspet sonuçlar elde edilmiştir.

İsrail'de ihracat ekonomik büyümenin lokomotifi konumundadır. 2005 yılı verilerine göre, 83,2 milyar dolara ulaşan dış ticaret hacminin 40 milyar doları ihracattan oluşmaktadır. İsrail'in ihracatında en önemli payı yüksek teknoloji ürünleri ve işlenmiş elmas alırken; ithalatta en önemli ürünler işlenmemiş elmas ve başta petrol olmak üzere hammaddeler oluşturmaktadır. İsrail ihracata dayalı büyüme stratejisi

²⁵ ABD Merkezi Haberalma Örgütü (CIA), "World Outlook Report" (Dünya Genel Görünümü Raporu) <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/is.html>, (Erişim Tarihi: 05.04.2007)

²⁶ **Vural Çekinmez**, "İsrail Ülke Profili", T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2005, ss.8.

izleyen, girişimciliği ve ihracatı teşvik eden bir ihracat politikası ve liberal bir ithalat politikası izlemektedir. İsrail'in en önemli ticaret ortağı Amerika Birleşik Devletleri'dir. Belçika da elmas ticareti nedeniyle İsrail'in önemli ticari ortakları arasında yer almaktadır.

Ekonomideki istikrarlı büyüme dünyanın en sorunlu bölgelerinden biri olmasına karşın İsrail'i uluslararası yatırımcılar açısından önemli bir cazibe merkezi haline getirmektedir. Dünyanın en büyük chip üreticisi Intel'in 4 milyar dolarlık yatırım yapma kararı bu konuya verilebilecek en iyi örneklerden birisidir. Halen İsrail'de chip üretim ve araştırma geliştirme tesisleri bulunan Intel, 6 bin kişiyi istihdam etmekte ve yıllık bir milyar doların üzerinde ihracata imza atmaktadır. Intel'in yatırım kararı almasında, İsrail devletinin yatırıma sağladığı desteği yüzde 12,5'dan yüzde 15'e yükseltmesinin önemli rol oynadığı belirtilmektedir.²⁷ 2006 Mayıs ayında dünyanın en önemli metal tesisleri arasında gösterilen ISCAR'ın hisselerinin yüzde 80'inin 4,5 milyar dolara Amerikalı yatırımcı Warren Buffet tarafından satın alınması İsrail tarihinde bir dönüm noktası olmuştur.

1.1.3 Nüfus Yapısı ve İşgücü

Yahudi nüfusunun yarısından fazlası İsrail doğumlu olup geri kalan kısmı 70 farklı ülkeden göç etmiştir. İsrail'in nüfus yapısı, sosyoekonomik yapısı ve nüfus artış hızı, Sovyetler Birliği'nden İsrail'e gerçekleşen yoğun göçler nedeniyle 1990'lı yıllarda yüzde 36 olarak gerçekleşmiş; göçün hız kestiği 1990'ların sonunda ise yüzde 2,5'e gerilemiştir. Daha sonraki yıllarda göçlerin azalması ile birlikte nüfus artış oranı gerilemiş, 2003- 2007 yılları arasında ise ortalama % 1,8 olarak belirlenmiştir. Nüfus artış hızı giderek yavaşlamakta olmasına rağmen gelişmiş bir ekonomi için bu oran hala yüksek düzeydedir.

İsrail nüfusu göreceli olarak gençlerden oluşmakta olup 2006 yılı verilerine göre nüfusun yüzde 44'ü 25 yaşın altında, yüzde 60'ı ise 35 yaşın altındadır. Nüfusun yüzde 10'undan azı 65 yaş üzerindedir. Bu oran birçok gelişmiş ülkeye göre oldukça düşüktür. Ortalama yaşam süresi ise kadınlarda 82,3 yıl, erkeklerde ise 78,3 yıldır.

²⁷ **Aksiyon**, "Intel'den İsrail'e Büyük Yatırım", Sayı: 556, 1 Ağustos 2005, s. 45

Tablo 2: İsrail'in Nüfus Yapısı

	2003	2004	2005	2006	2007
Nüfus (milyon)	6,7	6,8	6,9	7,1	7,2
Nüfus (%değişim)	1,8	2,2	1,4	1,8	1,8

Kaynak: The Economic Intelligence Unit, Israel Country Report 2008, s. 8

İsrail nüfusunun yüzde76'sı (5,5 milyon kişi) Yahudi'dir. Nüfusun geri kalan yüzde 16'sı Müslüman, yüzde 2'si Hıristiyan ve yüzde 1,7'si Dürzîlerden oluşmaktadır. İsrail'de yaşayan Yahudiler, dünyadaki toplam Yahudi nüfusunun yalnızca yüzde 40'ına tekabül etmektedir. Bu nedenle İsrail sürekli olarak göç kabul etmektedir.

1948 yılında 786 bin olan nüfus, 2007 yılı itibarıyla 7,2 milyona yükselmiştir. İsrail İstatistik Ofisi tarafından yapılan nüfus tahminlerine göre nüfusun 2020 yılında 8,1–8,9 milyon arasında olması beklenmektedir.

Eğitimli ve nitelikli işgücünün yanı sıra; ABD, AB, EFTA ve diğer önde gelen birlik ve ülkelerle imzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmaları, İsrail'in dünya piyasasındaki yerini sağlamlaştıran unsurlar olarak görülmektedir.

İsrail doğal kaynaklara sahip olmamasına karşın Ortadoğu'nun kredi notu en yüksek ülkesidir. Bu durum İsrail banka ve şirketlerinin uluslararası piyasalardan çok daha ucuza finansman sağlamasına imkân vermektedir.

Tablo 3: Bazı Ortadoğu Ülkelerinin Kredi Notları

Ülke Adı	Derecelendirme Kuruluşu	Kredi Notu
Mısır	Standard & Poors	BB+
	Moody's	Ba1
	Fitch	BB+
İsrail	Standard & Poors	AAA
	Moody's	Aaa
	Fitch	AAA
Ürdün	Standard & Poors	BB
	Moody's	Ba2
	Fitch	BB
Lübnan	Standard & Poors	B-
	Moody's	B2
	Fitch	B-
Umman	Standard & Poors	A
	Moody's	A2
	Fitch	A
Katar	Standard & Poors	AA-
	Moody's	Aa2
	Fitch	AA
Suudi Arabistan	Standard & Poors	AA-
	Moody's	A1
	Fitch	AA-
Türkiye	Standard & Poors	BB-
	Moody's	Ba3
	Fitch	BB-

Kaynak: Thomson Reuters verileri derlenerek hazırlanmıştır.

1.2. İsrail’de Finansal Sistem ve Bankalar

1.2.1 İsrail Merkez Bankası (Bank Of Israel)

Para basımı, bankalardan gelen mevduat karşılıklarının kabulü, devlete geçici avans verilmesi, kamu borçlarının idaresi gibi temel görevlerinin yanı sıra, ticari bankaların likidite oranlarının denetlenmesi ve bankaların avans hacimlerinin düzenlenmesi gibi görevleri de yürüten İsrail Merkez Bankası (BOI) ülkede bankacılık işlemlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesinden sorumlu tek yetkili kuruluştur.

Enflasyonun yüzde 500'lere ulaştığı 1984 yılındaki ekonomik krizden bu yana İsrail Merkez Bankası, ülkenin ekonomi politikasının belirlenmesinde önemli bir role sahiptir.²⁸ Fiyat istikrarının sağlanması, ekonominin liberal hale getirilmesi, finansal piyasalarda reforma gidilmesi ve uluslararası mali standartlara ulaşılması amacıyla yapılan düzenlemeler Merkez Bankası'nın bu süreç içinde kaydettiği önemli gelişmelerdendir.

1986–1991 yılları arasında uygulanan program enflasyonun yüzde 16–20 seviyelerine indirilmesini sağlamış ve bu başarıda büyük pay sahibi olan BOI herkesin takdirini kazanmıştır. Ancak döviz kurunun çıpa olarak kullanılması programın ilk yıllarında enflasyonun düşük düzeylere çekilmesinde olumlu etki yaparken, reel kurun değer kazanması İsrail'in dış ticaretini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle 1987 başında ve 1998'in sonunda yapılan devalüasyonun ardından kurun yüzde 3'lük bant içinde hareket etmesi kararlaştırılmıştır. Daha sonra Haziran 1989 ve Mart 1990'da yapılan devalüasyonlarla kurun hareket bandı yüzde 5'e çıkarılmış, ancak anti-enflasyonist programa olan güven de sarsılmıştır. Bu gelişmeler sonrasında İsrail sabit kur sisteminden kaygan kur sistemine (crawling peg rate system) geçmiştir.²⁹

²⁸ Erişah Arıcan, “Gelişmekte olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye”, İstanbul, Derin Yayınları, 2002, ss.75

²⁹ Melike Alparslan-Pelin Ataman Erdönmez, “Enflasyon Hedeflemesi”, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu, Aralık 2000, ss. 18.

http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dosyalar/Enflasyon_Hedeflemesi.doc (Erişim Tarihi, 10 Mart 2008)

İsrail Merkez Bankası'nın resmi bir enflasyon hedefi olmamıştır. Bunun yerine nominal ve endeksli tahvillerdeki faiz oranı farklılıklarıyla belirlenen piyasa bazlı enflasyonist beklentiler kullanılmıştır. Söz konusu enflasyonist beklentiler 1992'de hedefin ilk olarak açıklanmasından bir ay sonra önemli ölçüde azalmıştır. Yıllık enflasyon oranı, hedefin de altına olmak üzere yüzde 9,4'e gerilemiştir. Bu durum Merkez Bankasının güvenilirliğini artırmıştır. Enflasyon oranının düşmesindeki en önemli etkenler; daraltıcı bir maliye politikasının izlenmesi, (bütçe açığı GSYİH'in yüzde 7'sinden yüzde 3,5'ine düşürülmüştür) işgücü maliyetlerindeki düşüşler, göç nedeniyle iş gücü arzının artması (üretimin büyümesi), ithal fiyatlarının ucuzlaması dolayısıyla ithalatın artması ve 1991 yılı sonlarında daraltıcı para politikasının uygulanmasıdır.

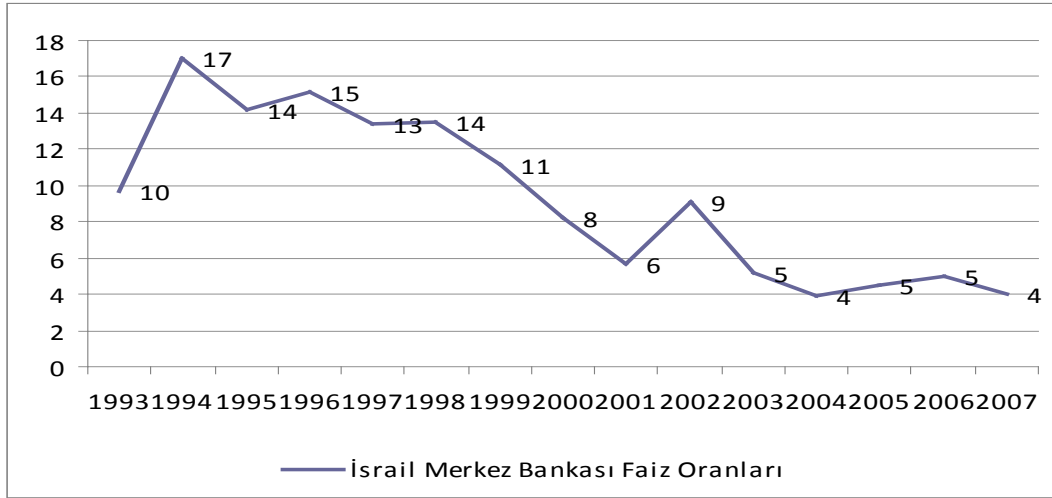
İsrail'in enflasyonun hedeflemesi rejimi, hedeften sapmaların yaşandığı yıllar olan 1994, 1996'nın ilk ve 1998'in üçüncü yarısı dışında başarılı olmuştur. 1994 ve 1996 yıllarında hedeflenen enflasyonun gerçekleştirilememesinin en önemli sebebi ise reel ücretlerin artırılması suretiyle meydana gelen mali genişleme ve kamu harcamalarıdır.³⁰

1996 yılı ortasından bu yana İsrail'in izlediği para politikası, hükümetin İsrail Merkez Bankası ile ortaklaşa belirlediği enflasyon hedeflerinin tutturulmasına dayanmaktadır. Nitekim 1992 yılında yüzde 15–16 seviyelerinde olan enflasyon, 2003 yılı ve sonrasında yüzde 10 seviyelerine çekilmiştir. Bu hedefin tutturulmasında karşılaşılan en büyük güçlük ise 1980'li yılların ilk yarısında görülen üç haneli enflasyon rakamlarının hafızalardan hâlâ çıkmamış olmasıdır.

İsrail merkez Bankası (BOI), 1996 yılından bu yana politika faizlerini düzenli olarak indirmektedir. Ekonomik aktivitenin canlanması, banka kredi kanallarının açılması ve Hazine'nin borçlanma maliyetlerini düşürmeyi hedefleyen bu süreç sonrasında Temmuz 1996'da 17.00 puan olan politika faizleri önce yüzde 14'ler seviyesine indirilmiş ardından yapılan kademeli indirimlerle Eylül 1998'de uzun bir aradan sonra ilk kez yüzde 10'un altına % 9.50 seviyelerine çekilmiştir.

³⁰ A.g.e, s. 19

Şekil 2: İsrail Merkez Bankası'nın Faiz Oranları (1993–2007)

Kaynak: İsrail Merkez Bankası (Bank Of Israel)

<http://www.bankisrael.gov.il/deptdata/pikuah/ribit/boirib94e.htm> (02.02.2009) ve <http://www.bankisrael.gov.il/deptdata/monetar/interest/bointcre.htm> (03.02.2009) yer alan bilgiler derlenerek hazırlanmıştır.

Ancak yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler neticesinde BOI Kasım ayından itibaren faizleri yeniden artırmaya başlamıştır. Göstergeler önce 12.29'u hemen ardından da 13.50 seviyelerini görmüştür. Buna rağmen hükümet ve Merkez Bankası pes etmemiş, Mart 1999'dan itibaren faizleri yeniden indirmek için harekete geçmiştir. Tam bir sene boyunca küçük ama kararlı adımlar atan ekonomik karar vericilerin çabası sonuç vermiş, Mart 2000'de yeniden psikolojik sınır olan 9 puan seviyesi yakalanmış ve bundan sonra asla geri adım atılmamıştır. Faiz oranları önce 8 puana hemen ardından da kademeli olarak 4.00 puana kadar indirilmiştir. İsrail'de 1991 yılı sonunda dalgalanan döviz kuru bandı sisteminin uygulamaya geçirilmesi ile birlikte önceki sistem (sabit bir döviz kuru bandı etrafında dalgalanma sistemi) terk edilmiştir. 1995–2001 yılları arasında döviz kuru bandı periyodik olarak genişletilmiş, Merkez Bankası döviz piyasasına doğrudan müdahale etmeme yönündeki kararlılığını sürdürmüştür.

2002 yılı sonlarından itibaren siyasi ve ekonomik duruma ilişkin kaygılar ve düşük seyreden kur nedeniyle enflasyon yeniden artarak yılsonunda yüzde 6.5'e yükselmiştir. 2000 ve 2001 yıllarında sırayla yüzde 0 ve yüzde 1.4 olan enflasyondaki bu ani artışta, güvenlik sorunları ve yüksek teknoloji ürünleri ihracatındaki azalmanın etkisi büyüktür. Bu gelişmeler ışığında ülkenin yeniden mali krize sürüklendiğine

yönelik endişeler artmaya başlamıştır. Nitekim Yeni İsrail Şekli'nin (YİŞ) 2001 yılında YİŞ 4,2:US\$1 olan değerinin 2002 yılı ortalarında YİŞ 5:US\$1 düzeyine gerilemesi sonucu Merkez Bankası faiz oranını yüzde 9,1'e yükseltmiş ve bütçe giderlerinden yapılan kesintilerin yanı sıra, doğrudan ve dolaylı vergilere ağırlık verilmiştir.

Ertesi yıl siyasi belirsizlik azalmış, İsrail para birimi ABD Doları karşısında yeniden değer kazanmış ve enflasyonist baskılar azalmaya başlamıştır. Merkez Bankası Eylül 2005'te faiz oranlarının yüzde 3.5'e gerilemesi üzerine sıkı para politikasından vazgeçmiş, bunun sonucunda ortalama tüketici fiyatları 2005 yılında yüzde 1.3 ve 2006 yılında yüzde 1.8 oranında artmıştır. Enerji ve gıda fiyatlarının seyri, YİŞ'in dolar karşısında değer kazanması ve güçlü ekonomi gibi faktörler neticesinde 2007 yılı sonunda ve 2008 yılının ilk yarısında enflasyonist baskılar yeniden artmıştır.³¹

³¹ Selin İnci Aydın, "İsrail Ülke Profili", T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2009, ss.12

1.2.1.1 İsrail Merkez Bankası'nın Tarihçesi

Bir merkez bankası kurma düşüncesi daha 1948'de, İsrail Devleti'nin kuruluşunun hemen ardından gündeme geldi. İsrail devletinin ilanından sonra yaşanan bir dizi siyasi ve askeri gelişmeye rağmen genç devletin piyasayı düzenleme sorununa acil bir çözüm bulma konusundaki azmi önce 17 Ağustos 1948'de yürürlüğe giren 5708–1948 sayılı 'Para Yasası'nı ortaya çıkardı. Yasa, para değerlerini hükümet ve Anglo-Filistin Bankası (sonrasında Leumi Le-İsrail BM Bankası) arasındaki sözleşme uyarınca tanımlama yetkisini içeriyordu. Bu sözleşmenin kurallarına uyarak Anglo-Filistin Bankası, Değer Bölümü adı altında görevi para değerleri olan özel bir bölüm kurdu. Banka aynı zamanda devlet borçlanmasını yönetecek bir bölüm de oluşturdu. Bu dönemde para politikasının belirlenmesi, bankaların denetimi gibi merkez bankalarının olağan görevleri Maliye Bakanlığı'nın elindeydi.

Mart 1951'de Maliye Bakanı Eliezer Kaplan, Devlet Bankası Kuruluş Komitesi'ni atadı. Kendisinin başkanlık ettiği Komite, raporunu Eylül 1952'de ortaya koydu. Rapor iki alanda, bankanın organizasyonu ve bankayla hükümet arasındaki ilişkiler konusunda genel görüşleri içeriyordu. Raporun ardından ilerleyen günlerde İsrail Merkez Bankası'nın ilk yöneticisi olacak olan Maliye Bakanlığı birinci Genel Müdürü David Horowitz tarafından koordine edilen İsrail Bankası Yasası'nın temeli oluşturuldu. Ama daha başlangıçta çok önemli bir sorunla karşılaşıldı. Merkez Bankası ve hükümet arasındaki ilişkilerin biçimlendirilmesi ve bankanın bağımsızlığının güvence altına alınması gerekiyordu. 5714–1954 sayılı İsrail Merkez Bankası Yasası, 24 Ağustos 1954'te İsrail Parlamentosu'ndan geçti ve aynı yılın 1 Aralık tarihinde yürürlüğe girdi. Böylece İsrail Bankası resmi olarak kuruldu.

Banka kuruluşuyla Leumi Le-İsrail BM Bankası'nı ve Maliye Bakanlığı Banka Denetleme Bölümü'nü devraldı. Döviz değişiminin kontrolü de 1978'de İsrail Merkez Bankası'na geçti.

İsrail Bankası, Knesset'e (İsrail parlamentosu), Yüksek Mahkemeye ve bakanlıklara yakın olacak şekilde Kudüs'te Kiryat Ben Gurion'a yerleştirildi. Bankanın, Tel Aviv'de de (Lilienblum Caddesi'nde) bir şubesi açıldı. Bankacılık Denetleme Bölümü de, Tel Aviv'de (Yavneh Caddesinde) faaliyet göstermeye başladı.

Bankanın günümüzde, 300 kadarı ekonomi, hesaplama, muhasebecilik, hukuk gibi alanlarda eğitim görmüş 800 civarı çalışanı bulunmaktadır. 1980'lerde ve 1990'larda banka, radikal bir yeniden yapılandırmaya gitmiş ve çalışanların sayısı üçte biri kadar azaltılmıştır. Bu düşüş daha verimli iş metotları sayesinde sağlanmış, ayrıca bankanın bilgisayar sistemlerindeki geliştirmeler ve kredi yönlendirmesi, resmi borçlanma alanlarında bankanın iş yükünü azaltan sermaye ve para piyasalarındaki ve döviz değişimi kontrolündeki reformlar bunu olanaklı hale getirmiştir.³²

1.2.1.2 Bankanın Yapısı

Yasayla belirlendiği gibi hükümet iki yıllık dönemler boyunca İsrail Bankası'na bir Danışma Komitesi ve bir Danışma Kurulu atar.

Danışma Komitesi: Bu komitenin, en az yedisi bankanın çalışanı olmayacak şekilde 11 üyeden oluşur. Yasa, komiteye, rezerv oranlarını koymak ve değiştirmekte danışılmasını zorunlu kılar.

Danışma Konseyi: Danışma Komitesi'nin on üyesinin de eklenmesiyle birlikte meydana gelir. Danışma Konseyi'nin en az on üyesinin banka çalışanı olmaması zorunludur. Devlet memurları bu konuma atanamazlar ve üyeler, genellikle ekonominin sektörlerinden seçilir. Konsey ve Komite ekonomi politikasındaki tartışmalar ve yönetici görüşleri ve analizleri ve İsrail Merkez Bankası bölüm şeflerinin sunmuş olduğu bilgilerle ekonominin durumunu ele alır ve Komite ve Konsey'in üyeleri kendi görüşlerini açıklarlar.

³² <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-1eng.htm> (Erişim Tarihi, 20 Mayıs 2009)

Banknot ve Madeni Paraları Planlama Komitesi: Bu komite, yönetici tarafından atanır ve paraların planlanması ile dizaynı konusunda bu merciye öneri sunar. Üyelerini hukuk, arkeoloji, nümismatik, mimari, tarih, gazetecilik vb. alanlardan uzmanlar oluşturur.³³

1.2.1.3 Bankanın Görev ve Yetkileri

İsrail Merkez Bankası'nın geniş bir sorumluluk sahası bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:³⁴

- A) Para Politikasını Düzenleme ve Yönetme
- B) Hükümete Ekonomik Danışmanlık
- C) Döviz Değişim Piyasası ve Döviz Kaynaklarının Yönetimi
- D) Döviz Piyasasının Analizi ve Yönetilmesi
- E) Bankacılık Sisteminin Düzenlenmesi ve Denetimi
- F) Ekonomik İstikrarın Korunması
- G) Para Basma
- H) Hükümet ve Bankalara Bankerlik
- İ) Uluslararası Kuruluşlarda İsrail'in Temsili

³³ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-3eng.htm>. (Erişim tarihi, 20 Mayıs 2009)

³⁴ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-4eng.htm>. (Erişim Tarihi, 20 Mayıs 2009)

A) Para Politikasını Düzenleme ve Yönetme

Macroekonomi politikası, üç ana bileşenden oluşur: Maliye politika, kalkınma politikası ve para politikası.

Hükümet tarafından belirlenen mali politikalar, öncelikle ulusal bütçenin belirlenmesiyle ekonomiye etki eder; hükümet harcamalarının tahsisi, vergilendirme ve borçlanma yoluyla bunların finanse edilmesiyle şekillenir.

Ekonomik yapıyı geliştirmek için politika (kalkınma politikası), rekabetçi ve verimli bir iş çevresini yaratmak için çeşitli sektörlerdeki düzenlemeleri ve yönetimi kapsar.

Para politikası ise İsrail Bankası tarafından yönetilir ve tamamen bankanın sorumluluğundadır ve onun ekonomiye etkisinin merkezidir.³⁵

Para politikasının ana konusu, fiyat istikrarı ve mali istikrarı korumaktır. 1992'den bu yana hükümetlerin ekonomi politikalarının ana hedefini enflasyon hedeflemesi oluşturmaktadır; para politikanın temel amacı da bu hedefe ulaşmaktır. Para politikası; kısa vadeli faiz oranlarının belirlenmesi, bankalara kredi açılması ve borçlanma yoluyla yürütülür. Faiz oranlarının aşırı derecede düşmesi, büyümenin yavaşlaması ve enflasyonist baskılara yol açacağı gibi, faiz oranlarında aşırı artışların yaşanması da ekonomik faaliyetlerin durma noktasına gelmesine neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Para Politikası faiz oranları kamunun yanı sıra bireyler ve şirketlerin de enflasyon hedefini doğrudan etkilemektedir.

İsrail ve yurtdışındaki geçmiş deneyimler, enflasyonun, ekonominin hayati noktalarında — üretim, tüketim, dış ticaret, emek piyasası ve mali piyasalar— sürdürülebilir ekonomik büyümeyi baltalayıcı bir etkisi olduğunu göstermiştir. Bu yüzden İsrail Merkez Bankası (dünyanın her yerinde merkezi bankalar gibi), enflasyona karşı savaşımın da ana üstlenicisidir.³⁶ Banka bu politikaya bağlı olarak dalgalı döviz kuruyla piyasaları yönetmektedir.

³⁵ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-5eng.htm> (Erişim Tarihi, 20 Mayıs 2009)

³⁶ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-5eng.htm> (Erişim Tarihi, 20 Mayıs 2009)

Banka'nın Para Politikası Kurulu, banka tarafından koyulan politikanın hayata geçirilmesi için çeşitli araçlar kullanmaktadır. Birikimlerin değerlendirilmesi için devlet iç borçlanma senetlerinde veya bankalara kredi verme bu araçların başlıcalarıdır. Bunlar sayesinde İsrail Merkez Bankası, para emisyonu ve kısa dönem faiz oranlarını baskı altına tutarak paranın değerindeki istenmeyen dalgalanmaları engelleyebilmektedir.

Gecelik borçlanmalar: 1 Eylül 2005 'te İsrail Bankası, bankalar için bir kota olmaksızın ve yüzde 1 faiz oranıyla gecelik borçlanmayı olanaklı kılan bir sistem oluşturdu. Borçlar, teminat karşılığı ve bir günlük (gece dâhil) yapılı ve otomatik olarak sonraki iş gününde geri ödenir.³⁷

Gecelik mevduatlar: 1 Eylül 2005 'te İsrail Bankası, bankalar için bir kota olmaksızın ve yüzde 1 faiz oranıyla gecelik mevduat hesapları oluşturmayı olanaklı kılan bir sistem kurdu. Mevduatlar, bir günlüktür(gece dâhil) yapılı ve otomatik olarak sonraki iş gününde geri ödenir.

Bankaların, kendi aralarında likidite ticareti yaptığı bankalararası piyasa, sistemin içinde likiditenin doğru dağılımını sağlamaya yardımcıdır. Makam (Kısa vadeli borçlanma için İbrani baş harflerinden kısaltması), İsrail Merkez Bankası tarafından para piyasasında para tabanı ve faiz oranını etkilemek için çıkarılan kısa vadeli (azami bir yıl) önlemlerdir. Makam'ın kamuya arzı parayla ilgili tabanı azaltır ve böylece hareketi ve enflasyonu dizginlemeye hizmet eder.³⁸

Kaynak arzı, bankaları kamu tarafından kendilerine yatırılan paranın bir miktarını İsrail Bankası'na mevduat olarak yönlendirmek konusunda zorlar. 1990'ların başlarına kadar İsrail Bankası kaynak arzındaki değişiklikleri para politikasının bir aracı olarak kullandı; ama artık, tıpkı diğer sanayileşmiş ülkeler gibi bunu yapmayı tercih etmiyor.

³⁷ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-5eng.htm> (Erişim Tarihi, 20 Mayıs 2009)

³⁸ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-5eng.htm> (Erişim Tarihi, 20 Mayıs 2009)

B) Hükümete Ekonomik Danışmanlık Yapmak:

Bankanın Araştırma Bölümü'nün ana görevi, para politikasını şekillendirmekte hükümete ekonomik danışmanlık yapan Merkez Bankası Başkanına yol göstermek ve yardımcı olmaktır. Bölüm ekonomistlerinin incelemeye tabi tuttuğu birçok alan bulunmaktadır. Sermaye piyasaları, ödemeler dengesi, fiyatlar, sanayi ve emek piyasasının ilkeleri, merkezi hükümet bütçesi ve ekonomi politikası ile ilgili hemen hemen her konu banka araştırma biriminin ilgi sahası içindedir.

Buna minvalde araştırma biriminin üç ana görevi vardır.³⁹

- **İsrail ekonomisindeki gelişmeleri izlemek ve analiz etmek:** Ana sonuçlar, hükümete ve Knesset yani İsrail Parlamentosu Sermaye Piyasası Komitesi'ne teslim edilen İsrail Bankası'nın Yıllık Raporu'nda sunulur. Ayrıca dört ayda bir Güncel Ekonomik Gelişmeler Raporu yayımlanır. Araştırma bölümü ayrıca, ulusal ölçekteki 750 imalatçı firma ve diğer sanayi dallarındaki 300 şirketin inceleme sonuçlarını her üç ayda bir yayımlar ve üretim indeksinin aylık durumunu kamuoyu ile paylaşır.
- **Ekonomik politikalarda öneri sunmak:** Bölüme bağlı ekonomistler ekonomi politikanın şekillendirilmesine ve Maliye Bakanlığı ile Başbakanlık tarafından birlikte şekillendirilen merkezi bütçenin hazırlanması sürecine de katılmaktadır. Ayrıca bölüm, ekonominin değişen ihtiyaçlarına uygun ekonomik projeleri de gündeme getirir.
- **Temel araştırma görevi:** Bölümün ekonomistleri, İsrail ekonomisiyle ilişkili farklı veriler üzerine çalışırlar. Bu araştırmalar, düzenli olarak Tartışma Defterleri (Discussion Papers), İsrail Bankası Ekonomi Bülteni (İbranice), İsrail Ekonomi Bülteni (IER) ile İsrail'de ve yurtdışında çıkan diğer profesyonel yayınlarda yayımlanırlar.

³⁹ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-6eng.htm> (Erişim Tarihi, 20 Mayıs 2009)

C) Döviz Piyasası ve Uluslararası Rezervlerin Yönetimi

Döviz Bölümü, İsrail'in döviz piyasasındaki gelişmeleri izler, değerlendirir ve bankanın kur politikalarını yönetir. Güncel döviz kuru politikası, İsrail para birimi olan Yeni Şekel'in (NIS) diğer yabancı para birimleriyle doğrudan değişimi temeline oturmuştur. İsrail Merkez Bankası uzun yıllardır döviz kuruna müdahale etmeme yönünde bir politika izlemektedir. Buna rağmen banka, bankalararası piyasada ihtiyaç duyulması durumunda müdahale etme hakkını saklı tutar.

İsrail Merkez Bankası her gün düzenli olarak NIS'in yabancı para birimleri karşısındaki değişim oranını yayımlar.⁴⁰

Bankanın döviz konusundaki bir diğer önemli görevi de uluslararası rezervlerin yönetimidir. Uluslararası rezervler birçok ülke açısından olduğu gibi İsrail açısından da büyük önem taşımaktadır. Borç alma veya borç verme işlemlerinin konvertibl para olarak kabul edilen dolar, euro, Japon yeni ve İsviçre Frankı üzerinden yapılması nedeniyle borçlanma veya borç ödeme işlemlerinin eksiksiz bir şekilde yapılabilmesi için merkez bankalarının döviz tutma mecburiyeti bulunmaktadır. İsrail Devleti'nin belirli bir miktar döviz kaynağının bulunması, İsrail döviz piyasasında meydana gelebilecek olası krizler ve ülkenin uluslararası mali gelişimi gibi faydaları bir kenara bırakırsak ekonomik gelişim açısından ciddi bir güvence oluşturmaktadır.

Tıpkı diğer merkez bankaları gibi, İsrail Bankası da tasarlanan üç ana hedefi gerçekleştirmek için kaynakların kullanımında muhafazakâr bir yatırım politikasını benimsemiştir:

- Kullanımları bakımından kaynakların değerini korumak;
- Likidite düzeyini yüksek tutarak kaynakların yönetimi;
- Önceki iki ilkeye bağlı olarak kaynak birikimini makul bir düzeye çıkarmak.

⁴⁰ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-7eng.htm> (Erişim Tarihi, 20 Mayıs 2009)

Rezervler bu yüzden, rezervlerin beklenen kullanımlarına denk gelecek şekilde öncelikle likit veya kısa vadeli yatırımlarda tutulur. Rezervler, uluslararası sermaye piyasalarında, yabancı hükümet bonolarında, yabancı bankalarda mevduat olarak veya başka yatırım araçlarından değerlendirilmektedir. Döviz Piyasası Bölümü düzenli olarak, yatırım kararlarını vermek ve fondaki değişiklikleri kararlaştırmak için tüm dünyada genelindeki mali piyasaları izlemektedir.⁴¹

D) Döviz Piyasası'nın İzlenmesi ve Analizi

İsrail'de döviz işlemlerinin liberalleştirilmesi, doğrudan ve karşılık değişim üzerindeki kısıtlamaların kademeli olarak kaldırılması 1990'ların başında gerçekleşti. Süreç, son kısıtlamaların da kaldırılmasıyla 31 Aralık 2002'de tamamlandı. Döviz Değişimi Kontrol Bölümü'nün işlevi de, liberalleştirme süreciyle eş zamanlı olarak değiştirildi. Bölüm, kısıtlamaların yürürlükte olduğu dönemde, öncelikle bunların gözlenmesinin sınanmasını ve döviz çıkışına izin verilmesini denetliyordu. Liberalleştirme süreciyle birlikte Bölümün faaliyetlerinin odağı, tüm dünyada döviz ve karşılıklı değişim üzerine veriler toplamak ve bunları değerlendirmek noktasına kaydırıldı. Bölümün çalışmalarının sonuçları, kamuya da açık olacak şekilde veriyi düzenlemekte ve politika oluşturmakta kullanıldı. Bundan dolayı, 1 Aralık 2002'den beri Bölüm, Döviz Değişimi Faaliyetleri Bölümü olarak adlandırılmaktadır.

Bölümün faaliyet alanı, ödemeler dengesi gereğince yapılan ulusal ve uluslararası döviz transferlerinin yanı sıra İsrail'in döviz hareketlerinin tümünü izlemeyi, analiz etmeyi ve bunların üzerinde çalışmayı kapsar. Bölüm ayrıca, ödemeler dengesinde veriyi tamamlayan ve dış borcun durumunu gösteren İsrail'in varlık ve sorumluluklarının durumunu gösteren bir sistemi idare eder. Bir kısmı Bölüm'de bulunan veritabanları, sermaye akışları ve süreçlerini izlemeyi ve analiz etmeyi olanaklı kılar.

Ekonomik faaliyette sermaye akışlarının yükselen payı ve İsrail'in yükselen bir ekonomi olarak sınıflandırılması döviz kurunu da etkileyen sermaye akışlarının ve

⁴¹ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-7eng.htm> (Erişim Tarihi, 20 Mayıs 2009)

faaliyetlerinin yakından izlenmesini ve analizini zorunlu kılmaktadır. Sermaye hareketlerinin nitelik ve süreçlerinin izlenmesinde verinin güncellenmesinin önemi, süreçlerin anlaşılabilir olarak, mali istikrarın sağlanması ve bir para politikasının formüle edilmesiyle döviz alımı ve satımında, işlemlerin türleri ve dış değişimdeki bu aktivitelerin analizi konusunda durumun teşhisine temel bir yardım sunmaktadır.⁴²

E) Bankacılık Siteminin Düzenlenmesi ve Gözetimi

İsrail’de bankacılık sektörünün denetim ve gözetimi Merkez Bankası eliyle gerçekleştirilir. Bir Bölüm Yöneticisi ve iki komite tarafından yönetilen **Bankacılık Denetleme Birimi** bankacılık sektörünü yakından izlemektedir.

Bu komitelerden ilki Lisans Komitesi’dir. Faiz oranlarının belirlenmesi, bankacılık sektöründe faaliyet gösterebilmesi için ihtiyaç duyulan lisansların verilmesi için bölüm yöneticisi ve diğer birimlere öneride bulunur. Bu komite, bir bankanın istikrarını tehdit eden kötü bir yönetim ortaya çıktığında yasal adımların atılması ve konunun incelenmesinde de danışma mercii olarak hizmet verir. Danışma Komitesi ise bankacılık sektörünü ilgilendiren meselelerde danışılan bir komite olup, Bankacılık Denetleme birimi tarafından buraya yeni talimatlar belirlemek ve uygun bir denetim gerçekleştirmekte danışılır.⁴³

Bankacılık Denetim biriminin görevleri ve yetkileri, birkaç yasa ile belirlenmiştir. Bu yasalar sırasıyla,

- 5741-1981 sayılı Bankacılık (Lisans) Yasası;
- 5741-1981 sayılı Bankacılık (Müşteri Hizmetleri) Yasası;
- 5741-1981 sayılı Yasa İzni Olmadan Denetim Hakkı Yasası’dır.

Bankacılık Denetleme Bölümü’nün çalışmalarında yardımcı olan çeşitli mekanizmalar bulunur:

⁴² <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-8eng.htm> (Erişim Tarihi, 18 Mayıs 2009)

⁴³ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-9eng.htm> (Erişim Tarihi, 18 Mayıs 2009)

Lisans prosedürleri: Lisans prosedürleri, bankaların olumsuz bir sonuç yaşamalarını engelleyecek noktalar ve görev için uygunsuz olabilecek süreçlerin ortadan kaldırılmasına ek olarak bankaların operasyon kabiliyetlerini güvence altına almak için tasarlanır ve esasen banka yönetim kurulunu etkiler.

Norm ve limitlerin belirlenmesi: Bankaların faaliyetleri, uygun idare ve risk kontrolü gözetilerek sınırlanır. Bu bağlamda, ilgili birim olan **Bankacılık Denetleme Birimi** bir banka yönetim kurulunun üyelerinin düzenlenmesi ve onun çalışma metotları, bankanın faaliyet gösterdiği alana uygun yeterli sermayenin sağlanması, tek bir müşteriye verilebilecek maksimum kredi miktarının sınırlaması ve hissedarlara (birey veya şirket vb.) ne kadar kredi kullanılacağına ilişkin koşulları ortaya koyar.

Denetleme ve değerlendirme: Bankaların hesapları denetlenir ve buna bağlı olarak bir performans analizi yapılır. Böylece banka yöneticilerinin kabul edilemez riskleri almasının önüne geçilir. Bankacılık Denetleme Bölümü bu bulgular ışığında, kusurların düzeltilmesi için gerekli önlemleri alır ve ciddi olaylarda, suç işleyen bankaların yöneticileri ve denetleyicilerine ek olarak bu bankalara yaptırım uygulanmasını sağlar.

Piyasa teşvik ve gelişimini denetlenmesi: Bankaların denetiminde bankaların ve banka müşterileri ile piyasalar tarafından belirlenen hareketlerinin izlenmesi önemli bir unsurdur. Sonuç olarak İsrail Merkez Bankası, müşteriler ve sorumlular şahsında bankaların faaliyetleri hakkında sahip olduğu bilgileri artırmayı hedefler.⁴⁴

F) Mali İstikrarın Korunması ve Geliştirilmesi

Mali sistem, ekonomide merkezi bir konumu işgal eder; onun verimliliği ve istikrarı, ekonomik gelişme ve ekonominin büyüme potansiyelinin değerlendirilmesi (gerçekleştirilmesi) için bu yüzden gereklidir. Mali sistem, üç bileşenden müteşekkildir:

1- Merkezinde bankacılık sisteminin yer aldığı mali kurumlar, kurumsal yatırımcılar (emeklilik fonları, sigorta şirketleri, ihtiyat sandıkları ve yatırım değeri olan

⁴⁴ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-9eng.htm> (Erişim Tarihi, 18 Mayıs 2009)

eğitim fonları) ve diğerlerini (sigorta şirketleri, ihtiyatlı birikimler ve ileri eğitim birikimleri) finanse eder ve diğer mali aktörler (yatırım yöneticileri, sigortacılar, danışmanlar vb.);

2- Mali piyasalar-para piyasaları, döviz piyasaları, borsa, tahvil piyasası ve bunlardan türeyen tüm alanlar;

3- Ödeme ve takas sistemleri.

Bankacılık sisteminin istikrarı, İsrail Merkez Bankası'nın gözetiminde Bankacılık Denetleme Bölümü'nün sorumluluğundadır. Diğer mali kurumların istikrarına dair sorumluluk, borsanın sorunsuz işlemlerini sağlamakla yükümlü Borsa Temsilcisi, Maliye Bakanlığı bünyesindeki Tasarruf ve Sigortacılık (Birimi), Güvenlik Kurumu'na aittir. Mali sistemin ayrı bileşenlerinin her birinin kendi alanlarında istikrarı korumaları, tüm sistemin istikrarını kendi kendine garanti etmez; sistemin bir bütün olarak alınması gerçeğini ortadan kaldırmaz. Bu durum, mali piyasaların giderek artan yakınlıkları, farklı mali kurumların birbirleriyle ve mali piyasalarla ortak ilişkileri, mali sistemler ile olayların karmaşık ve dinamik süreçlerinin yol açtığı dış şoklar gibi ani etkilerin ortaya çıkardığı çok yönlü kapsamın ürünüdür.⁴⁵

G) Para Basma

Yasal olarak sadece İsrail Merkez Bankası, para basımı ve sürümü yapabilir. Dolaşımdaki banknotlar ile madeni paraların nicelik ve değeri; işlemlerin fazlalığı, enflasyon oranı, çek, kredi kartı ve otomatik ödeme makinelerinin (ATM) kullanımını gibi birkaç faktör tarafından belirlenir. İsrail Merkez Bankası'nın Tedavül Bölümünün ana görevi, genel talebe göre banknotlar ve madeni paraların düzenli şekilde tedarik edilmelerini güvence altına almaktır.

Bu ise şunları içerir;

- **Nominal Deđerin Planlanması:** Kamunun nakit işlerini verimli bir şekilde yürütebilmesi ve aynı zamanda piyasaya sürülecek yeni paranın maliyetinin en

⁴⁵ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-15eng.htm> (Erişim Tarihi, 18 Mayıs 2009)

aza indirilmesi için gereken miktarın nominal değerlerini planlanlar.

- **Banknot ve Madeni Paraların Dizaynı:** Banknot ve Madeni Paralar Genel Komitesi, Banka Yöneticisi tarafından kesinleştirilecek olan banknote ve paraların dizaynını inceleyerek yöneticiye görüş sunar. Danışma Konseyi'nde yapılacak değerlendirmenin ardından banknot ve madeni paraların biçim, miktar ve diğer ayrıntıları Maliye Bakanı'nın onayıyla Banka Yöneticisi tarafından belirlenir.

- **Banknot ve Madeni Paraların Basımı:** Banknotlar ve madeni paralar için piyasadan gelen talebi uygun şekilde karşılarken uluslararası standartlara uygun planlama, sipariş ve temin faaliyeti için de, ortaya çıkan kaçınılmaz masraf ve parçabaşı maliyetleri düzenler, minimuma indirmeye çalışır. İsrail ekonomisinin ihtiyaçlarının basım işlerinin İsrail'de yapmayı gerektirmediği görüşünün doğrulanmasından bu yana banknotlar ve madeni paralar yurtdışında basılmaktadır.

- **Depolama:** Banknot ve madeni paralar yurtdışında basılıp ülkeye ulaştıklarında, katı taşımacılık kuralları, yüksek güvenlik ve titiz kontroller eşliğinde İsrail Bankası'nın depolarına konulurlar.

- **Paranın Sürümü:** Nakit, kamuya, İsrail Bankası'nın sürüm ve geri çekilmede gerekli miktarları belirlemesi koşuluyla ticari bankalar yoluyla sunulur.

- **Sayma, Doğrulama, Tasnif ve Parçalama:** Bankaların, İsrail Bankası'na teslim ettiği banknotlar, dikkatli şekilde sayılır ve kalp olmaları ihtimaline karşı kontrol edilir. Ayrıca ileri teknoloji ürünü araç ve yöntemlerle kullanılabilir olanlarla, parçalanarak (kıyılarak) yok edilecek olanlar sınıflandırılır. Madeni paralar da benzer bir sürece tabi tutulur.

- **Hatıra Paraların (Madeni) Basımı:** Banka, yıllık olarak ve özel olaylar nedeniyle anı paraları (madeni) basar. Bunlar, genellikle altın ya da gümüş olurlar ve İsrail Hükümeti Madeni Paralar ve Madalyalar Kurulu Ltd. tarafından koleksiyoncular ve halka satılırlar.

- **Nümismatik (Para bilimi) Koleksiyonu:** İsrail Bankası, Banka'nın Kudüs'te kurulu Ödeme Aracı (sergi) içinde tuttuğu çok geniş bir banknot ve madeni para koleksiyonuna sahiptir. Bu koleksiyonun sergilenmesi okul grupları, askerler, turistler ve diğer ziyaretçiler için oldukça çekicidir.⁴⁶

H) Hükümet ve Bankalar İçin Bankacılık (Bankerlik)

İsrail Merkez Bankası Yasası bankayı “Hükümetin yegâne bankacısı (bankeri) ve mali temsilcisi” olarak tanımlar. Bu bağlamda İsrail Bankası, üç alanda operasyon düzenler;

Resmi Borç İdaresi; hükümetin zorunlu olmayan (devredilir, vadelenirilir veya devredilemez, vadelenirilemez) iç borçlarını denetler ve bunlara ilişkin görüş sunar. İdare ayrıca İsrail'in dış borçlarının idare ve sevkinden sorumludur (İsrail Resmi Bonoları). İdare, bono satışlarının ve bonolara yönelik ödemelerin makbuzlarını oluşturur ve kaydeder, bono alıcılarının ve ödenmesi gereken devlet borçlarının ve menkul Kıymetler Borsası'nın kayıtlarının güvenliğini sağlar ve bu yollarla devlet bonolarının bankacılık işlemlerinin koordinasyonunu sağlar. İdare, hükümet adına ihtiyati birikimleri tutar; bunlar, sigorta şirketlerinin birikimlerine ek olarak, hisse senetleri, opsiyonel birikimleri, özelleştirilmiş devlet kuruluşlarının çevrilebilir tahvillerini kapsar. Resmi Borç İdaresi, borçlanmayla ilgili mevzuatlarda gerekli değişikliklerin yapılması konusunda hükümete ve Knesset'e danışmanlık ve kordinatörlük hizmeti sunar. İdare, borçların ödenmesiyle ilgili direktifleri formüle eder ve yayımlar ve ayrıca anapara ve faiz tutarlarını hesaplar ve belirler. Yasa uyarınca İdare, borç sertifikalarının devri ile ilgili borçlanma kayıtlarını tutar ve bunları veri tabanına ekler. Böylece sertifikalarını kaybetmiş olan alacaklılara da ödeme yapar. Ayrıca İdare, geri ödeme yapmamış borç sahiplerinin ticari ilişkilerini takip altında tutar, bunlar için uygun ödeme planları belirler. Halk, Kudüs ve Tel-Aviv'de İsrail Bankası'ndan bütün borç ödemelerinin tarihlerini ve detaylı bilgilerini temin edebilir, sertifikaları yeniden alabilir.⁴⁷

⁴⁶ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-10eng.htm> (Erişim Tarihi, 18 Mayıs 2009)

⁴⁷ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-11eng.htm> (Erişim Tarihi, 18 Mayıs 2009)

Hükümet bankerliği; İsrail Merkez Bankası, tüm dünyada devletin resmi borçlarını ve mali faaliyetlerini yöneterek devlet işleri ve satın alım ödemeleri için normal bankacılık hizmetlerini sağlar. Hükümet, hem döviz birikimleri hem de kendi para birimindeki birikimlerinin kayıtlarını İsrail Bankası aracılığıyla tutar ve gerektiğinde çeker. Banka Saymanı Bürosu, çekler, yazılı taahhütler hükümetin ihtiyaç ve gereklilikleri çerçevesinde tutulan hesaplar ve hükümet tarafından yatırılmış günü geçmiş ödeme evraklarının (çoğunlukla vergi tahsillerinden) takibi gibi yollarla devletin hesap işlerini, elektronik yollardan ödemelerini yapar.

Devletin mali temsilcisi olarak İsrail Bankası, bütçe açığını ve ödemeler dengesinin gerektirdiği kamuya yönelik orta ve uzun vadeli borçlanmalar yapar. Yukarıda belirtildiği gibi, bu fonksiyon hükümetin borçlanma planlarını büyük ölçüde yapan Resmi Borç İdaresi tarafından yürütülür.⁴⁸

Bankalar için bankacılık (bankerlik); bankalar, ulusal para veya döviz cinsinden çeşitli tipteki birikimlerini İsrail Merkez Bankası'na yatırır; bu işlem, bankaların ihtiyaçları ölçüsünde ve ellerinde bulunan fazla naktin değerlendirilmesi çerçevesinde belirli dönemler üzerinden ulusal para ya da döviz cinsinde gerçekleşir. Bankaların İsrail Bankası'nda bulunan mevcut hesapları, ayrıca bankalar arası transferin akışını sağlar. Banka, ayrıca bankalara düşük faizli kredi imkânı sunar.⁴⁹

I) Uluslararası Kurumlarda İsrail'in Temsili

İsrail'in mensubu olduğu finansal kurumlarda devleti İsrail Bankası temsil eder. Bunlar:

- Uluslararası Para Fonu (IMF)
- Dünya Bankası grubuna bağlı kurumlar: Uluslararası Kalkınma ve Gelişim Bankası (IBRD); Çok Yönlü Yatırım Garanti Temsilciliği (MIGA); Uluslararası Finans Kurumu (IFC) ; Uluslararası Gelişim Temsilciliği (IDA)

⁴⁸ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-11eng.htm> (Erişim Tarihi, 18 Mayıs 2009)

⁴⁹ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-11eng.htm> (Erişim Tarihi, 18 Mayıs 2009)

- Amerika Gelişim Bankası (BID)
- Avrupa Kalkınma ve Gelişim Bankası.

1954 yılından bu yana IMF ve Dünya Bankası'nın üyesi olan İsrail, 1976 yılında bölgesel olmayan üye olarak Amerikalılararası Gelişim Bankası'na; 1991 yılında ise Avrupa Kalkınma ve Gelişim Bankası'na üye olmuştur. Bir IMF üyesi olarak İsrail her yıl düzenli olarak, İsrail ekonomisi hakkında etraflı bir rapor hazırlanması amacıyla Fon'un ekonomistleri tarafından ziyaret edilir. Rapor Fon'un İcra Kurulu tarafından tartışılır. İsraili danışmanlar, Fon'un çeşitli ülkelere sağladığı teknik destek konusunda işe alınırlar.

İsrail, sanayileştirilen bir ülke olarak, görece olarak yüksek olan kişi başına düşen geliriyle ne Dünya Bankası açısından ne de bazı özel bölgelerin gelişmesini amaçlayan bölgesel bankalar açısından krediye uygun değildir. Buna rağmen bir hissedar olarak, bu kurumların politikalarında ve aktivitelerinde özel bir ilgi görür.

İsrail Merkez Bankası, kalkınma bankaları tarafından finanse edilen projelerde; projeleri planlamadan uygulama sürecine kadar değerlendirerek, İsraili firmalarla temas kurarak, katılımları konusunda onları cesaretlendirdi; bilgilendirme ve rehberlik konusunda onlara yardımcı oldu.

İsrail önemli ekonomik kaynaklarından biri olan beşeri sermayesi sayesinde, yıllar içinde birçok farklı alanda büyük bir bilgi birikimine ulaştı ve uzmanlaştı. Böylelikle İsrail üyesi olduğu uluslararası kurumlara senede 38 milyar dolarlık proje teklifi verilebilir duruma gelmiştir.

Özel fonlar çıkarmak ve İsraili danışmanların önerileri ile bunları kurumlarla uyumlu bir hale getirmek, uluslararası finans kurumlarının ilgisini İsrail'in uzmanlıklarına yöneltmek için en verimli yollardan biri oldu. BID, EBRD, IFC ve IBRD gibi çok amaçlı finansal kurumlar üzerine çalışan İsraili danışmanları finanse etmek için İsrail Merkez Bankası'nın aktif bir fonu vardır.

Çeşitli ülkelere profesyonel atamalara İsraili uzmanların katılımını sağlamak, bazı temsilciliklere ev sahipliği yapmak, oy kullanmak, veri toplamak ve bu verileri İsrail'in ilgili alanlarına ulaştırmak gibi amaçlar sebebiyle, İsrail Merkez Bankası, uluslararası finans kurumlarıyla sürekli temas halindedir. İsrail devletinin, İsrail Merkez Bankası aracılığıyla, uluslararası finans kurumlarına aktif katılımı; devletin, uluslararası para politikaları ve bu politikaların şekillendiği uluslararası forumlar ile olan bağlarını güçlendirmektedir. Son yıllarda İsrail, merkezi ekonomiden pazar ekonomisine geçen ülkelerin ekonomilerinin şekillendirilmesinde aktif olarak rol almaya başlamıştır. IMF'nin, eski Sovyetler Birliği ülkelerine sağladığı teknik destek konularında İsrail Merkez Bankası'nın kadroları da görev almıştır.⁵⁰

⁵⁰ <http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-12eng.htm> (Erişim Tarihi, 18 Mayıs 2009)

1.3 İsrail Bankacılık Sektörünün Yapısı

Tarihte bankacılığı meslek olarak kabul eden ilk topluluk Museviler'dir. İslam ve Hristiyanlığın bankacılık konusunda katı prensipler getirmesine karşın Yahudi Şeriatı'nın (Dini kurallar bütünü) bu konuya daha esnek yaklaşması Musevileri bankacılık alanında özel bir konuma taşımıştır. Ortaçağ'dan itibaren profesyonel anlamda bankacılık mesleğini icra eden bu topluluk, dünya finans tarihine damgasını vuran birçok banka ve bankacıyı bünyesinden çıkarmıştır.

19. yüzyılın başında Yahudilere ait bir devlet kurulması fikri ortaya atılınca bu fikri savunanların kapısını çaldıkları ilk isimler de yine bu bankacılar olmuştur. Önceleri çok destek bulmayan bu düşünce Siyonist Hareketin fikir babası Dr. Theodor Herzl'in⁵¹ çabalarıyla bir süre karşılık bulmuş ve bunun neticesinde önce **Yahudi Milli Fonu** adını taşıyan bir fon oluşturulmuş hemen ardından bu fon bankaya dönüştürülerek Anglo- Palestine Bank (İngiliz- Filistin Bankası) kurulmuştur.⁵²

Filistin'de İngiliz Manda Yönetiminin tesis edilmesiyle Yahudi bankalarının sayısında adeta patlama yaşanmıştır. 1920'lerin başında Bank Hapoalim, Union Bank Of Israel, Mercantile Bank Of Israel, United Mizrahi Bank ve Mercantile Discount Bank kurulmuştur. Bu bankaları 1930'larda Polska Opieki, Israel General Bank, American Israel Bank, İsrail Discount Bank ve Trade Bank gibi bankalar izlemiştir. Bu bankalar sayesinde İsrail devletinin kuruluşu öncesinde Filistin'de ciddi bir bankacılık sistemi inşa edilmiştir.⁵³

⁵¹ Theodor Herzl, 1860 yılında Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de dünyaya geldi. Viyana Üniversitesi'nde hukuk eğitimi aldıktan sonra gazetecilik ve yazarlık yapmaya başladı. Bu dönemde Avrupa'da esen 'ulus devlet' akımlarından etkilendi. Yahudilere ait bir devlet kurulması fikrini savunan "Yahudi Devleti" (Judenstaat) adlı kitabı yayımladı. Ertesi yıl Dünya Siyonist Örgütünü kurdu ve aynı yıl dünyanın farklı ülkelerinden 200 delegenin katılımı ile İsviçre'nin Basel şehrinde 1. Siyonist Kongresi'nin toplanmasını sağladı. Bu devletin Filistin'de kurulması için Sultan II. Abdülhamit ile görüştü ancak Sultanı ikna edemedi. 1904 yılında geçirdiği kalp krizi sonrasında yaşama veda etti. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/264012/Theodor-Herzl> (Erişim Tarihi, 20 Ocak 2009)

⁵² Anglo- Palestine Bank ilerleyen yıllarda Bank Leumi Le Israel adını almıştır. **Bank Leumi**, http://english.leumi.co.il/LEFullArt/History_of_Leumi/6239/ (Erişim Tarihi, 22 Ocak 2009)

⁵³ 1902-48 yılları arasında kurulan bankaların tam listesi için **Shlomi Shuv**, "The Israeli Banking Market", Jerusalem, Institute for Advanced Strategic and Political Studies, January 1998, s.3-5 <http://www.iasps.org/policystudies/ps31.pdf> (Erişim Tarihi, 22 Ocak 2009)

Herzl'in liderliğini yaptığı Dünya Siyonist Örgütü⁵⁴ ve uzantısı konumundaki örgütler tarafından kurulan bankalar hem yurtdışında yaşayan Musevilerin Filistin'e gönderilmesi ve yerleştirilmesi hem de temel finansal ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli roller üstlenmiştir.

1947 yılında İsrail devleti ilan edildiğinde ülke sınırları içinde 23 banka faaliyet göstermektedir ve bu bankaların bilanço büyüklüğü yarım milyar dolar düzeyindedir.⁵⁵

1950- 60 döneminde İsrail Merkez Bankası'nın kurulmasının ardından bankacılık sektöründe ciddi bir yeniden yapılandırma süreci yaşanmış, 1960–80 döneminde de birçok küçük banka büyük grupların çatısı altında birleşmiştir.

İsrail bankacılık sisteminin büyük oyuncularını uzun süren bir konsolidasyon süreci sonrasında ortaya çıkmıştır. İsrail Merkez Bankası'nın yol göstericiliği ve rehberliğinde 1970'in hemen başında Mizrahi Bank ile Hapoel Hamizrahi, Export Bank ile Endüstri Bankası Dış Ticaret Bankası (Foreign Trade Bank) çatısı altında birleşti. Zerubawel Bank ile Tasarruf ve Kredi Bankası ise Hapoalim Bank'a katıldı. Hapoalim'in iştahı bununla kesilmedi ve banka eski adı American- Israel Bank olan Yefet Bank'ı da bünyesine kattı. Hapoalim'in en büyük rakibi olan Bank Leumi de boş durmadı. Arap- Israel Bank'ı satın alarak gücünü pekiştirdi. Israel Discount Bank ise İngiltere merkezli Barclay's Bank'ın İsrail'deki iştiraki konumundaki operasyonlarını satın alarak bir anda üçüncü sıraya yükseldi. Dış Ticaret Bankası (Foreign Trade Bank) ile İhracat Bankası'nın (Export Bank) da First International Bank ile birleşmesi bugün tablonun ilk işaretleri olarak kabul edilmektedir.

1977'de, yani Petrol Bunalımı'nın başladığı dönemde bu süreç daha da hızlanmıştır. Kupat Am Bank ile Iraklı Göçmenler Fonu Bank Leumi'ye devredilmiştir.

⁵⁴ 1897 yılında Basel Kongresi'nde kuruldu. Başkanlığına Theodor Herzl getirildi. Amacı, Filistin'de bir yurt edinilmesine çalışmak, her yerdeki Yahudileri organize etmek, Yahudi milli şuurunu güçlendirmek ve uluslararası toplumun desteğini almaktır. **Yusuf Besalel**, “*Yahudi Tarihi*”, ss. 91

⁵⁵ **Shlomi Shuv**, a.g.e, s. 6

Hapoalim ise bir kooperatif olan Otsar Amammi, Bank Massad ve Bank Otsar Hahayal’i devralarak dev bir bankaya dönüşmüştür.⁵⁶

Bu süreç United Mizrahi Bank’ın ülkenin en büyük konut finansmanı bankası olan Tefahot Israel Mortgage Bank’ı satın almasıyla 1980 yılında önemli oranda tamamlanmıştır.⁵⁷

1973 Arap- İsrail Savaşı ve sonrasında patlak veren ‘Petrol Bunalımı’ tüm gelişmekte olan ülkeler gibi İsrail ekonomisini de derinden etkilemiştir. Artan güvenlik harcamalarına ilaveten petrol fiyatlarındaki artıştan kaynaklanan yüksek dış ticaret açığı nedeniyle 1977’den itibaren ülkede enflasyon tehlikesi baş göstermiş ve İran Devrimi (1979) sonrasında ham petrol fiyatlarının zirveye ulaşmasıyla İsrail ekonomisinin kırılganlığı ciddi anlamda artmıştır.

Bu dönemde İsrail Merkez Bankası’nın artan ödemeler dengesi açığını kontrol altına almak için kısıtlayıcı kredi politikası izlemeye başlaması ve finansman kaynağı olarak da mali piyasalara yönelmesiyle iç kredilerde daralma görülmüştür. Alınan önlemler sonrasında 1980–81 yıllarında geçici bir iyileşme dönemi yaşanmıştır.⁵⁸ Ancak 1982 yılında İsrail ordusunun Lübnan’a girmesiyle başlayan çatışmalar ve uygulanan ekonomik programda yaşanan sapmalar yüzünden devalüasyon kaçınılmaz hale gelmiştir.

1983’te patlak veren “*Banka Hissesi Krizi*” ülke tarihinin en büyük ekonomik bunalımını tetiklemekle kalmamış aynı zamanda sektöre yön veren beş büyük bankanın da kamulaştırılmasına neden olmuştur.

Banka Hissesi Krizi Eylül 1983’te başlamıştır. Devalüasyonun kaçınılmaz olduğu söylentilerinin artması üzerine yatırımcılar ellerinde bulunan banka hisselerini satarak döviz alımına yönelmiştir. Bunun neticesinde Tel Aviv Borsası’nda işlem gören banka hisseleri hızla erimiş, gelen yüksek satış talebini karşılamakta zorlanan bankalar İsrail Merkez Bankası’ndan ilave kredi istemek zorunda kalmışlardır. Fakat yapılan

⁵⁶ Shlomi Shuv, a.g.e, s. 8–9

⁵⁷ A.g.e, s. 8–9

⁵⁸ Erişah Arıcan, “Gelişmekte olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye”, ss.74–75

yardımlar da sorunu çözmeye yetmemiştir. 6 Eylül günü bankacılık sistemi çökme noktasına gelince hükümet banka hisselerini kanatları altına almaya karar vermiştir.⁵⁹

Bu olay, kısa vadede banka hisselerine yatırım yapan firmaların, yatırımcıların ve kişilerin malî çöküşüne yol açsa da meydana getirdiği tahribat bundan çok daha büyük olmuştur. Toplumun bankacılık sistemine duyduğu güven ciddi anlamda sarsılmış, batan bankaların kamulaştırılması yüzünden devlet bütçesine ağır bir yük binmiştir.

1983 Krizi sırasında ülkenin en büyük dört bankası (Hapoalim, Leumi, İsrail Discount ve United Mizrahi) devletleştirilmiştir. Diğer bir bankacılık devi, First International Bank'a müdahale ise daha sınırlı olmuştur. Devlet bu bankaya sadece yüzde 19 oranında ortak olmuş ve bir denetim elemanı koymakla yetinmiştir. 6 milyar dolarlık bu kurtarma operasyonu İsrail tarihinin en büyük bankacılık krizini engellese bile başka sorunları beraberinde getirmiş ve ülke 1984 yılında iflasın eşiğine gelmiştir.

İsrail bankalarının Batı Avrupa ve ABD'deki bankalardan farklı olarak büyük finansal holdingler şeklinde örgütlenmesi, birçok sanayi kuruluşu ve işletmenin sahibi veya ana ortağı olması ve sağladıkları büyük istihdam olanakları hükümetler üzerinde büyük bir baskı unsuru oluşturmuştur.

Sistemin saç ayaklarını oluşturan üç banka; Leumi, Hapoalim ve United Mizrahi Bank bağımsız bir Yahudi devleti kurulması için teşkilatlanan ve devletin kuruluş sürecinde önemli roller üstlenen üç önemli örgüt; Dünya Siyonist Örgütü, Yahudi İşçi Federasyonu (Histadrut) ve dini bir hareket olan Mizrahi tarafından kurulmuş olması sorunun bir diğer ayağını oluşturmaktadır.⁶⁰ Zira bu bankalar devletin kuruluş yıllarında hükümetin finansal alandaki uzantısı gibi hareket ederek piyasa kaynaklı riskleri minimize etmekle kalmamış, ticari işletmelere ortaklık yoluyla iştirak ederek istihdam ve ekonomik yaşam üzerindeki devlet gücünü de pekiştirmiştir.

⁵⁹ **Efraim Karsh**, "Israel: The First Hundred Years" London, Frank Cass Publishers, 2002, ss.232
<http://books.google.com.tr/books?id=eMjmZaku8XoC&pg=PA232&dq=The+1983+Israeli+Bank+Shares+Crisis&lr=#v=onepage&q=The%201983%20Israeli%20Bank%20Shares%20Crisis&f=false> (Erişim Tarihi, 11 Mayıs 2009)

⁶⁰ **Yakir Plessner**, "The Political Economy of Israel: From Ideology to Stagnation", ss. 39

Bu nedenle zor duruma düşen özel bankaların kurtarılması sadece ekonomik açıdan değil, kurulan sosyo-politik sistemin devamı açısından da zorunluluk arz etmekteydi.

Hükümet, 1992 yılından itibaren makro ekonomik istikrarın sağlanması ve dünya genelinde esmeye başlayan özelleştirme rüzgârlarının etkisiyle devlet tarafından yönetilen bankaların satışı için harekete geçmiştir.⁶¹

Ekonomik etkinliği ve verimliliği artırma, sermaye piyasalarının gelişiminin hızlandırılması, merkezi bütçe gelirlerinin artırılması ve yabancı sermayeyi teşvik gibi genel amaçlarla başlayan özelleştirme uygulamalarında halka arz ve blok satış yöntemleri izlenmiştir.

1993 Mayısında Bank Hapoalim'in % 23.1'i ve Bank Leumi'nin de %13.4'ü Tel Aviv borsasında satılmıştır. 1994'te hisse senedi piyasasının beklenmedik şekilde düşmesiyle o yıl planlanan diğer satışlar ertelenmiştir. Fakat 1995'te United Mizrahi Bank'ın %26'sı bir grup yatırımcıya satılmıştır. 1997'de Bank Leumi ve İsrail Discount Bank'taki diğer paylarla birlikte Bank Hapoalim'in %43'ü bir Amerikan yahudisine satılmıştır.

Bunun neticesinde, 1990'lı yılların başında bankacılık sistemi büyük oranda devletin kontrolünde iken, yürütülen başarılı özelleştirme programı sonrasında kamunun etkinliği ciddi anlamda azaltılmıştır. 2005 yılına gelindiğinde sisteme hâkim olan beş büyük bankadaki kamu payı % 10 seviyesine düşmüştür. 2006 başında Israel Discount Bank ve Bank Leumi'deki kamu hisselerinin satılmasıyla sektörde devletin hissedarı olduğu banka kalmamıştır.⁶²

⁶¹ **Jonas Prager**, “*Banking Privatization In Israel, 1983–1994: A Case Study In Political Economy*”, Jerusalem, Institute for Advanced Strategic and Political Studies July 1995, s.9 <http://www.iasps.org/policystudies/ps22.pdf> (Erişim Tarihi, 10 Kasım 2008)

⁶² **Moody's Global Banking**, “*Banking System Outlook- İsrail*”, London, November 2007, s.9

Tablo 4: İsrail'deki Beş Büyük Bankanın Hisse Dağılımı

Banka	1992 Yılında Kamu Payı	2005 Yılında Kamu Payı	Büyük Yatırımcılar (2005)	Halka Açık (2005)
Mizrahi	% 97	0	% 48,6	% 51,4
Discount	% 87	% 31,1	% 26	% 42,9
Leumi	% 95	% 24,7	% 15,1	% 60,2
Hapoalim	% 99,9	0	% 31,4	% 68,6
Union	% 58	0	% 86,7	% 13,3

Kaynak: İsrail Merkez Bankası, “*Israel's Banking System- Annual Survey 2004: The Structure of the Banking System*” s. 103 <http://www.bankisrael.gov.il/deptdata/pikuah/skira04/ch-be.pdf> (02.05.2009)

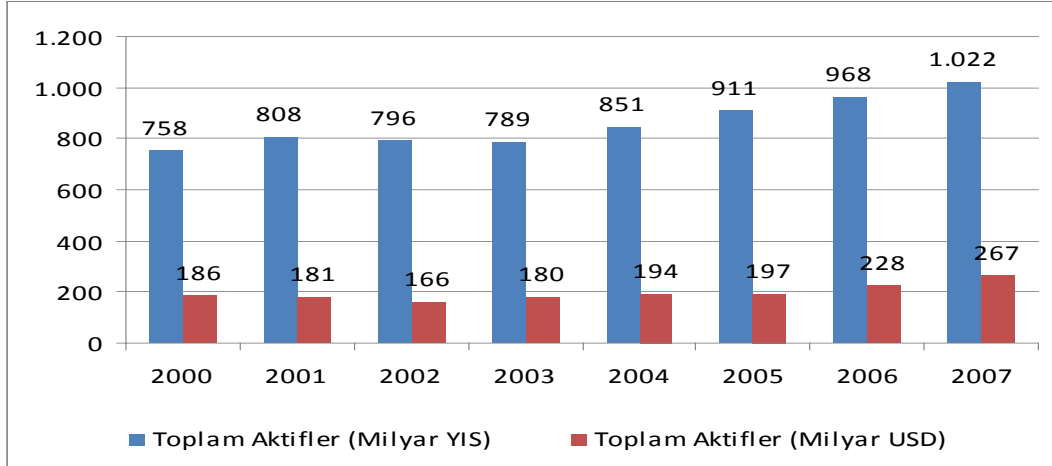
BOI, 1985’de yaşanan büyük ekonomik krizden sonra ülkede faaliyet gösteren banka ve finansal kuruluşları birleşmeye zorlayan bir strateji izlemiştir. BOI’nın küçük bankaların sisteme katkılarının küçük, taşıdıkları risklerin ise büyük olması nedeniyle büyük bankalarla birleşmeleri veya faaliyetlerine son vermelerini zorlayıcı politikası sonucunda 1980 yılında 63 olan banka sayısı, 2000 yılı başında 45’e inmiştir. Küresel piyasaları etkisi altına alan birleşme ve satın alma rüzgârının da etkisiyle oyuncu sayısı ilerleyen yıllarda daha da azalmıştır. 2002’de 41’e, 2004 sonunda ise 34’e gerilemiştir. Düşüş eğilimi 2005 ve 2006’da da devam etmiştir. 2007 yılı sonu itibarıyla ülkede tabelası bulunan banka sayısı 26’dır.⁶³

İsrail Merkez Bankası’nın uyguladığı sıkı para politikası ve sektörde yaşanan birleşmeler sektörün bilanço büyüklüğünü olumlu yönde etkilemiştir. 2000 yılında 758 milyar Yeni İsrail Şekli (YIS) olan sektörün toplam bilanço büyüklüğü, 2007 yılına kadar yüzde 22’lik bir artış göstermiş ve 1 trilyon 22 milyar YIS’a yani 267 milyar Amerikan dolarına ulaşmıştır.⁶⁴ GSMH’nin yaklaşık 167 milyar dolar olduğu düşünüldüğünde bu rakamın oldukça yüksek bir rakam olduğu ortaya çıkmaktadır.

⁶³ **Bank Of Israel**, “*Israel's Banking System- Annual Survey 2004: The Structure of the Banking System*” s. 101 <http://www.bankisrael.gov.il/deptdata/pikuah/skira04/ch-be.pdf> (Erişim Tarihi, 2 Mayıs 2009) ve **Bank Of Israel**, “*Israel's Banking System - Annual Survey 2007: Developments in the Activity of the Banking System in Israel in 2007*” April 1, 2008, s. 9 http://www.bankisrael.gov.il/deptdata/pikuah/skira07/ch-a_e.pdf (Erişim Tarihi 2 Mayıs 2009)

⁶⁴ **Bank Of Israel**, “*Israel's Banking System - Annual Survey 2007*”, April 1, 2008, s. 10 http://www.boi.gov.il/deptdata/mehkar/doch07/eng/pe_4.pdf (Erişim Tarihi, 2 Mayıs 2009)

Şekil 3: İsrail Bankacılık Sisteminin Bilânço Büyüklüğü

Kaynak: İsrail Merkez Bankası (BOI) 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 faaliyet raporlarından derlenmiştir.

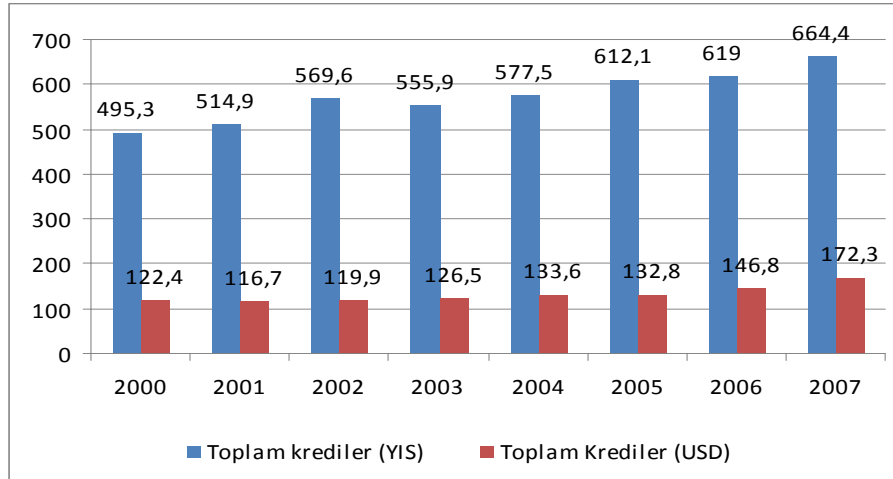
Kamu bankacılığının olmadığı İsrail’de sistem tamamen özel bankaların kontrolündedir. Piyasanın kontrolünü elinde bulunduran dev bankalar faiz, kur ve diğer ekonomik risklere karşı son derece hazırlıklı durumdadır.

Buna mukabil İsrail’in jeopolitik konumu ülkedeki finansal kuruluşlar açısından önemli bir risk oluşturmaktadır. Ülkenin komşu ülkelerle yaşadığı sorunlar ve çatışmalar direkt olarak banka bilânçolarına yansımaktadır. Öyle ki 2001 ve 2002 yıllarında yaşanan küresel soğumanın ardından başlayan bölgesel çatışmalar bankaları ciddi anlamda sarsmıştır. Bunun için sektör verilerine bir göz atmak yeterli olacaktır.

2000 yılı sonunda 495 milyar Yeni İsrail Şekeli (YIS) olan toplam kredi talebi 2001 yılı ortalarına kadar düzenli bir şekilde artmış ve Temmuz 2001’de 525 milyara ulaşmıştır. Ancak bu dönemde başlayan ‘İkinci Filistin İntifadası’ tüketicilerde büyük bir endişeye neden olmuş, kredi talebi adeta bıçak gibi kesilmiş ve 22 milyar YIS birden düşerek 503 milyara gerilemiştir. Eylül ayından itibaren talep yeniden canlanmaya başlamış ve yılsonunda 527.6 milyar YIS’e ulaşmıştır. Kredi talebi 2002’te bir önceki yıla göre yüzde 7 artış göstermiş 569.6’ya ulaşmıştır. 2003 yılının hemen başında hızlı bir artışla 573.4 milyara fırlayan krediler ABD ve İngiltere önderliğindeki koalisyon

güçlerinin Irak'ı işgal etmesiyle düşüşe geçmiş ve yılı yüzde 2 düşüşle 555.9 milyar ile kapatmıştır. Irak Savaşı'nın sona ermesi ve Saddam Hüseyin tehdidinin ortadan kalmasıyla kredi piyasası yeniden canlanmaya başlamıştır. 2004 sonunda 577, 2005'de 612'ye yükselen kredi portföyü 2006 yılında İsrail ordusunun Lübnan'daki Hizbullah kamplarını hedef alan kapsamlı bir operasyona girişmesine rağmen büyümeyi sürdürmüş ve 619 milyara ulaşmıştır. Veriler incelendiğinde kredi talebinin istikrarlı bir şekilde yükseldiği tek yılın 2007 yılı olduğu görülmektedir. Siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması, jeo-politik risklerin minimize edilmesiyle bu dönemde kredi talebi her ay düzenli olarak artmış ve yılsonunda 664.4 milyar Yeni Şekel'e tırmanmıştır.

Şekil 4: İsrail Bankalarının Toplam kredileri (2000–2007)

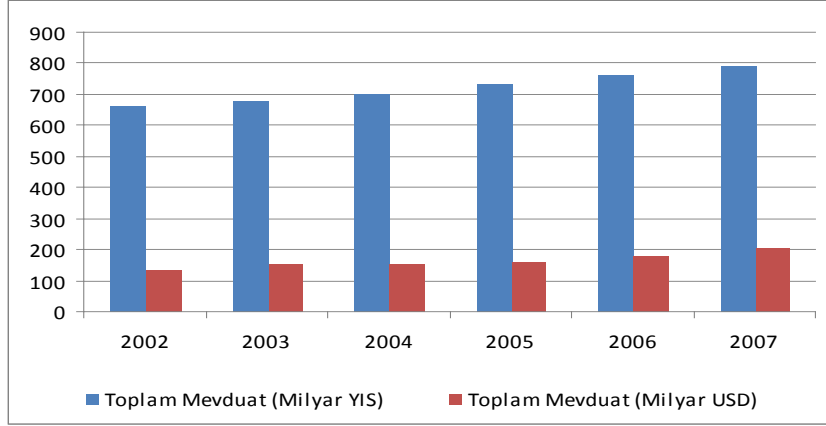

Kaynak: İsrail Merkez Bankası (BOI) 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 faaliyet raporlarından derlenmiştir.

İsrail halkının durumunu iyi gözlemleme imkânı sunan bir diğer önemli veri de mevduatlarda yaşanan değişimdir. 2002 yılında 666 milyar olan toplam mevduatın büyüme hızı II. Körfez Savaşı'nın patlak verdiği dönemde bir miktar gerilemiş ve sadece yüzde 1 oranında artmıştır. Savaşın resmen sona erdiği 2004'den itibaren mevduatın büyüme hızı yeniden hızlanmıştır. IMF ve İsrail Merkez Bankası'ndan derlenen verilere göre, 2007 yılsonu itibarıyla İsrail halkının bankalarda tuttuğu mevduatın toplam büyüklüğü 792.6 milyar YIS'tır. Bu rakam 7 milyon nüfuslu bir ülke için oldukça yüksek bir rakamdır ve İsrail ekonomisindeki büyümeye bağlı olarak daha

da artması beklenmektedir. Bunun en önemli şartı da ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarın korunması yani ülke riskinin azaltmasıdır.

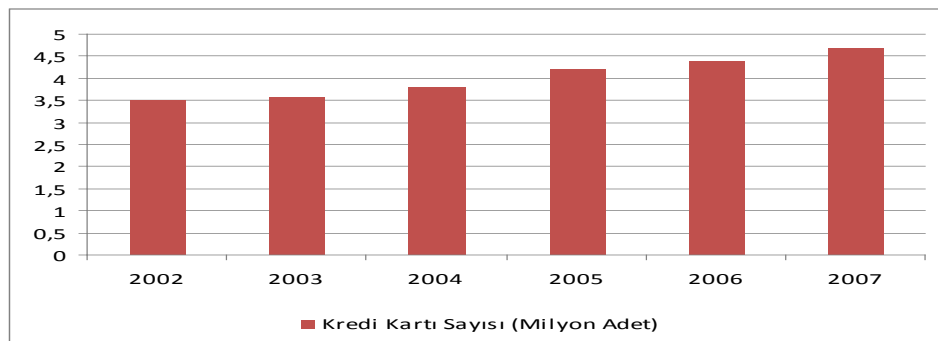
Şekil 5: İsrail Bankalarının Mevduat Gelişimi (2002–2007)

Kaynak: İsrail Merkez Bankası (BOI) 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 faaliyet raporlarından derlenmiştir.

Sektörün büyüme kaydeden bir diğer ayağı da kredi kartları pazarıdır. 2002 yılında 3.5 milyon olan kredi kartı sayısı, 2004'ten bu yana her yıl ortalama yüzde 9 büyüme kaydetmektedir. 2007 itibarıyla 4.7 milyona ulaşan kart sayısının ilerleyen günlerde daha da artması beklenmektedir.

Şekil 6: İsrail'deki Toplam Kredi Kartı Sayısı (2002–2007)

Kaynak: İsrail Merkez Bankası (BOI) 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 faaliyet raporlarından derlenmiştir.

Sektörde 2001 yılından itibaren hız kazanan konsolidasyon süreci şube sayılarına da sirayet etmiştir. 2000 yılında 1032 olan şube sayısı bir yıl sonra 1013'e hemen sonrasında ise binin altına inmiştir. Ekonomide yakalanan yüksek büyüme hızı ve sektördeki rekabetin etkisiyle 2006 yılında toplam şube sayısı yeniden bine ulaşmıştır. 2007 yılı sonu itibarıyla İsrail Merkez Bankası verilerine göre ülke genelindeki şube sayısı son on yılın en yüksek rakamı olan 1010'a ulaşmıştır.

Tablo 5: İsrail Bankalarının Şube Sayısı

Yıl	Şube Sayısı
2000	1032
2001	1013
2002	990
2003	960
2004	951
2005	992
2006	1000
2007	1010

Kaynak: <http://www.bankisrael.gov.il/deptdata/pikuah/bankco07/xls/ii1.xls> (10.04.2009)

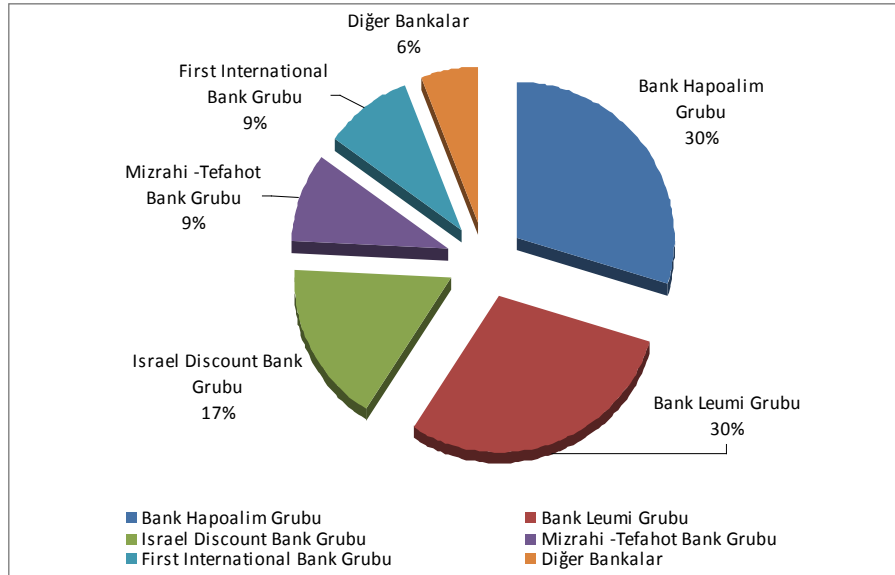
1.3.1. Özel Bankaların Finansal Sistemdeki Rolü

Ülkede faaliyet gösteren bankaları üç ana başlık altında toplamak mümkündür. Birinci grupta ticari bankalar yer almaktadır. Sistemin ana omurgasını oluşturan ticari bankaları, destek görevi gören konut finansmanı (Mortgage) bankaları ile sistem içinde aracılık görevi üstlenen yabancı bankalar tamamlamaktadır.

Ülkenin en büyük 5 bankacılık grubu (Hapoalim, Leumi, Israel Discount, Mizrahi ve First International) sektörün toplam varlıklarının, kredilerinin ve mevduatlarının % 94'ünü elinde bulundurmaktadır. Bu gruplardan ilk ikisi Hapoalim ve Leumi sektörün yüzde 60'ına hâkimdir. Toplam 26 ticari bankanın faaliyet gösterdiği ülkede 20 ticari banka, 2 yatırım ve kalkınma bankası ve dört konut finansmanı bankası bulunmaktadır.

Sektör banka sayısı açısından bakıldığında rekabetçi bir görüntü arz etse de geriye kalan 16 bankanın 8'inin bu büyük grupların elinde bulunması sektördeki rekabeti olumsuz yönde etkilemektedir.

Şekil 7: İsrail Bankacılık Sistemindeki Hâkim Gruplar

Kaynak: İsrail Merkez Bankası (BOI) 2007 Faaliyet Raporu, s.10'dan derlenmiştir.
http://www.boi.gov.il/deptdata/pikuah/skira07/ch-a_e.pdf (20.05.2009)

Hapoalim Grubu ülkenin finans devi konumundadır. Bank Hapoalim yüzde 30,6 pazar payıyla İsrail'in en büyük bankasıdır. Grubun amiral gemisi hüviyetindeki Hapoalim'e ilaveten Bank Yahav ve Bank Massad'ın da sahibi olan grup 303 milyar Yeni İsrail Şekeli (YIS) aktif büyüklük ile bankacılık sektörünün %29,6'sını elinde bulundurmaktadır. 295 şubesi olan grubun kullandığı toplam kredi tutarı da 205 milyar YIS'e (54 milyar USD) ulaşmış durumdadır. Bireysel, ticari ve kurumsal bankacılık alanlarında hizmet veren banka proje ve konut finansmanı alanlarında da ciddi bir üne sahiptir.⁶⁵

Bank Leumi Grubu yüzde 28,5 pazar payı ile Hapoalim Grubunu yakından izlemektedir. Leumi Bank, Siyonizm'in kurucusu olarak kabul edilen Theodore Herzl'in teşvikiyle 1902 yılında kurulmuştur. Yahudileri Filistin topraklarına getirmek ve onların temel ihtiyaçlarının finansmanını sağlamak için Londra'da kurulan Anglo-Palestine Company (İngiliz- Filistin Şirketi) çatısı altında kurulan banka ilk şubesini 1903 yılında Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan Yafa kentinde açmıştır. 1925 yılında Anglo- Palestine Bank (İngiliz- Filistin Bankası) adını alan banka İsrail'in kuruluşuna kadar (1947) bu adı kullanmış ve İsrail yerleşim politikasında önemli roller üstlenmiştir. 1948 yılında yeni kurulan İsrail devleti tarafından merkez bankası gibi çalışmakla görevlendirilmiş ve bu dönemde sergilediği başarılı performansla herkesin takdirini kazanmıştır. Buna duyulan şükranın bir ifadesi olarak Anglo- Palestine Bank'ın adı devlet tarafından Leumi Le'Israel Bank olarak değiştirilmiştir.⁶⁶ Halen bünyesinde üç banka bulunan (Bank Leumi, Arab- İsrail Bank ve Leumi Mortgage Bank) grubun kasasında toplam 238 milyar YIS mevduat bulunmaktadır.⁶⁷

⁶⁵ **Bank Of Israel**, "Israel's Banking System - Annual Survey 2007: Developments in the Activity of the Banking System in Israel in 2007" April 1, 2008 s. 16-17 http://www.boi.gov.il/deptdata/pikuah/skira07/ch-a_e.pdf (Erişim Tarihi, 20 Mart 2009)

⁶⁶ **Bank Leumi**, "Leumi's Heritage", http://english.leumi.co.il/LEStruc/Leumis_Heritage/5491/ (Erişim Tarihi, 20 Mart 2009)

⁶⁷ **Bank Of Israel**, "Israel's Banking System - Annual Survey 2007: Developments in the Activity of the Banking System in Israel in 2007" April 1, 2008 s. 16-17 http://www.boi.gov.il/deptdata/pikuah/skira07/ch-a_e.pdf (Erişim Tarihi, 20 Mart 2009)

İsrail bankacılık sisteminin üçüncü büyük oyuncusu Israel Discount Bank Grubudur. İsrail Discount Bank'ın yanı sıra Mercantile Discount Bank ve Discount Mortgage Bank'ı da yöneten grubun toplam 203 şubesi bulunmaktadır. 169 milyar YIS'lık bilanço büyüklüğüne sahip grubun sektör payı ise yüzde 18'dir.⁶⁸

Tablo 6: İsrail'in En Büyük Altı Bankası'nın Bilançoları (Milyon YIS)

BANKA	AKTİF BÜYÜKLÜK	TOPLAM KREDİLER	TOPLAM MEVDUAT
Bank Hapoalim	272.0	180.2	220.0
Bank Leumi-İsrail	254.5	133.7	208.4
İsrail Discount Bank	114.7	59.6	92.6
Mizrahi Tefahot Bank	94.1	70.1	76.3
First International Bank Of Israel	69.0	41.3	55.4
Union Bank Of Israel	31.6	17.5	26.7

Kaynak: İsrail Merkez Bankası (BOI) 2007 Faaliyet Raporu, s. 16–17
http://www.boi.gov.il/deptdata/pikuah/skira07/ch-a_e.pdf (20.03.2009)

Mizrahi Bank ülkenin köklü bankalarından birisidir. İsmi Siyonist bir örgüt olan Mizrahi Grubundan alan banka 1923 yılında kurulmuş, 1926 yılından da faaliyete başlamıştır. 1969 yılına kadar orta ölçekli bir banka olarak faaliyetlerini sürdüren banka bu tarihte bir başka banka ile birleşerek sektörün önemli oyuncularından birisi haline gelmiştir. 1983 yılında kötü yönetim yüzünden devletleştirilen banka 1995 yılında özelleştirilmiştir. 2005 yılında konut finansmanı alanında faaliyet gösteren Tefahot ile birleşen banka, 2009 yılında Mortgage bankası Adanim'i de bünyesine alarak pazar payını % 10'a çıkarmıştır.

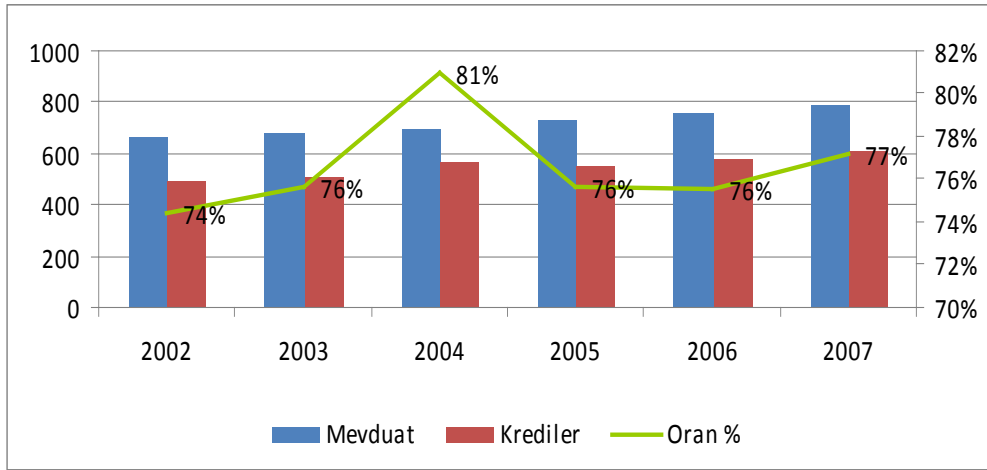
First International Grubu, sahibi olduğu dört banka ile bünyesinde en fazla banka bulunduran gruptur. The First International Bank of Israel, Bank Otsar Hahayal, Poalei Agudat Israel Bank ve UBank'tan oluşan bu finansal topluluk banka sayısının çokluğuna karşın finansal sektörün sadece yüzde 8'ini kontrol etmektedir. 159 şubesi olan grubun toplam aktifleri ise 24 milyar dolar düzeyindedir.

⁶⁸ **Bank Of Israel**, "Israel's Banking System - Annual Survey 2007: Developments in the Activity of the Banking System in Israel in 2007" April 1, 2008 s. 16–17 http://www.boi.gov.il/deptdata/pikuah/skira07/ch-a_e.pdf (Erişim Tarihi, 20 Mart 2009)

Bankacılık sisteminin geri kalan yüzde 6'lık dilimi ise 11 banka tarafından kontrol etmektedir.

Pastanın en büyük dilimini elinde bulunduran banka, Union Bank'tır. 1951 yılında kurulan banka 34 şubesi ve binden fazla çalışanı ile küçük ölçekli bankalar liginin tartışmasız şampiyonu görünümündedir. 2007 sonu itibarıyla kasasında 7 milyar dolar mevduat olan bankanın dağıttığı kredilerin toplam tutarı ise 4.6 milyardır. Sektör payı yüzde 3.1 olan Union Bank da hariç tutulduğunda geriye kalan 10 bankanın pazar payları yüzde 2.9'a düşmektedir.

Şekil 8: İsrail'de Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı (%)

Kaynak: İsrail Merkez Bankası (BOI), 2004, 2005, 2007 faaliyet raporlarından derlenen bilgilerle hazırlanmıştır.

Faiz oranlarının aşağıya inmesiyle kredi kanallarının akışkanlığı hız kazanmıştır. Kamunun borçlanma ihtiyacının azalması ve bu taraftaki getirilerin düşmesi bankaları kredi kullandırmaya zorlamıştır. Bunun doğal sonucu olarak mevduatın krediye dönüşüm oranı %60'lerden % 80'lere çıkmıştır. Yaşanan bu değişim İsraili şirketlerin daha uygun koşullarla borçlanmalarına da olanak sağlamış ve şirketlerin dış piyasalardaki rekabet gücünü olumlu yönde etkilemiştir.

Bankaların uyguladıkları kredi faizleri genellikle düşük iken, bankacılık işlemleri için talep edilen masraf ve komisyonlar bir hayli yüksektir. Bankalara para yatırmak ve bankadan para çekmek ücrete tabidir (örneğin; ABD \$ hesabından para çekmek % 0,8 komisyona tabidir).

Tüm bu gelişmelere rağmen geçmişteki ekonomik gelişmelerin bankacılık sektöründeki etkileri göz önüne alınarak son gelişmeler incelendiğinde bazı saptamalar yapmak mümkün olacaktır.

İsrail merkez bankası mali sıkılaştırma politikası uyguladığı sürece bankaların kredi kalitesi ve bireysel sektördeki kar performansları baskı altında kalacaktır. Öte yandan İsrail'in ihracat hacminin yüzde 30'u ABD'ye gönderdiği ileri teknoloji ürünlerinden oluşmakta olup ABD ekonomisinde meydana gelebilecek olası bir durgunluğun, İsrail bankalarının bu sektörde faaliyet gösteren kurumsal müşterileri olumsuz etkilemesi kaçınılmazdır.⁶⁹

⁶⁹ **Başar Şener**, “İsrail: Ortadoğu'da bir Batılı”, Garantiden Haberler Dergisi, Ekim 2005, s.2

Tablo 7: İsrail’de Faaliyet Gösteren Bankalar

Sıra	Banka Adı
Ticari Bankalar	
1	<u>Mizrahi Tefahot Bank Ltd</u>
2	<u>Arab Israel Bank Ltd</u>
3	<u>Bank Hapoalim B.M</u>
4	<u>Bank Leumi Le-Israel B.M</u>
5	<u>Bank Massad Ltd</u>
6	<u>Bank of Jerusalem Ltd</u>
7	<u>Bank Otsar Ha-hayal Ltd</u>
8	<u>Bank Poalei Agudat Israel Ltd</u>
9	Bank Yahav for Government Employees
10	<u>Industrial Development Bank of Israel Ltd</u>
11	<u>Israel Discount Bank Ltd</u>
12	<u>Mercantile Discount Bank Ltd</u>
13	The First International Bank of Israel Ltd
14	<u>UBank Ltd</u>
15	<u>Union Bank of Israel Ltd</u>
Yabancı Bankalar	
16	<u>BNP Paribas Israel</u>
17	<u>Citibank N.A</u>
18	<u>HSBC Bank plc</u>
19	State Bank of India
İpotek Bankaları	
20	<u>Adanim Mortgage Bank Ltd</u>
21	<u>Discount Mortgage Bank Ltd</u>
22	<u>Leumi Mortgage Bank Ltd</u>
Finansal Kurumlar	
23	Hesech- Kupat Hisachon Lechinuch Ltd
24	Otzar Hashilton Hamekomi Ltd
Joint Service Firmaları	
25	<u>Automated Banking Services Ltd</u>
26	Bank Clearing Center Ltd

Kaynak: <http://www.bankisrael.gov.il/deptdata/pikuah/snifim/snifhane.htm> (1.4.2009)

1.3.3. Yabancı Bankaların Finansal Sistemdeki Rolü

2000'lerin başında yakalanan siyasi ve bölgesel istikrarın etkisiyle yabancı bankaların sektöre olan ilgisi artmış, 2000 yılı başında Citibank ve HSBC şube açarak bölgede faaliyet göstermeye başlamıştır. Ancak sektördeki aşırı yoğunlaşma ve Ortadoğu'daki güvenlik sorunlarının devam etmesi yabancıların sektöre olan ilgisini sınırlandırmıştır.⁷⁰

Yaşanan bu olumsuzluklara rağmen yabancı bankaların İsrail'e olan ilgisi sürmektedir. 2006 yılında iki olan yabancı banka sayısı bugün itibarıyla 4'tür. 2006 yılında Fransız BNP Paribas ve Mart 2007'de Hindistan devlet bankası State Bank Of India'nın yeni şubeler açmasıyla, ülkede faaliyet gösteren yabancı banka sayısı dörde yükselmiştir. Bu bankalar; İngiliz HSBC, Amerikalı Citibank, Fransız BNP Paribas ve Hindistan'ın devlet bankası State Bank Of India'dır.

BOI verilerine göre, birer şube ile hizmet veren bu üç bankanın toplam aktifler içindeki payı yüzde 0.8'dir. Toplam krediler içindeki payı % 0.6 ve toplam mevduat içindeki payı da % 0.6 düzeyindedir. Yani yabancı bankaların İsrail bankacılık sistemi içinde ciddi bir etkinliği olduğunu söylemek pek mümkün değildir.

Buna rağmen İsrail'in Kazak ve Azeri petrolü ile Rus doğalgazının Doğu Asya'ya taşınmasında etkin rol oynayacağına ilişkin güçlü işaretlerin bulunması ülkeye olan ilgiyi artırmaktadır.

Tablo 8: İsrail'deki Yabancı Bankaların Bilançoları (Milyon YIS)

BANKA	AKTİF BÜYÜKLÜK	TOPLAM MEVDUAT	TOPLAM KREDİLER
BNP Paribas Israel	800	350	500
Citibank N.A	4.600	1.900	1.200
HSBC Bank plc	3.000	2.100	2.100
State Bank of India	-	-	-

Kaynak: İsrail Merkez Bankası (BOI) 2007 Faaliyet Raporu, ss. 16–17
http://www.boi.gov.il/deptdata/pikuah/skira07/ch-a_e.pdf (20.03.2009)

⁷⁰ Burak Cem Şahözkan, “Banka Birleşmeleri”, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Temmuz 2003, s.18

1.4. İsrail Bankalarının Bölgesel ve Stratejileri Ve Dışa Açılma Çabaları

2000’li yılların başında meydana gelen bu zorluklar aktif kalitesini olumsuz yönde etkilemiş ancak sektör 2005 yılından itibaren yeniden toparlanmaya başlamıştır. Oldukça zor geçen 2001–2005 yılları arasında İsrail bankalarının ana stratejisi uluslararası arenaya açılmak olmuştur. Ülke içinde yeterli büyüklüğe ulaşan ve bu yüzden yeni pazar arayışlarına yönelen İsrail bankacılar ABD, Latin Amerika ve Avrupa’da yaşayan zengin Musevileri hedef alan bir strateji takip etmiş, bu kişilere ulaşmak için yurtdışında şube açma veya banka satın alma yoluna gitmiştir.

Bu yeni strateji çerçevesinde İsrail bankacılık sisteminin önde gelen oyuncularını 2002 yılından itibaren yurtdışına açılmaya başlamıştır. Bankalar önce Musevi nüfusun yoğun olarak yaşadığı ülkelerdeki (İsviçre, ABD ve Arjantin) küçük banka ve aracı kurumları satın alma yoluna gitmiştir. Sonrasında daha saldırgan bir satın alma stratejisi izleyen bankalar, stratejik hedefleri doğrultusunda “Gelişmekte Olan Piyasalar” olarak tanımlanan Doğu Avrupa, Türkiye ve Orta Asya’ya yönelmiştir.

Ülkenin en büyük bankası olan Bank Hapoalim, 2005 yılında önce 85 milyon dolar (102 milyon İsviçre Frangı) karşılığında İsviçre’de kurulu İnter Maritime Bank’ı satın almıştır. Ardından ABD piyasalarında faaliyet gösteren Investec adlı aracı kurumu 30 milyon dolara bünyesine katmıştır. Kasım 2006’da büyük bir sürpriz yaparak Türk bankacılık sistemine adım atmış ve yatırım bankası C Bank’ı 161 milyon dolara satın almıştır.⁷¹ Ertesi yıl ise Cıngıllıoğlu ailesine ait ve Kazakistan’da faaliyet gösteren Demir Kazakhstan Bank’a 70 milyon dolar ödeyerek hareket alanını Orta Asya içlerine taşımıştır. 2007 yılı Aralık ayında Ukrayna’da küçük ve orta ölçekli işletmelere hizmet veren OJSC Ukrainian Innovation Bank’ın çoğunluk hisseleri için 136 milyon doları gözden çıkarmıştır. Bank Hapoalim sadece 2005–2008 yılları arasında yurtdışındaki gücünü arttırmak için yarım milyar dolara yakın bir ödeme yaparken, en güçlü rakibi

⁷¹ İsrail’in en büyük bankası olan Hapoalim Bank, C Yatırım Bankası’nın 57,5 hissesini devralarak Türk bankacılık sektörüne yatırım yapan ilk İsrail bankası olmuştur. İsraili banka bu satın alma işlemi ilk etapta 113 milyon dolar ödemiştir. İlerleyen dönemde yapılan yeni hisse alımlarıyla toplam ödeme tutarı 161 milyon dolara ulaşmıştır. **Vatan**, “İsraili Hapoalim Bank mortgage için Cıngıllıoğlu’nu seçti”, **Referans**, “İsrail’in Mortgage lideri Hapoalim C Bank’ı satın aldı”, **Hürriyet**, “Bank Hapoalim C Bank ile Türkiye’de” 14 Eylül 2005 ve **Hürriyet**, “Bank Hapoalim, 113 milyon dolara C Bank’a ortak oldu”, 15 Aralık 2005

olan Bank Leumi de boş durmamıştır. Ağustos 2006'da Romanya'nın küçük ölçekli bankalarından Eurom Bank'ın çoğunluk hisseleri için 46 milyon dolar ödemiştir.⁷²

Yaşanan küresel ekonomik krizden çok fazla etkilenmeyen İsraili bankacılar ortaya çıkan fırsatları değerlendirmek için fırsat kollamaktadır.⁷³ Krizle birlikte birçok bankanın malî açıdan zor duruma düşmesi ve varlık fiyatlarının ciddi anlamda gerilemesi, İsrail bankalarına yurtdışında daha düşük maliyetle büyüme imkânı sunmaktadır. Bank Hapoalim'in Türkiye'deki bankası olan Bank Pozitif'in Genel Müdürü Hasan Akçakayalıoğlu da bu durumu doğrulamaktadır.⁷⁴ İsrail'in en büyük bankası olan Hapoalim Bank'ın kendi ülkesinde büyümesini tamamladığına dikkat çeken Akçakayalıoğlu, "*Hapoalim daha çok yurtdışında büyüyor. Bu noktada Orta Asya ve Doğu Avrupa'da büyümek için Bank Pozitif'i kullanmak istiyorlar. Bank Pozitif'in Orta Asya'daki banka alımları devam edebilir*" demiştir.⁷⁵ İsraililerin sahibi olduğu Bank Pozitif'in Türk finansal sistemi içindeki rolünü daha da pekiştirmek için zor durumdaki Millenium Bank'ı satın almak istediği ifade edilmektedir.⁷⁶

İsrail Merkez Bankası tarafından açıklanan verilere göre, 2007 sonu itibarıyla İsrail bankalarının yurtdışındaki şube ve temsilciliklerinin toplam sayısı 163'ya ulaşmıştır. Yurtdışı operasyonların toplam aktif büyüklüğü 44 milyar dolara yaklaşmıştır.⁷⁷

Bölgede tansiyonun yeniden yükselmesi bankacılık sektörü açısından yeni bir dayanıklılık testi olacaktır. İsrail bankalarının bu tür açılımlarla şoklara karşı dirençlerinin artması yeni gelişmelerin etkisinin sınırlı olmasını sağlayabilir.

⁷² **IMF Country Report**, "*Israel: Selected Issues*", February 2008, s. 30-31
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2008/cr0863.pdf> (Erişim Tarihi, 2 Mayıs 2009)

⁷³ **Financial Times**, "*Subprime-free Hapoalim thinks global*", August 24, 2007

⁷⁴ Damla Cıngıllıoğlu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesinde bulunan Toprak Yatırım Bankası'nı satın aldıktan sonra adını C Bank olarak değiştirmiştir. 2005 sonunda bankanın çoğunluk hisselerini satın alan Bank Hapoalim Grubu, C Bank'ın adını Bank Pozitif olarak değiştirmiştir. **Hürriyet**, "*C Bank İsraili ortak ile Bank Pozitif oldu*", 3 Ocak 2006

⁷⁵ **Referans**, "*Bank Pozitif'in Orta Asya'daki banka alımları devam edebilir*", 5 Nisan 2008

⁷⁶ **Milliyet**, "*İsraili Hapoalim Millenium Bank'ı satın alıyor*", 27 Ocak 2009

⁷⁷ **Bank Of İsrail**, "*Israel's Banking System - Annual Survey 2007*", April 1, 2008
http://www.boi.gov.il/deptdata/mehkar/doch07/eng/pe_4.pdf (Erişim Tarihi, 2 Mayıs 2009)

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜ

2.1 Türk Bankacılığının Tarihçesi

Türk bankacılık sistemine tarihsel açıdan bakıldığında aslında oldukça yeni olduğu görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk banka 1847 yılında kurulmuştur. O gündem bu yana geçen 162 yıllık zaman dilimi çalışmayı kolaylaştırmak amacıyla yedi bölüme ayrılmıştır. Bunlar sırasıyla, Osmanlı Dönemi (1847–1923), Milli Bankacılık Dönemi (1923–32), Özel Amaçlı Devlet Bankacılığı Dönemi (1933–44), Özel Bankalar Dönemi (1945–60), Planlı Dönem (1960–79), Serbestleşme ve Dışa Açılım Dönemi (1980–2001) ve Yeniden Yapılandırma Dönemi (2002–2007) dir.

2.1.1 Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Bankacılık

Osmanlı İmparatorluğu’nda 1839 Tanzimat Fermanı sonrasında devlet harcamalarının gelirlerini aşmaya başlaması üzerine devlet, kaynak ihtiyacın önce ‘kaime’ adı verilen kâğıt paraları piyasaya sürerek karşılamak istedi. Bu dönemde dış ticaret açığının süratle artması ve bu nedenle paranın sürekli değer kaybetmesi üzerine çareler aramaya başlayan devlet yöneticilerinin imdadına önce “Galata Bankerleri” adı verilen yerel tefeci ve sarraflar yetişmiştir. Toplanacak vergiler karşılık gösterilerek alınan bu borçlar için istenen faizler ise inanılır gibi değildi. O devirde İstanbul’da yaşayan İngiliz tüccarın söylediği gibi, Türkiye adeta “*memleketin zararı pahasına zenginleşmiş birkaç paşa ile 50–60 tefeci ve sarraflın geçimini sağlamak için varlığını sürdürmekte*” idi.⁷⁸

İmparatorluğun aşırı derecede borcunun olması ve borçların çevrilmesinde yaşanan zorluklar Türkiye’de bankacılığın temellerinin atılmasını sağlamıştır. J. Alleon ve T. Baltazi isimli iki Galata Bankeri tarafından 1847 yılında kurulan Bank-ı Dersaadet

⁷⁸ Haydar Kazgan, “Galata Bankerleri”, İstanbul, Orion Yayınevi, C:1, 2005, s. 19

yani diğerk adıyla İstanbul Bankası (Banque de Constantinople) 1852 yılında kapanmak zorunda kalsa da ÷lkedeki ilk modern banka olarak tarih sayfalarındaki yerini almıştır.⁷⁹

İstanbul Bankası'nın kısa faaliyet dönemi ve çok sınırlı kalan faaliyet alanı göz önüne alındığında Osmanlı İmparatorluğu'nda bankacılığın 1856 yılında kurulan 'Osmanlı Bankası' ile başladığı kabul edilir. Osmanlı'nın mali iflasının başlangıcı olarak kabul edilen Kırım Savaşı'nın beraberinde getirdiğı finansman ihtiyacı iç borçla karşılanamayınca gözler dışarıya çevrilmiş, bu durum Osmanlı tarihinin ilk dış borçlanmasını beraberinde getirmişti. Osmanlı Maliyesi 1854 yılında Londra, Paris ve Viyana gibi Avrupa finans piyasalarından uzun vadeli tahvil ihraç ederek uluslararası piyasalara açılmış ve bu gelişme dış borçların temininde Osmanlı Hükümeti ile yabancı sermaye sahipleri arasında aracılık edecek yeni bir bankayı zaruri hale getirmiştir.

Bu amaçla 4 Şubat 1863 günü Bank-ı Osmanî Şahane (Osmanlı Bankası) kuruldu. İngiliz ve Fransızların ortak olduğı bankaya 1875'de Avusturya sermayesi de ortak edilmiştir. Osmanlı Bankası'nın, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde faaliyet gösteren diğerk yabancı bankalardan ayıran en önemli özelliğı ise, bankaya 1863 Anlaşması ile para basma ayrıcalığının tanınmış olmasıdır. Bu banka para basma imtiyazı ve tekeline sahip bir tür merkez bankası olarak da etkinlik gösteriyordu.⁸⁰

1863'de yapılan anlaşma ile Osmanlı Devleti, tüm gelirlerini Osmanlı Bankası'na yatırmayı, tüm ödemelerini bu banka aracılığı ile yapmayı, iç ve dış borçlanmalar ile ilgili tahvilleri bu banka aracılığı ile çıkarmayı, her yıl bütçesinin bir örneğini bankaya vermeyi ve olağanüstü durumlar dışında bütçede yer alan harcamaların üstünde harcama yapmamayı kabul etti. Ayrıca bankaya devlet bütçesini denetleme yetkisi de verilmişti.⁸¹ Tüm bunların karşılığında banka, Avrupa piyasalarından düşük faizle borçlanarak altın rezervi biriktirmeyi ve bu rezervlerin üç katı kadar para basarak hükümete faiz karşılığı avans kullandırmayı taahhüt ediyordu.

Osmanlı Bankası dahil İmparatorluğun yıkılmasına kadar kurulan diğerk yabancı sermayeli bankaların ana faaliyet alanı Osmanlı Hazinesi için iç ve dış borç

⁷⁹ **Öztin Akgüç**, "100 Soruda Türkiye'de Bankacılık", İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1987, s.8

⁸⁰ **Caner Bakır**, " Merkezdeki Banka: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Uluslararası Bir Karşılaştırma", İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 14

⁸¹ Akgüç, a.ge, s. 115

bulunması ve bunların ödenmesi ile ilgili işlerle uğraşmak olmuştur. Bu nedenle Osmanlı dönemi bankacılığı için genel anlamda “*borçlanma bankacılığı*” demek pek de yanlış olmayacaktır.

Osmanlı Devleti’nin 1875 yılında borçlarını ödeyemez duruma düşmesinin ardından, 1881’de Düyun-u Umumiye’nin kurulması ve İmparatorluğun dış borçlarının idaresinin bu kuruluşa devredilmesiyle, borçlanma bankacılığında yeni bir döneme girilmiştir. Osmanlı gelir kaynaklarının uluslararası bir kuruluşun denetimine geçmesi, Avrupalı sermayedarlara yeterli güvence sağladığından, özellikle 1881’den sonra yabancı bankaların sayısı ve etkinliği artmıştır.

Temel işlevi Osmanlı hükümetlerinin yaptığı iç ve dış borçlanmalardan ve döviz işlemlerinden spekülasyon kazançları sağlamak ve İmparatorluk sınırları içinde yatırım yapan yabancı sermayeli şirketleri finanse etmek için 1856–75 döneminde 11 yabancı sermayeli banka kurulmuştur.⁸²

Osmanlı Döneminde Faaliyet Gösteren Bankalar

A. Cumhuriyetten Önce Kurulan Yabancı Bankalar:

1. İstanbul Bankası (Bank-ı Dersaadet) (Banque de Constantinople); 1847 yılında kurulmuş, 1852 yılında faaliyetine son vermiştir.
2. Bank-ı Osmanî (Ottoman Bank); 1856 yılında kurulmuş, 1863 yılında Bank-ı Osmanî-i Şahane’ye katılmıştır.
3. İttihadı Mali (Union Financière); 1859 yılında kurulmuş, çok kısa sürede faaliyetine son vermiştir.
4. Türkiye Bankası (La Banque de Turquie); 1860 yılında kurulmuş, 1861 yılında faaliyetine son vermiştir.
5. Bank-ı Osmanî-i Şahane (Osmanlı Bankası A.S.) (Ottoman Bank); 1863 yılında kurulmuş, 2001 yılında faaliyetine son vermiştir.

⁸² **Mehmet Günel**, “*Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği*”, Ankara, ATO yayınları, 2001, s.10

6. Sirket-i Umumiyye-i Osmanî (Société Générale de l'Empire Ottoman); 1864 yılında kurulmuş, 1893 yılında faaliyetine son vermiştir.

7. Şirket-i Maliye-i Osmaniye (The Ottoman Financial Association); 1866 yılında kurulmuş, çok kısa sürede faaliyetin son vermiştir.

8. İtibar-ı Umumi-i Osmanî Sirketi (Crédit Général Ottoman) 1868 yılında kurulmuş, 1899 yılında faaliyetine son vermiştir.

9. Avusturya-Osmanlı Bankası; 1871 yılında kurulmuş, 1874 yılında faaliyetine son vermiştir.

10. Avusturya-Türk Bankası; 1872 yılında kurulmuş, 1873 yılında faaliyetine son vermiştir.

11. İstanbul Bankası (The Bank of Constantinople); 1872 yılında kurulmuş, 1894 yılında faaliyetine son vermiştir.

12. Kambiyo ve Esham Sirket- Osmaniyesi (La Société Ottoman de Change et de Vleurs): 1872 yılında kurulmuş, 1899 yılında faaliyetine son vermiştir.

13. Selanik Bankası (Banque de Salonique) (Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası – Interbank); 1888 yılında kurulmuş ve 2001 yılında faaliyetlerine son verilmiştir.

14. Midilli Bankası (Bank of Mytilene); 1891 yılında kurulmuş, 1903 yılında faaliyetine son vermiştir.

15. Türkiye Milli Bankası; 1909 yılında İngilizler tarafından kurulmuş, 1913 yılında faaliyetine son vermiştir.

16. İtibar-ı Mali Osmanlı Şirketi; 1910 yılında Fransız sermayesi kontrolünde kurulmuş, ancak uzun ömürlü olmamıştır.,

17. Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası; 1910 yılında Strasbourg merkezli bir sermaye grubunun desteğiyle kurulmuş, 1914 yılında tasfiye olunmuştur.

18. Osmanlı Ticaret Bankası (Osmanlı Ticaret Şirketi); 1910 yılında Ermeniler tarafından kurulmuş, 1914 yılında faaliyetine son vermiştir.

Bu dönemde sadece iki tane milli sermayeli banka kurulabilmiştir. Bunların ilki Mithat Paşa'nın kurduğu Emniyet Sandığı'dır. Batı ülkelerindeki tasarruf sandıklarına benzer bir özelliğe sahip olan Emniyet Sandığı, 1984 yılında Ziraat Bankasına katılıncaya kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu dönemin bir diğer bankası ise Ziraat Bankası'dır. Yine Mithat Paşa'nın 1868'de kurduğu ve bugünkü Tarım Kredi Kooperatifleri'nin fonksiyonunu getirmesi beklenen “ Memleket Sandıkları” kısa zamanda amacından uzaklaşınca, 1888 yılında Ziraat Bankası kurulmuş ve banka 1916'da yılında resmen devlet bankası olarak tanımlanmıştır.

İkinci Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908'den Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 senesine kadar 11'i İstanbul'da, 13'ü Anadolu şehirlerinde olmak üzere toplam 24 milli banka kurulmuş ve bunlardan 14 tanesi Cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürmeyi başarmıştır ancak zaman içinde tamamı tasfiye olmuştur.⁸³

2.1.2 Milli Bankacılık Dönemi (1923–32)

Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olarak kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti, ekonomik bağımsızlığı siyasi bağımsızlığın ayrılmaz bir parçası olarak yorumlamış ve 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi ile ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için milli bankacılığa odaklanmaya karar vermiştir. Hükümet ve toplumun tarım, ticaret ve sanayi kesimlerinin önde gelenlerinin katılımıyla 1923 yılında düzenlenen İzmir İktisat Kongresi'nde ekonomik gelişme için milli bankacılığın kurulması ve geliştirilmesi konusunda tüm taraflar görüş birliğine varmıştır.

Kongrede ifade edilen görüşlere göre, “*Özel kesimin olanakları henüz güçlü bankalar kurulması için yeterli değildir. Bu yüzden bankaların kurulmasında devletin katkısı*” olmalıdır.⁸⁴

⁸³ Bu dönemde kurulan bankalardan Türk Ticaret Bankası ve Milli Aydın Bankası (Tarişbank) 2002 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmeyi başarmıştır.

⁸⁴ Akgüç, a.ge, s. 19

Kongre'ye katılan tüccarlar bir ana ticaret bankasının kurulmasını önermişler ve bu öneriler doğrultusunda Türkiye İş Bankası 1924 yılında özel sektör bankası olarak kurulmuştur. İktisat Kongresi'ne katılan sanayicilerin önerileri arasında bir sanayi bankasının kurulması da vardır. Bu öneri doğrultusunda 1925'de Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Bu banka ülkemizde kurulan ilk kalkınma bankasıdır. Bankanın kurulması ile özel sanayi işletmelerine orta ve uzun vadeli kredi sağlanması; mali, ekonomik ve teknik konularda bilgi yardımının sağlanması amaçlanmıştır.

Kongreye katılan tarım kesimi temsilcileri de tarım sektörüne daha fazla ve daha uygun koşullarda kredi verilmesi amacıyla Ziraat Bankası'nın güçlendirilmesini talep etmişlerdir. Bu istekler doğrultusunda Ziraat Bankası'nın sermayesi 1924 yılında artırılmış ve hemen ardından bankaya tarımsal kredi vermenin yanı sıra her türlü bankacılık faaliyetinde bulunabilme yetkisi verilmiştir.

Yapılan tüm düzenlemelere rağmen 1923–1929 döneminde bankacılık sektöründe hâkimiyet yine yabancı bankalardadır. Bu bankalar dış ticaretin finansmanına ek olarak daha çok ülkede faaliyet gösteren yabancı sermayeli kuruluşları finanse etmekteydiler.

Tablo 9: 1930 Öncesi Banka Gruplarının Sektör Payları (%) 1926 – 1929

Banka Grupları	Aktif	Mevduat	Kredi	Sermaye	Kâr	Şube Adedi	Banka Adedi
Kamu	23	18	17	43	38	75	5
Özel	11	12	9	6	20	6	5
Yerel	3	1	2	6	4	2	53
Yabancı	63	69	72	45	38	17	35
Toplam	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Naci Yılmaz, “1930–46 Döneminde Türk Bankacılığı”, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2007, s. 79

1923–1932 döneminde, bölge tüccarlarının kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çok sayıda yerli veya yabancı sermayeli, tek şubeli banka kurulmuştur.

Dönemin esas sorunu ise ülkede milli bir Merkez Bankasının bulunmaması idi. Merkez Bankası'nın bazı işlevleri bir İngiliz-Fransız ortak kuruluşu olan Osmanlı

Bankası tarafından yerine getiriliyordu. Dolayısıyla Türk para sisteminin kontrolü, hükümetin politikasından çok, ülke dışındaki mali çevrelerin politikalarına bağlıydı.

“Bağımsızlık benim karakterimdir” diyen büyük Atatürk’ü derinden yaralayan bu sorunun çözülmesi 1930 yılına kadar mümkün olamamıştır. Her ne kadar müstakil bir merkez bankası kurulmasına yönelik çalışmalar Kurtuluş Savaşı’nın hemen sonrasında başlamış olsa da karşılaşılan ödemeler dengesi problemleri ve çeşitli mali zorluklar, merkez bankasının kurulabilmesi için gerekli olan altın ve döviz varlıklarının, ülkenin iç imkânları ile oluşturulmasını engellemiş; dönemin dış konjonktürünün de etkisiyle bankanın kurulması 1930 yılına kadar mümkün olamamıştır.

Merkez Bankasının, kuruluş aşamasında diğer ülkelerin, merkez bankalarından da görüş istenmiş, 1928 yılında Hollanda, Merkez Bankası İdare Meclisi, Başkanı Dr. G. Vissering Türkiye’ye davet edilmiştir. Vissering hazırladığı, raporda hükümete bağlı olmayan ve bağımsız olarak örgütlenmiş bir merkez bankasının gerekliliğine dikkat çekmiştir. Benzer şekilde, İtalyan Uzman Kont Volpi, Türk, parasının istikrarının sağlanması için, bir merkez bankası kurulmasının şart olduğunu belirtmiştir.⁸⁵

Hükümet, merkez bankası kurulmasına ilişkin görüşlerin tümünü değerlendirdikten sonra, gerekli yasal çerçevenin hazırlanması için harekete geçmiştir. Bu amaçla, Lozan Üniversitesi’nden Prof. Leon Morf’un katkılarıyla merkez bankası yasa tasarısı hazırlanmıştır. Tasarı, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 11 Haziran 1930 tarihinde kabul edilerek “1715, sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu” adı ile 30 Haziran 1930 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Banka, diğer kamu kurumlarından farklılığının ve bağımsızlığının bir göstergesi olarak anonim şirket, biçiminde kurulmuştur. 15 milyon TL sermaye ile kurulan bankanın hisseleri (A), (B), (C) ve (D) sınıflarına ayrılmıştır. A sınıfı hisseler hükümete tahsis edilmiştir. Kuruluş Kanunu’nda bankanın bağımsızlığının güçlendirilmesi amacıyla bu hisselerin toplam sermayenin yüzde 15’inden fazla olamayacağı belirtilmiştir. B sınıfı hisseler milli bankalara, C sınıfı, hisseler yabancı

⁸⁵ **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, “Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası”, Ankara, TCMB Yayınları, 2008, s.3

bankalar ile imtiyazlı şirketlere, D sınıfı hisseler ise Türk ticaret kuruluşlarıyla Türk uyruklu, gerçek ve tüzel kişilere ayrılmıştır. ⁸⁶

1715 sayılı kuruluş kanununa göre Merkez Bankası; para basmak, paranın değerini korumak, ekonominin genel likiditesini ayarlamak ve bankalara ödünç para vermekle görevli bir emisyon bankası olarak tasarlanmıştır. ⁸⁷

2.1.3 Devlet Bankacılığının Yükselişi ve Gelişimi (1933–44)

1930'ların başına gelindiğinde Türkiye tarım ekonomisinin egemen olduğu bir ülke görünümündedir. Bu dönemde özel kesimin özendirilmesi ile sanayileşme stratejisi izlenmiş sermaye birikiminin yetersizliği nedeniyle önemli bir sonuç alınamamıştır. Bu durum, ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için devletin sınaî yatırımlarının gerçekleştirilmesinde daha aktif bir rol oynaması gerektiği konusundaki görüşlerin tartışmaya açılmasına neden olmuştur.

“İktisadi devletçilik” olarak adlandırılan bu sanayileşme stratejisinin temelinde Türkiye'nin o dönemde içinde bulunduğu koşullar nedeniyle, büyük sermaye gerektiren ve ileri derecede teknik bilgiye ihtiyaç gösteren yatırımların gerçekleştirilmesinde, devletin özel kesime göre daha fazla olanaklara sahip olduğu görüşü yatmaktadır. Bu politikanın en somut ifadesi, 1936 yılında yayımlanan İkinci Sanayi Planı'nın önsözünde Mustafa Kemal Atatürk tarafından kaleme alınan ve iktisadi devletçiliği betimleyen şu sözler ile özetlenmiştir: “*Devletçiliğin bizce manası şudur: fertlerin hususi teşebbüslerini ve faaliyetlerini esas tutmak, fakat büyük bir milletin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak, memleketin iktisadiyatını devletin eline almak. Bizim takip ettiğimiz yol, görüldüğü gibi liberalizmden başka bir sistemdir*” ⁸⁸

Bu strateji oluşturulurken, yine o yıllarda Sovyetler Birliği ve Almanya'da uygulanmakta olan devletçilik deneyimlerinden yararlanılmıştır. Devlet tarafından

⁸⁶ A.g.e, s.4–5

⁸⁷ Merkez Bankası'nın kuruluşu için ihtiyaç duyulan dış finansmanın bir bölümü The American Turkish Investment Corporation ile yapılan kibrit imtiyazı anlaşması sonucu sağlanmıştır. (Akgüç, a.g.e, s. 128)

⁸⁸ Afet İnan, “*Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları*”, Ankara, 1930, s.351.

kurulmasına karar verilen sanayi işletmeleri ile ilgili yatırım planları Birinci ve İkinci Sanayi Planları'nda belirtilmiştir.

İktisadi devletçilik stratejisi, bankacılık sistemini de önemli ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde, Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası (1933), Etibank (1935), Denizbank (1937) ve Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938), sanayi planlarında yer alan işletmelerin kurulması, işletilmesi ve finansman ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla, kamu tarafından, özel amaçla banka statüsüyle kurulmuştur.

Tablo 10: Türkiye'deki Banka ve Şube Sayıları (1930 – 1946)

	1930	1932	1934	1936	1938	1940	1942	1944	1946
Banka Sayısı	46	47	46	46	44	36	42	42	34
Şube Sayısı	421	447	415	399	400	403	403	375	416

Kaynak: Naci Yılmaz, “1930–46 Döneminde Türk Bankacılığı”, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2007, s. 89

Bu dönemde patlak veren Dünya Ekonomik Bunalımı (1929) yüzünden tarım sektöründeki gelirlerin ciddi anlamda azalması ve ticari faaliyetlerin zayıflamasından ötürü 1930'ların başında tek şubeli yerel bankaların önemli bir bölümünün kapanmasına neden olmuştur. İlerleyen yıllarda Türk ticari ve siyasi yaşamına damgasını vuracak olan bankalardan biri olan Türk Ticaret Bankası, 1930 yılında Adapazarı İslam Bankası'nın yerine Hazine'nin iştiraki ile kurulmuştur.⁸⁹

2.1.4 Özel Bankaların Gelişme Dönemi (1945–1960)

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesine (1945) müteakip hem dünya siyasi denkleminde hem de ülke siyasetinde taşlar ciddi anlamda yerinden oynamıştır. Dünya coğrafyasının Batı ve Doğu kampı olarak ikiye bölüdüğü bu dönemde ülkemizde de önemli değişimler meydana gelmiştir. 7 Ocak 1946 günü Demokrat Parti'nin (DP) kuruluşuyla başlayan ve 21 Temmuz 1946'da bütün baskı ve yolsuzluklara rağmen ilk kez tek dereceli seçimlerin yapılmasıyla sonuçlanan siyasi dönüşüm sürecinden ekonomik yapı da ciddi anlamda etkilenmiştir. Bu tarihte 16 yıldır izlenen kapalı,

⁸⁹ **Türkiye Bankalar Birliği**, “50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958–2007”, İstanbul, TBB Yayınları, 2008, s.5

korumacı ve içe dönük iktisat politikalarının adım adım gevşetildiği; ithalatın serbestleştirilerek büyük ölçüde artırıldığı, dış açıkların kronikleşmeye başladığı dolayısıyla da dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarına açık yeni bir ekonomik yapının kurulması, ülke tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.⁹⁰

Yaşanan bu süreç Türk bankacılık sektörünü de etkilemiş bu tarihten itibaren devlet desteği almayan, güçlü özel bankalar kurulmaya başlanmıştır.

1946'dan itibaren yatırımların, modern işletmelerin, milli gelir ve nüfusun hızla artması, kentli nüfusun giderek artması ve daha da önemlisi sanayi kesiminin milli gelirden daha fazla pay almaya başlamasıyla para ve kredi ihtiyacı ciddi anlamda artmıştır. Bankacılık alanında yapılan yatırımların getirisinin artmasıyla özel bankacılık giderek önem kazanmaya başlamış, bu tarihten itibaren açılan özel bankaların sayısı giderek artmıştır. Bu anlamda ilk adımı Kazım Taşkent'in öncülüğündeki Yapı Kredi Bankası atmıştır. Yapı Kredi, Türkiye'de daha "özel bankacılık dönemi"ne girilmeden 9 Eylül 1944'de kurulmuş ve bu yoldaki girişimlere öncülük etmiştir. Bankanın kurucusu Kâzım Taşkent olup, kuruluş sermayesi 1 milyon TL. idi. İlk şubesi Bahçekapı'da olan bankanın kurulduğunda personel sayısı 14 kişiydi. Bu bankayı Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Pamukbank (1955) ve Türkiye Sınâî Kalkınma Bankası (1950) izlemiştir.⁹¹

Devletin faiz oranları ve finansal işlemlerden alınacak komisyon ücretlerini belirlemesi ve dövizde dayalı işlem yapma yetkisinin sadece Merkez Bankası'nda bulunması, şube bankacılığı ve mevduat toplamaya yönelik rekabetin önem kazanmasında etkili olmuştur. Bu amaca yönelik olarak mevcut özel bankaların şube ağlarının yaygınlaşması, yerel amaçlı bankaların tasfiye sürecinin hızlanmasına yol açmıştır.⁹²

⁹⁰ **Korkut Boratav**, "*Türkiye İktisat Tarihi (1908-2005)*", Ankara, İmge Kitabevi, 10. baskı, 2006, s. 93-94

⁹¹ **Türkiye Bankalar Birliği**, "*50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958-2007*", s.6

⁹² **Ahmet Dinçer**, "*Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon: Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler*" Ankara, DPT Yayınları, 2006, s.84

Bu dönemin bir diğ er önemli gelişmesi de 1958 yılında “*Bankacılık Mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında dayanışmanın sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi amacıyla*” Türkiye Bankalar Birliğı’nin kurulması olmuştur.

2.1.5 Planlı Dönem (1961–79)

Planlı Dönemde bankacılık sektörü önemli ölçüde kamunun kontrolü ve etkisi altında kalmıştır. Mevduat ve kredilere uygulanacak faiz, banka komisyon oranları ve kredi limitleri izlenen ithal ikamesi politikası doğrultusunda belirlenmiş; bankaların temel işlevi kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanının sağlanması olarak tanımlanmıştır.

Bu dönemde yeni banka ve bazı özel durumlar dışında yeni ticaret bankası kurulmasına izin verilmemiştir. Böylece kısıtlı olan sektör kaynaklarının dar bir rekabet ortamında mevcut bankalar aracılığıyla planlarda belirtilen şekilde dağılımının sağlanmasına çalışılmıştır. Faiz ve döviz fiyatı değişimlerinden kaynaklanan risklerin bulunmadığı, ürün ve fiyat rekabetinin olmadığı böyle bir ortamda faaliyet gösteren özel sektör bankaları, negatif reel faizle topladıkları mevduatları arttırma amacıyla şube bankacılığına odaklanmışlardır. Mevcut bankaların yeni şube açma yarışına girmeleri teşvik edilmiş, küçük bankaların birleştirilerek ortalama sabit maliyetlerinin azaltılmasına çalışılmıştır. Böylece 1950’li yıllarda kurulmuş birçok küçük banka 1970’lere gelindiğinde tasfiye edilmiştir.

Planlı dönemde beşi kalkınma ve ikisi ticaret olmak üzere toplam yedi banka kurulmuştur. Bu dönemde kurulan kalkınma bankaları; TC Turizm Bankası (1962), Sınaf Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası (1968) ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976) dır. Planlı Dönemde kurulan ticari bankalar ise; Amerikan- Türk Dış Ticaret Bankası (1964) ve Arap- Türk Bankası (1977)’dir. Kalkınma bankalarının kurulmasıyla ilgili ilke kararları kalkınma planlarda yer almıştır.⁹³

⁹³ “50. Yılında Türkiye Bankalar Birliğı ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958–2007”, s. 12

Tablo 11: Planlı Dönemde Bankacılık Sektörünün Gelişimi

	1961	1970	1979
Banka Sayısı (Adet)	52	46	43
Şube Sayısı (Adet)	1.716	3.194	5.748
Personel Sayısı (Adet)	32.055	65.968	122.489
Krediler / Toplam Aktifler (%)	43.6	53.7	51.1

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Dönemin bankacılık açısından en önemli özelliklerinden birisi özel ticari bankaların büyük bölümünün holding bankası haline gelmesi olmuştur. Bir sanayi veya ticaret sermayesi grubunun, bir bankanın sermayesinin önemli bir bölümünün sahibi olması anlamına gelen ve dünyada da yaygın olan ‘*holding bankacılığı*’, o dönemde özel sektör yatırımlarını hızlandıracağı düşüncesiyle devlet tarafından teşvik edilmiştir.⁹⁴

İşadamları holding bankaları eliyle negatif reel faizle fon toplayıp kendi şirketlerine ucuz finansal kaynak sağladılar. Böylece 1960 ve 70’lerde banka sahipliği finansal piyasalarda üstünlük sağlamak için olmazsa olmaz koşul haline gelmiştir. Sonuç olarak bütün özel ticari bankalar belirli holdinglerin denetimine girmiş veya mülkiyeti holdingler arasında el değiştirmiştir.⁹⁵

Bu dönemde yatırımların orta ve uzun vadeli finansman ihtiyacının karşılanmasında; bütçeden yapılan transferler, kamu borçlanmaları, özel tasarruflardan sağlanan kaynakların yanı sıra özellikle merkez bankası kredilerinden yararlanılmıştır. 1960–80 döneminde Türk mali sistemi, tasarrufları özendirerek, kalkınmada öncelik taşıyan alanlara yöneltecek bir yapı içinde bulunmamaktadır. Bunun doğal sonucu olarak, kaynak sağlama ve bu kaynakları kalkınmanın gerektirdiği alanlara yöneltme görevi, kamu kesimi tarafından üstlenilmiştir. Kamu kesiminin kaynak sağlama ve bu tür kaynakları artırmada karşılaştığı güçlükler, bu kesimin merkez bankası kredilerine dayalılığını artırmıştır. Merkez bankası kredilerinin özellikle merkez bankası tarafından kamu sektörüne kullanılan kredilerin genellikle ekonomide mal ve hizmet arzına yol açmayan, sübvansiyon biçimindeki ödemelerde kullanılması ve kredilerin geri ödenmemesinden ötürü para arzının giderek artması büyük bir parasal genişleme yaratmış ve bu gelişme enflasyonun artmasındaki en önemli gelişme olmuştur.

⁹⁴ A.g.e, s. 13

⁹⁵ **Derya Gültekin Karakaş**, “*Hem Hasımız, Hem Hısımız: Türkiye’de Finans Kapitalin Dönüşümü ve Banka Reformu*”, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 117

Planlı dönemde hızlı bir kalkınma hızı yakalanmış olmakla birlikte sanayileşmenin finansmanında enflasyona yol açan yöntemlerin kullanılması ve geliştirilen sanayinin yüksek enflasyon ortamında iç tüketime yönelik üretim yapması ve ihracata yönelememesi, 1970’li yıllarda önemli bir döviz darboğazının yaşanmasına neden olmuştur. Bu darboğazı aşmak için alınan “Döviz Çevrilebilir Mevduat” uygulaması ve benzeri önlemler sonucu dış borçlar önemli oranda artmıştır. Ödemeler dengesi ve döviz kıtlığı sorunları nedeniyle, ithalat yapılmasının zorlaşması ve ithal ikamesi stratejisiyle kurulan fabrikaların ithalatta karşılaşılan sorunlar nedeniyle eksik kapasite ile çalışılmaya başlaması, 1980’li yılların başında, bu sanayileşme stratejisinin terk edilmesine ve dış piyasalara üretim yapmayı hedef alan yeni bir stratejinin benimsenmesine yol açmıştır.⁹⁶

2.1.6 Serbestleşme ve Dışa Açılım Dönemi (1980–2001)

İthal ikameci sanayileşme stratejisinin ülkeyi döviz darboğazına sürüklemesi ve sanayinin ihtiyaç duyduğu döviz sağlayamaması Türkiye’nin yeni bir sanayileşme stratejisine ihtiyacı olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda tüm dünyada da yeniden hâkim olan serbest piyasa ekonomisine dayalı ihracata yönelik sanayileşme stratejisi, yeni kalkınma stratejisi olarak benimsenmiş ve yeniden ekonomik anlamda ‘liberal’ bir döneme adım atılmıştır.

Tarihe “24 Ocak 1980 Kararları” olarak geçen yeni dönemde ekonomik büyümeyi sağlamak için yatırımların, dolayısıyla tasarrufların artırılması amaçlanmıştır. Bu nedenle de banka mevduatlarına pozitif reel faiz ödenmesi uygulamasına geçilmiş; böylece yastık altında veya atıl vaziyete duran birikimlerin ekonomiye kazandırılıp yatırıma dönüştürülmesi hedeflenmiştir. 24 Ocak Kararları’nın bir uzantısı olarak 1 Temmuz 1980’de mevduat faiz oranları serbest bırakılmıştır.

Dönemin Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarı Yıldırım Aktürk, alınan kararın gerekçesini şöyle anlatmıştır: “24 Ocak kararları aslında bir darboğazdan çıkış programıydı. Dolayısıyla o döneme kadar uygulanmayan bir ekonomi politikası uygulamak gerekiyordu. Biz de dönemin şartlarına uygun bir kur politikası ile uyumlu

⁹⁶ “50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958–2007”, s. 14

bir pozitif reel faiz politikasının hem para talebini kısarak fiyat istikrarının sağlanmasına yardımcı olacağını, hem de kaynak dağılımındaki bozuklukları düzelterek ekonomik büyümeye katkıda bulunacağını düşündük”⁹⁷

Faiz oranlarının serbest bırakılmasına rağmen bankalar geçmişten gelen alışkanlıklarını terk etmeyerek, aralarındaki centilmenlik anlaşması gereği enflasyon oranının yüzde 100'ler düzeyinde seyrettiği bir dönemde bile mevduata yüzde 33 gibi çok düşük oranda faiz vermekte ısrar etmişlerdir.

Bu gelişme üzerine otoriteler Türk mali sisteminde bankaların direncini kırmak ve sistemde faiz rekabetini oluşturmak üzere bankalara karşı bankerleri; bankacılık sistemi içinde de büyük bankalara karşı bazı yerel bankaları kullanma eğilimine girmişlerdir. Bu yaklaşım, faiz oranlarının yükselmesi anlamında başarılı olmuş ve askeri müdahale sonrasında hız kazanan sermaye çıkışını ciddi anlamda durdurmuş ama bir dizi başka sorunu beraberinde getirmiştir.

Kredi ve mevduat faizlerinin serbest bırakılmasıyla yıldızı parlayan bankerlerin, 1982'den itibaren sisteme giren para miktarının azalmaya başlamasıyla birlikte krize girmesi bankacılık sistemini derinden sarsmıştır.⁹⁸ Kriz süresince önce üç bankanın (İstanbul Bankası, HisarBank ve Odibank) yönetimleri devralınmış ve hemen ertesi yıl tüm alacak ve yükümlülükleriyle Ziraat Bankası'na devredilmişlerdir. Bunun üzerine 1 Ocak 1983'ten itibaren faizler yeniden kontrol altına alınmış ve mevduat faiz oranlarını tespit etme yetkisi 1983 yılı sonunda Merkez Bankası'na verilmiştir.

Yaşanan bu olumsuzluklara rağmen finansal liberalizasyon sürecinden vazgeçilmemiş ve mali piyasaların derinleştirilmesi için ihtiyaç duyulan kurumlar teşekkül edilmiştir. 1982 yılında Sermaye Piyasaları Kurulu (SPK), 1985'da Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, 1986'da ise İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) ve Bankalararası Para Piyasası kurulmuştur. 1987 yılında T.C Merkez Bankası açık piyasa işlemlerine başlamış ve hemen ertesi yıl döviz piyasası işler hale getirilmiştir. 1989 yılına gelindiğinde Türkiye ekonomisinin dışa açılma sürecinin tamamlanması yönelik

⁹⁷ **Ufuk Şanlı**, “*Borç Kapan IMF: Ekonomik Savaşın Perde Arkası*”, İstanbul, Selis Kitaplar, 2002, s. 118

⁹⁸ **Korkut**, “*Türkiye İktisat..*”, s. 151

çok önemli bir adım atılmış ve döviz ve sermaye hareketleri tamamen serbest bırakılmış ve aynı yıl Altın Borsası hizmete girmiştir.⁹⁹

1980–90 döneminde dışa açılma ve mevzuattaki serbestleşme dolayısıyla hem yerli hem de yabancı banka sayısında artış yaşanmıştır. Bu dönemde 8’i yabancı olmak üzere toplam 19 ticaret bankası kurulmuştur. Yine bu dönemde kalkınma ve yatırım bankacılığında da gelişme olmuş, 4’ü yabancı sermayeli olmak üzere 8 kalkınma ve yatırım bankası kurulmuştur. Bu dönemde hem ülke içinde yabancı banka sayısı artmış hem de yerli bankalar çeşitli şekillerde yurt dışına açılmışlardır. Bu dışa açılmalar hem şube veya temsilcilik açmak hem de yeni banka kurmak veya kurulu bankalara iştirak etmek şeklinde gerçekleşmiştir.

Tablo 12: 1980–1989 Döneminde Bankacılık Sektörünün Gelişimi

	1981	1985	1989
<i>Banka Sayısı (Adet)</i>	45	50	62
<i>Özel Sermayeli Ticari Banka</i>	24	20	24
<i>Yatırım ve Kalkınma Bankası</i>	2	2	9
<i>Kamu Bankaları</i>	13	13	8
<i>Yabancı Sermayeli Bankalar</i>	6	15	21
<i>Kredi / Mevduat (%)</i>	86,2	67,1	73,8

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

1990’ların başında mali piyasaların serbestleşmesi, piyasa mekanizmasının yerleşmesine yönelik düzenlemeler, yeni yabancı ve yerli bankaların piyasaya girişine izin verilmesine ilaveten mevduat ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılması bankacılık sektöründeki rekabetin artmasını sağlamıştır. Yaşanan rekabetin bir sonucu olarak klasik mevduat bankacılığının yerine kaynak ve plasman çeşitliliğinde artışa geçilmiştir. Bankacılık sistemi, kaynaklarının belli bir bölümünü sermaye piyasası işlemleri, devlet iç borçlanma senetleri alımı, döviz işlemleri, tüketici kredileri, kredi kartları, leasing ve faktoring gibi finansal araçlara plase etmiştir. Ülke genelinde şubeleşen bankalar sayılan hizmetlerin tamamını verebilecek bir organizasyon yapısı oluşturmuş, kurumsal bankacılık hizmeti veren kuruluşlar ise dış ticaretin finansmanı,

⁹⁹ Servet Cömert, –Cemil Kıvanç, “Türk Bankacılık Sistemi”, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1999, s. 18–19

leasing, faktoring, menkul kıymet ihracına aracılık ve kısa vadeli kredi işlemlerine ağırlık vermişlerdir.¹⁰⁰

Yine aynı dönemde dikkat çeken bir diğer önemli gelişme de kamu kesimi borçlanma ihtiyacının giderek artmaya başlamasıdır. 1991'den itibaren ülkedeki siyasi istikrarın bozulması, artan nüfus ve büyüyen ekonomiden kaynaklanan kaynak ihtiyacına ilaveten PKK terör örgütünün ayrılıkçı saldırılarının hız kazanmasıyla artan savunma harcamaları kamu harcamalarının giderek artmasına yol açmıştır.¹⁰¹ Bu gelişmeler devalüasyon ve ekonomik krizleri beraberinde getirmiş, ülke risk priminin artması ise devletin ihtiyaç duyduğu parayı daha yüksek faizlerle toplamasına neden olmuştur.

Kamunun artan borçlanma ihtiyacı bankalar açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bir banka yöneticisinin, “*Tatlı Para Dönemi*” olarak tanımladığı bu dönemde asıl işlevleri olan reel sektöre kredi sağlamayı bırakmış ve yüksek reel faizlerle devlete borç vermeye başlamışlardır.

Bankaların kamu kâğıtlarının en büyük müşterisi haline gelmesi sektöre tekel imkânı sağlayarak kamu borç faiz oranlarını çok yüksek seviyelerde belirleme imtiyazına sahip olmalarını getirmiştir. 1990 yılında yüzde 84 olan kredi/ mevduat oranı 1995 yılına gelindiğinde yüzde 41.7'e gerilemiş, pastadan daha fazla pay almak isteyen bankaların daha fazla risk almaya başlaması ise bu faiz-kur makasının yani bankaların açık pozisyonlarının açılmasına neden olmuştur. Bu durum bankaların kur riskini artırmıştır.¹⁰²

Nisan 1994'te patlak veren büyük ekonomik kriz kur riskinin bankacılık sektörü açısından ne kadar ciddi bir sorun oluşturduğunu gözler önüne sermiştir. Kriz

¹⁰⁰ Ahmet Dinçer, “Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon...”, s. 89 – 90

¹⁰¹ Bölücü terör örgütü PKK'ya karşı 1991 – 1999 yılları arasında verilen mücadele Türk ekonomisini ciddi anlamda sarsmıştır. Emekli büyükelçi ve Dışişleri eski genel sekreteri Şükrü Elekdağ, Hürriyet Gazetesi'ne verdiği demeçte, “Türkiye'nin askeri harcamalarının tutarı 80- 100 milyar dolar arasındadır. Terör örgütü yüzünden meydana gelen zararın toplam büyüklüğü ise 400 milyar dolara ulaşmaktadır” demiştir. **Hürriyet**, “Terör kurutuluncaya kadar savaş sürmeli”, 8 Ekim 2001

¹⁰² Mehmet Günal, “Bankacılık Sektörünün Açık Pozisyonları Üzerine Bir İnceleme: 1989–95”, İstanbul, Uzman Gözüyle Bankacılık, Haziran 1995, No: 10, s.8–15

döneminde yükümlülüklerini yerine getiremeyen ve mali bünyesi bozulan üç banka (TYTBank, MarmaraBank ve İmpexbank) tasfiye edilmiştir. Banka müşterilerinde oluşan panik havasını yatıştırmak için de mevduata devlet garantisi getirilmiştir.

Türk bankacılığının uluslararası sisteme eklendiği 1990–2001 dönemi banka sayısının da patladığı bir dönem olmuştur. Yeni banka girişlerinin ve holding bankacılığının arttığı hatta bazı holdinglerin birden fazla bankayı kontrol ettiği bu dönemde sisteme tam 22 banka giriş yapmıştır. Mesela, 1980 yılında 43 olan banka sayısı, 1990’da 66’ya, 1999’da 81’e yükselmiş, 2000 yılında ise iki bankanın bankacılık izninin iptal edilmesi ile birlikte banka sayısı 79’a gerilemiştir.

Bu bankaların önemli bir bölümü sadece hazine işlemleri yapan yani devlete borç veren tek veya az sayıda şubesi olan bankalardan oluşsa da aynı dönemde banka kurmanın kolaylaştırılmasıyla çok şubeli yeni bankalar da faaliyet göstermeye başlamıştır.

Leasing, factoring, forfaiting, futures, options, swap, vadeli döviz piyasası işlemlerinde artış görülmüş ve yurt içinde yüksek kar kapılarının açılması yeterli mevduat toplayamayan bankaları yurtdışı mali piyasalardan borçlanmaya yöneltmiştir. Yabancı bankalar da daha ziyade toptancı bankacılığa yöneldiklerinden mevduat ve kredi pazarındaki payları küçük kalmıştır.

Bu dönemin bir diğer önemli özelliği de ilk defa Türk bankalarının yurtdışında banka kurması ve kurulu bankalara iştirak etmesidir. Rusya, Romanya, Hollanda ve Ukrayna’ya açılan Türk bankaları gelişmekte olan piyasalarda önemli bir oyuncu haline gelmiş ve Türkiye’ye stratejik açıdan da önemli bir derinlik kazandırmıştır.

Yine aynı dönemde ilk defa bir kamu bankasının özelleştirilmesi gerçekleştirilmiştir. Etibank’ın bankacılık faaliyetleri üç bölüme ayrılmış ve banka; Etibank, Denizbank ve Anadolubank olarak yeniden yapılandırılmış devlet bu üç bankanın isim hakkını özel sektöre devretmiştir.¹⁰³

¹⁰³ Tabela bankası konumundaki bankalardan Denizbank 69 milyon dolara Zorlu Grubuna, Anadolubank ise 70 milyon dolara Habaş Grubuna satıldı. Etibank ise 155.5 milyon dolar karşılığında Cavit Çağlar-Dinç Bilgin Ortak Girişimi tarafından satın alındı. Banka, çok kısa bir süre sonra kötü yönetildiği gerekçesiyle yeniden devletleştirildi.

Uluslararası sistemle bütünleşme çabalarının hız kazandığı 1990–2001 döneminde yaşanan bir diğer çarpıcı gelişme de bu dönemde patlak veren bölgesel krizlerin Türk mali ve finansal piyasalarını son derece derinden etkilemesidir. Rusya’da patlak veren 1998 krizi sonrasında yaşanan sermaye çıkışı finans kesimini ciddi anlamda etkilemiş hemen ardından yaşanan Adapazarı ve Düzce Depremleri ise sadece sektörü değil, bütün ülkeyi adeta enkaza dönüştürmüştür. Yaşanan bu gelişmeler Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yeni bir stand-by anlaşması yapılmasını gündeme getirmiştir.

Tablo 13: 1990 – 2000 Döneminde Bankacılık Sektörü Göstergelerinin Gelişimi

	1990	1995	2000
<i>Banka Sayısı (Adet)</i>	66	68	79
<i>Özel Sermayeli Ticari Banka</i>	25	32	28
<i>Yatırım ve Kalkınma Bankası</i>	7	7	12
<i>Kamu Bankası (Ticari ve KYB)</i>	11	8	18*
<i>Yabancı Banka</i>	23	21	21
<i>Kredi / Mevduat (%)</i>	84,8	41,7	49,9

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

* TMSF bünyesine alınan 11 banka dâhildir.

Bu anlaşmaya zemin hazırlamak amacıyla önce bankacılık kanununda değişikliğe gidilmiş, 18 Haziran 1999’da 4389 sayılı Bankalar Kanunu uygulamaya girmiştir. Söz konusu kanunla 1985 yılında çıkartılan bankalar kanununun eksik olan tarafları tamamlanmış ve uluslararası standartlara uygun hale getirilmiştir. Yine bu düzenlemeler kapsamında bankacılık sektörünün düzenleme, gözetim ve denetimi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’na devredilmiştir. Yine Uluslararası Para Fonu (IMF) ile imzalanacak stand-by anlaşması öncesi sektörde sorun teşkil eden beş bankaya (Egebank, Yurtbank, Sümerbank, Esbank ve Yaşarbank) el konulmuştur.

Bankanın devir tarihi itibarıyla toplam zararının 880 milyon dolar idi. **Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu**, “*Fon Bankaları Çözümleme Maliyetleri Çalışması*”, İstanbul, Temmuz 2004, s. 7
<http://www.tmsf.org.tr/documents/reports/tr/fonbankcozcal.doc> (Erişim Tarihi, 11 Kasım 2008)

Stand-by müzakereleri sırasında IMF, Türk bankalarının dış borçlarının Hazine garantisi kapsamına alınmasını şart koşmuştur.

1994 yılındaki ekonomik kriz sonrası banka mevduatlarına getirilen yüzde 100'lük garantiyle birlikte bu garanti de bankacılık sektöründeki ahlaki krizin daha da derinleşmesine neden olmuştur.¹⁰⁴

Uygulanan programın beraberinde getirdiği bazı riskler sadece ahlaki sorunlar yaratmamış, kur ve faiz riskine ilaveten bankaların düşük enflasyona uyum sağlayamaması ve ekonomik canlanmanın etkisiyle artan kredi riski sektörle ilgili kaygıların da artmasına neden olmuştur. Bunalım, piyasa dedikoduları ile birleşince ülkenin en önemli bankalarından birisi olan Demirbank, 6 Aralık 2000'de devlet yönetimine geçmiştir. “*Kasım 2000 Krizi*” olarak bilinen bu süreçle yeniden sakinleşen piyasalar Şubat 2001'den itibaren yeniden hareketlenmeye başlamıştır. Yapısal düzenlemelerin yavaşlaması, artan iç talebe bağlı olarak büyüyen cari işlemler açığı ve döviz kurlarındaki baskının artması sonucunda Şubat 2001'de ülke tarihinin en büyük finansal krizi meydana gelmiştir.

Finansal kesimde başlayan ve kısa zamanda sanayi kesimi başta olmak üzere tüm kesimlere sirayet eden ekonomik kriz, bankacılık kesiminde yaşanan birçok reformun itici gücü olma vasfını taşımaktadır. Gayrisafi milli hasılanın reel anlamda yüzde 9.4 daraldığı, döviz kuru ve faiz oranlarının patladığı kriz ortamı Türk ekonomisinin yeniden dizayn edilmesine neden olmuştur. Bu yeniden inşa sürecinin omurgasını ise bankacılık kesimi oluşturmuştur.

2.1.7 Yeniden Yapılandırma Dönemi (2002–2007)

Finansal krizin ardından Türk Bankacılık Sisteminde yeniden yapılandırma çalışmalarının temel amacı; bankacılık sisteminin güçlendirilmesi, finansal sistemin

¹⁰⁴ **Erinç Yeldan**, “Türkiye’de IMF Destekli Enflasyonla Mücadele Programı, Bir İstikrar ve Düzen Programını, Yoksa Fakirleşme ve Mali Kaos Reçetesi mi?” Yeni Türkiye, Yıl:7, Sayı 41, Eylül-Ekim 2001, s.575.

genişliğinin ve derinliğinin arttırılmasını sağlanmasıdır. Sistemin finansal kriz öncesinden gelen sorunları aşması, yapılandırma süreci kapsamında büyümesi ve sağlıklı bir yapıda faaliyet göstermesi için 15 Mayıs 2001’de “*Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı*” açıklanmıştır.

Programın dört hedefi bulunmaktadır:

- Kamu bankalarında finansal ve operasyonel yapılandırmanın güçlendirilmesi
- TMSF’ye devredilen bankaların devralma, birleşme, satış ve tasfiyelerinin en kısa zamanda çözümü
- Finansal krizden olumsuz etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması
- Bankacılık sisteminde gözetim ve denetim yapısını güçlendirecek ve rekabetin artmasını sağlayacak adımların atılması.¹⁰⁵

2.1.7.1 Kamu Bankalarının Operasyonel Açıdan Güçlendirilmesi

Türk bankacılık sisteminde önemli bir ağırlığa sahip kamu bankalarının yeniden yapılandırılmalarına kısa dönemde finansal, orta ve uzun dönemlerde ise operasyonel ve yapısal olarak başlandı. Finansal kriz öncesinde görev zararlarının yol açtığı kayıplar, piyasa şartlarını bozucu müdahaleler, kamu bankalarına faaliyetleri ve kuruluş amaçları dışında yüklenen görevler ve yönetimlerindeki zafiyet nedenleriyle finansal yapılarında büyük bozulmalar meydana getirmişti. Kısa vadeli nakit gereksinmelerinin yüksek maliyetlerle karşılanması, zararlarının gittikçe artması finansal piyasalarda istikrarsızlığa neden oldu. Kamu bankalarının bankacılık işlevlerini yerine getiremez durumda kalmaları müdahaleyi gerekli kıldı. Bankacılık sektörü

¹⁰⁵ Niyazi Erdoğan, “*Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler: Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları-Kamu Bankaları Deneyimi*”, Ankara, Yaklaşım Yayınları, Haziran 2002, s. 45

yeniden yapılandırma programında kamu bankalarının yeniden yapılandırmasına özel bir önem atfedildi.¹⁰⁶

Yeniden yapılandırma kapsamına alınan TC. Ziraat Bankası, T. Halk Bankası ve Temmuz 2001’de T. Halk bankasına devredilen T. Emlak Bankası’nda yapılandırma çalışmaları finansal ve operasyonel yapılandırmalar çerçevesinde yürütüldü. Kamu bankalarının yapılandırmasında ilk etapta bankaların finansal yapılarını güçlendirici tedbirlerin ele alınmasına karar verilmiş; bu çerçevede görev zararlarının tasfiyesi, kısa vadeli yükümlülüklerin en aza indirilmesi, sermaye desteği sağlanması, bankaların mevduatlara verdikleri yüksek faizleri piyasa faizleri düzeyine indirilmesi ve bankaların kredi portföylerinde etkinliğin sağlanması amaçlanmıştır.

Kamu bankalarının kriz sonrası döneme uyumu için finansal yapılandırmanın yanı sıra operasyonel ve yapısal açıdan da yeniden yapılandırılması gerekmiştir. Bunun için ilk etapta denetim kuruluşları tarafından denetimi yapılmış ve yapılandırmayı yönlendirecek danışmanlar istihdam edilmiştir.

İlk aşamada, kamu bankalarının yapılandırılmalarını kolaylaştıracak bir ortak yönetim tesis edilmiş, banka yönetimleri ortak yönetim kuruluna devredilmiştir. Ortak yönetim kurulu kamu bankalarını yeniden yapılandırma ve özelleştirme faaliyetine hazırlama görevini üstlenmiştir. Yapılandırılma çalışmalarında öncelikle Emlak Bankası’nın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılmış ve 6 Temmuz 2001’de Ziraat Bankasına devredilmiştir.

Kamu bankalarının şube ve personel sayılarının akılcı seviyelere getirilmesi ve etkinliklerinin sağlanması için çalışmalara başlanmıştır. Aralık 2000’de 2494 olan şube sayısı kapatma ve birleştirme çalışmaları sonucu Aralık 2002’de % 32.4 oranında azalarak 1685’e Ağustos 2003’de ise 2002’e göre % 0.7 azalarak 1673’e gerilemiştir.

İnsan kaynakları yapılandırma faaliyetleri sonucu bankaların personel sayıları 61 bin 601’den Aralık 2002’de yüzde 50.7 gerileyerek 30 bin 399’a düşmüş, Ağustos 2003 itibari ile de yüzde 0.3 artarak 30.504 ulaşmıştır. Personel sayısının makul

¹⁰⁶ **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)**, “*Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu – (VII)*”, Ankara, BDDK, Ekim 2003, s. 11–13

seviyelere çekilmesi amacıyla emekliliği teşvik edici önlemler alınmıştır. Şube ve personel sayılarında etkin kullanıma gidilmesi şube ve personel başına aktif büyüklüğü ifade eden göstergelerde kriz öncesi döneme göre iyileşmeyi getirmiştir.¹⁰⁷

Aralık 2001 sonu itibariyle şube başına aktif büyüklük 13,9 milyon dolar civarında iken Aralık 2002 sonunda 20 milyon dolara, Ağustos 2003’de ise 26,1 milyon dolara yükselmiştir. Personel başına aktif büyüklük ise aynı tarihlerde 0,7 milyon dolardan önce 1,1 milyon dolara sonrada 1,4 milyon dolara ulaşmıştır.¹⁰⁸

2.1.7.2 TMSF Bankalarının Çözülmesi

Mali bünyeleri bozulup yükümlülüklerini yerine getiremeyen bankaların sisteme zarar vermelerini önlemek için ya tasfiye edilmeleri ya da kamu denetimine alınmaları gerekmektedir. Bu tür bankalara müdahale edilmediği takdirde bankacılık sektörüne duyulan iç ve dış güven sarsılabilir bu da tüm bankacılık sistemini batma riskiyle karşı karşıya bırakabilirdi.

Yine bu tür bankalara müdahale edilmeyip sistem içinde tutulmaları faiz oranlarının artmasına neden oluyordu. Bu gerçeklerden hareketle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuş ve bankacılık sistemi açısından risk oluşturan bankalar 1997 yılından itibaren bu fona devredilmiştir. Temel görevi, düzelme ihtimali bulunan bankalara gerekli mali ve operasyonel gücü sağlayarak yeniden satılmasını sağlamak olan fonun ikinci görevi ise düzelme ihtimali bulunmayan bankaların sisteme daha fazla zarar vermesine yol açmadan tasfiyesini gerçekleştirmek idi.

1999 yılından itibaren başlayan ve 2001 krizinde zirveye ulaşan büyük finansal çöküş sırasında birçok bankayı devralan TMSF yönetimi ciddi bir sorun yumağı ile karşı karşıya kalmıştı. Bankalar kendi bünyelerinde var olan sorunlara ilaveten krizden kaynaklanan sorunları da devletin sırtına yükleyince TMSF’ye devredilen bankaların sorunları daha da çözülmesi zor hale gelmiş, aktif kalitesi giderek daha da bozulmuştur. Bunun sebepleri şu şekilde özetlenebilir:

¹⁰⁷ A.g.e. , s. 18

¹⁰⁸ “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu – (VII), s. 16–17

- Bazı bankalar karşılıklı kredi (back to back) yöntemiyle grup şirketlerine limit üzerinde kredi kullandırmıştır. Krediyi kullanan şirketlerin kredileri geri ödememeleri sebebiyle krediler donuk hale gelmiştir.

- Bu kredileri kullandıran bankalar krediler geri ödenmeyince karşılık ayırmak yerine faiz işleterek bu kredileri canlı krediler hesabında takip etmeye devam etmiştir.

- Küçük sermayeli hatta paravan şirketler kurularak hem yurt içinden hem de off-shore şubelerinden ortaklara ya da hâkim ortağın şirketlerine kredi kullandırılmıştır. Bazen hâkim ortağın yakın dostluğu ya da iş ilişkisinde bulunduğu firmalara da kredi kullandırılarak bu krediler hâkim ortağın firmalarına aktarılmıştır.

- Faiz, kur ve vade risklerine gereken önem verilmemiştir. Yüksek mevduat ve işletme giderleri kredi kullanan müşterilere yansıtılmış ve maliyetler yükseltilerek kredilerin geri ödenmesi zora sokulmuştur.

- Bankalar tüm bu yanlış uygulamalar neticesinde maruz kaldıkları zararı gizlemek için bilançolarında makyaj yapmışlardır.¹⁰⁹

TMSF'ye devredilen bankaların finansal yeniden yapılandırmasının devlete maliyeti oldukça yüksek olmuştur. BDDK uzmanları tarafından hazırlanan bir rapora göre, 2007 sonu itibarıyla Hazine kaynaklarından aktarılan miktar 44.9 milyar dolar (faizli 74.7 milyar dolar) , TMSF kaynaklarından aktarılan rakam ise 7.8 milyar dolara (faizli 16.7 milyar dolar) ulaşmıştır. Böylece kamunun sırtına batık bankalardan toplamda 91.4 milyar dolarlık yük binmiştir.¹¹⁰

Aktarılan bu kaynaklar TMSF'ye devredilen bankaların açık pozisyonlarını kapatmak, kısa vadeli yükümlülüklerini azaltmak için kullanılmıştır. Hazineden kullanılan bu kaynaklar sayesinde Fon'a devredilen bankaların mevduat faizleri piyasa faizleriyle eşitlenmiş, mevduatları ve yabancı para yükümlülükleri diğer bankalara devredilmiştir. TMSF bankalarının döviz, mevduat ve repo yükümlülükleri TCMB,

¹⁰⁹ **Tevfik Altınok**, “*Son Beş Yılda Tarihe mal olan bankalar TMSF'ye Devir Noktasına Nasıl ve Niçin Geldiler*”, Finans Dünyası, Ekim 2003, s.26–31.

¹¹⁰ **Star**, “*Faizi eklersek batıkların maliyeti 91.4 milyar dolar*”, 6 Haziran 2008

Halk, Ziraat ve özel bankalara DİBS karşılığında devredilmiştir. DİBS'lerin anapara ve faiz borçları TMSF yükümlülüğü haline gelmiştir.

TMSF bünyesine alınan bankalarda operasyonel açıdan yeniden yapılandırma şube ve personel sayısını azaltma şeklinde olmuştur. Devir tarihi itibarıyla Fon'daki bankaların şube sayısı 1815 iken bunun 383'ü satılan bankalara devredilmiş, 265'i satılmış, 851'i kapatılmış, böylece şube sayısında 1499 azalış olmuştur. Ağustos 2003'te TMSF yönetiminde bulunan Bayındırbank, Pamukbank ve tasfiye sürecindeki Türk Ticaret Bankası'na ait şube sayısı 316 iken Eylül 2006 itibarıyla TMSF bünyesindeki banka ve şube sayısı 1'e inmiştir. TMSF bankalarının personel sayısı ise devir tarihi itibarıyla 37 bin 889 iken bu personelin 7.872'si banka satışları ile 2.465'i şube satışı yoluyla azaltılmıştır.

Tablo 14: TMSF Bankalarının Yeniden Yapılandırma Faaliyetlerinin Gelişimi

Devralınan Bankalar	Birleştirilen Bankalar	Satılan Bankalar	Tasfiye Edilen Bankalar	TMSF Bankaları
Ticaret Bankası Bank Ekspres Interbank Yaşarbank Demirbank Site bank Ulusal bank Milli Aydın Bankası Egebank Yurtbank Sümerbank Esbank Etibank Bank Kapital İktisat Bankası Bayındır bank Kent bank EGS Bank Toprak bank Pamukbank	Sümerbank Egebank Yurtbank Yaşarbank Bank Kapital Ulusal bank Bayındır bank Etibank Inter bank Esbank EGS Bank Toprak bank İktisat Bankası Kentbank Pamukbank (*)	Bank Ekspres Sümerbank Demirbank Site bank Milli Aydın Bankası	T. Ticaret Bankası	Bayındır bank
(*) Pamukbank Kamu bankası olan T. Halk Bankası ile birleştirildi.				

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu – (VII), s. 21

2.1.7.3 Özel Bankaların Yeniden Yapılandırılması

Özel sektör bankaları, 2001 krizi sonrasında döviz kurundan kaynaklanan açık pozisyon sorunlarına ilaveten bir de reel sektör firmalarının, aldıkları kredileri ödeyemez hale gelmelerinden kaynaklanan sorunlarla karşı karşıya kaldı. Bu durum bankaların sermayelerinin hızla erimesine neden olmuştur. 2000 yılında özkaynakların toplam aktiflere oranı % 15.4 iken 2001 yılında bu oran % 7.1'e gerilemişti. Bu durum geride kalan bankalar için alarm zillerinin çalması anlamına geliyordu ve sorunun çözümü için özel sektör bankalarının yeniden yapılandırılması gerekiyordu.

15 Mayıs 2001'de açıklanan yeniden yapılandırma programı çerçevesinde bankaların özkaynak kayıplarının telafi edilebilmesi için banka hâkim ortaklardan sermaye koymaları talep edilmiştir. Bu kapsamda bankaların üçlü bir denetime tabi tutulmasına karar verilmiştir.¹¹¹

Bu denetimlerin ardından banka sahipleri 2001 yılında 2.3 milyar TL ve 2002 yılında 1 milyar TL olmak üzere toplam 3.3 milyar TL sermaye koyarak bankaların mali bünyesini güçlendirmiştir. Üçlü denetim sonucunda sermaye açığı olduğu tespit edilen ancak banka sahiplerinin sermaye enjekte etmediği bankalara ise Hazine tarafından kaynak aktarılması karara bağlanmıştır.

31 Ocak 2002'de yayımlanan 4389 sayılı Bankacılık Kanunu'na 4743 sayılı Kanunla eklenen Geçici 4. madde ve bu maddeye bağlı olarak çıkarılan yönetmeliklerle, yeniden yapılandırma programında sermaye artırımını bankaların öncelikle kendi imkânlarıyla yapmaları istenmiştir. Buna gücü yetmeyen bankalara, sermayeleri belli bir seviyenin üzerinde olmak kaydıyla ve bir defaya mahsus olarak devlet tarafından sermaye desteği sağlanması kararlaştırılmıştır. Bu şekilde sektörde biriken ve realize olduğu takdirde sağlam bankaları da zora sokabilecek olan risklerin bertaraf edilmesi hedeflenmiştir.

¹¹¹ Üçlü denetim uygulaması, ilk ikisi özel denetim şirketleri sonucusu ise bizzat BDDK tarafından yapılan bir denetim modelidir. BDDK bu denetimler sonrasında bankaların gerçek durumunu tespit etmiş ve sonrasında ona uygun bir çözü yolu üretmiştir.

Bu çerçevede sermaye artırımını gerçekleştirilinceye kadar likidite sıkıntısı çeken bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarını karşılamak için, TCMB açık piyasa işlemleri kapsamında kotasyon yöntemi ile repo işlemi yapma ve TCMB ile bir haftalık vadeli repo işlemi yapma imkânı sağlanmıştır.

Program kapsamına önce 27 banka alınmış daha sonra ise Milli Aydın Bankası (Tarişbank) ve Yapı Kredi Bankası'na devri BDDK tarafından kabul edilmeyerek TMSF bünyesine alınan Pamukbank çıkarılmış; program 25 banka ile uygulanmıştır.

Bankacılık sisteminde etkinliği artırmak amacıyla bankaların ve iştiraklerinin birleşme ve devirler işlemlerini kolaylaştırmak için vergi teşvikleri getirilmiştir. Bu teşviklerin birleşme sayılarında artışı yarattığı gözlenmiştir. Özel sektör bankalarında yaşanan birleşmeler ve devralmalar daha çok TMSF bankalarının satın alınması veya aynı gruba mensup bankalar arasında birleşmelerle gerçekleşmiştir. Yabancı yatırımcıların bankacılık sistemine girişleri ise satın almalar ve sektördeki bankalar ile ortaklıklar şeklinde artış göstermiştir.

Tablo 15: Türk Bankacılık Sisteminde Birleşme ve Devralmalar

Devir ve Birleşmeye Konu Olan Bankalar	Yeni Banka
Osmanlı Bankası - Körfezbank	Osmanlı Bankası
Garanti Bankası – Osmanlı Bankası	Garanti Bankası
HSBC Bank – Demirbank	HSBC Bank
Tekfen Yatırım– Bankekspres	Tekfenbank
Oyakbank – Sümerbank	Oyakbank
Sınâî Yatırım Bankası – Sınâî Kalkınma Bankası	TSKB
Tarişbank – Denizbank	Denizbank
Finansbank – Fibabank	Finansbank
Koçbank – Uni Credito	Koçbank
TEB – BNP Paribas	TEB
Dışbank – Fortisbank	Fortisbank
Yapı Kredi Bankası – Koç – Uni Credito	Yapı Kredi Bankası
Garanti Bankası – General Electric	Garanti Bankası
Finasbank –NBG	Finansbank
C Kredi ve Kalkınma Bankası – Bank Hapoalim	Bank Pozitif
Denizbank – Dexia	Denizbank
Tat Yatırım Bankası – Merrill Lynch	Merril Lynch
Akbank – Citibank	Akbank
Şekerbank – Bank Turanalem	Şekerbank
MNG Bank – Bank Med	Turkland Bank
Tekfenbank- EFG Euro Bank	Tekfenbank

Kaynak: BDDK, a.g.e. , s.54

2.1.7.4 Gözetim ve Denetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi

Türk bankacılık sisteminde ve uluslararası alanda yaşanan gelişmelere ve ülkede yaşanan bankacılık sorunlarına paralel olarak bankacılık sektörünün gözetim ve denetimde yeni düzenlemelerin yapılmasını ve bu amaçla kurumlar oluşturulmasını gerekli kılmıştır. 18 Haziran 1999'da yeni bankacılık kanunun yürürlüğe girmesi ve sistemin denetim ve gözetiminin sağlanması amacıyla Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu (BDDK) kurulmuş ve kurum Ağustos 2000 itibarıyla faaliyetlerine başlamıştır. Bu ilk aşamada bankacılık sektöründe yaşanan yeniden yapılandırmanın yanında risk yönetimine ilişkin çalışmalarda ön plana çıkmıştır. BDDK'nın yapısında risk yönetimine yönelik Risk Yönetim ve Gözetim Teknikleri Dairesi Başkanlığı oluşturulmuştur. Daire risk yönetimi ile ilgili yeni tekniklerin araştırılması ve

uygulanması için finansal kurumlara önerilmesi vb. işlemleri gerçekleştirmek ile yükümlü kılındı.

BDDK, 10 Şubat 2001’de “*Sermaye Yeterliliği Tebliğini*” yayınlamak 31 Ocak 2001’den itibaren bankaları sermaye yeterlilik oranlarını piyasa riskini de ekleyerek her gün ölçmelerini sağladı. 30 Haziran 2002’den itibaren ise bankalar oranı hem kendi bilançolarını hem de mali iştiraklerinin konsolide edilmiş bilançoları için hesaplamaya başladılar.

Ayrıca yürürlüğe 8 Şubat 2001’de yayınlanarak giren “*Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkındaki Yönetmelik*” bankacılık sisteminde kurumsal yönetim ve risk kültürünün tesisi ve geliştirilmesine olanak verdi. Bu yönetmeliği takiben bankalarla anlaşılmış sistemin uygulanmasında gerekli olan kurum içi düzenlemelerin yapılması ve organizasyon yapısının oluşturulması için adımlar atıldı. Bankaların faaliyetlerinde risk odaklı bir gözetimi hedeflemeleri amaçlandı. Bankalar Temmuz 2001 tarihinden itibaren çıkarılan yönetmelik çerçevesinde hazırlıklarını üç aylık sürelerle raporlamakta ve değerlendirmektedir.

Yaşanan finansal krizin ardından Türk bankacılık sisteminin risk yönetimi açısından güçlendirilmesi ve küreselleşen finans piyasalarına sistemin uyum sağlaması amacıyla Basel II uzlaşısına uyum, sektörün önemli önceliklerindedir. Basel II uzlaşısının 2007 itibariyle Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde 2008’de ise Türkiye’de uygulanması planlanmaktadır. Yetkililer uzlaşının avantajları yanında bankalara dezavantajlar ve zorluklar getirmesi ciddi bir hazırlık sürecine ihtiyaç olduğunu düzenleyici kurumların bankalarla birlikte ciddi çalışmalar yapmaları gerektiğini ifade etmektedirler. Türkiye’de 2002’den günümüze BDDK başta olmak üzere tüm yetkili kurumlar ve bankaların Basel II’ye yönelik hazırlık süreci devam etmektedir.

2.2 Türkiye’de Finansal Sistem ve Bankalar (2002–2007)

2.2.1 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 11 Haziran 1930 tarihinde kabul edilen “1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu” ile kurulmuş, 3 Ekim 1931 tarihinde resmen faaliyetlerine başlamıştır. Diğer kamu kurumlarından farklılığının ve bağımsızlığının bir göstergesi olarak anonim şirket biçiminde hukuki varlığını kazanan Banka, Umum Müdürlük şeklinde yapılandırılmıştır.¹¹²

Kuruluş kanununa göre Merkez Bankası’nın temel amacı ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemektir. Bu amaçla Banka, banknot basma yetkisine tek elden sahip duruma getirilmiştir. Banka ayrıca reeskont oranlarını belirlemeye, para piyasasını ve para dolaşımını düzenlemeye, hazine işlemlerini yerine getirmeye ve Türk parasının değerini korumak üzere tüm önlemleri almaya yetkili kılınmıştır. Bunlara ek olarak Banka, devletin haznedarlığını da üstlenmiştir. Hükümetin Bankanın yetkili olduğu alanlara ve kararlarına müdahale edemediği 1930’lu yıllar genel olarak Merkez Bankasının bağımsızlığının ön planda olduğu, enflasyonun ise düşük düzeylerde kaldığı yıllar olmuştur.¹¹³

14 Ocak 1970 tarihinde kabul edilen 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu ile Bankanın yasal statüsünde, organizasyon yapısında, yetki ve görevlerinde önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Yeni düzenlemelerde Bankanın anonim şirket statüsü korunurken Hazinesinin sahip olduğu sermaye payının yüzde 51’den az olamayacağı hükme bağlanmıştır. Organizasyon yapısında gerçekleştirilen önemli değişikliklerden biri “Umum Müdür” unvanı yerine Başkanlık (Governörlük) makamı oluşturularak dış temsil ve ilişkilerde denklik ve protokolde eşitlik sağlanmasıdır. Bu değişiklik ile Başkan unvanı alan ilk isim Naim Talu olmuştur.¹¹⁴

1983 yılında Banka, altın ve döviz rezervlerini etkin bir biçimde yönetmek ile yetkili hale getirilmiştir. Bunun yanı sıra Bankanın temel görevlerini ekonominin temel

¹¹² Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, “Dünden Bugüne...”, s. 4

¹¹³ A.g.e, s. 6

¹¹⁴ A.g.e, s. 8

gereklerine göre ve fiyat istikrarını sağlayacak bir tarzda yürüteceği hükmü Kanun'a eklenmiştir. Merkez Bankası 1987 yılında açık piyasa işlemleri yapmaya başlamış, bu dönemde modern anlamda para ve döviz piyasalarının kurulmasında öncü rol üstlenmiş ve bu amaçla 22 Ekim 1987 tarihinde Banka bünyesinde Para Piyasaları ve Fon Yönetimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur.¹¹⁵

1990 yılında Banka, uygulayacağı para programını kamuoyuna ilk defa duyurmuş ve bu program ile döviz kurları ve faiz oranlarındaki istikrarı bozmadan piyasanın likidite ihtiyacını karşılamayı hedeflemiştir.

21 Nisan 1994 tarihinde Merkez Bankası Kanunu'nun Hazineye kısa vadeli avans hesabını düzenleyen maddesinde değişiklik yapılarak Hazinesinin Merkez Bankası kaynaklarını kullanımına sınırlamalar getirilmiştir. 1997 yılında ise Merkez Bankası ile Hazine arasında imzalanan bir protokol ile 1998 yılından itibaren Hazinesinin Merkez Bankasından kısa vadeli avans kullanmaması konusunda uzlaşmıştır.¹¹⁶

Merkez Bankası, 1995–1999 yılları arasında döviz kurundaki dalgalanmaları azaltmayı ve döviz piyasalarındaki spekülasyon hareketleri önlemeyi amaçlayarak finansal piyasalarda istikrarı sağlamaya yönelik politikalar izlemiştir. Bu dönemdeki dışsal şokların etkisiyle ekonomik durumun daha da ağırlaşması üzerine 2000 yılında döviz kuruna dayalı yeni bir ekonomik program yürürlüğe konulmuştur. Ancak ekonomik programın öngördüğü yapısal değişimin istenilen düzeyde gerçekleştirilememesi nedeniyle 2000 yılının sonlarında ekonomide bir güven kaybı başlamıştır. Güven kaybının derinleşmesi ile ortaya çıkan 2001 Krizi neticesinde döviz kuruna dayalı istikrar programına son verilmiştir.¹¹⁷

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonucunda, 22 Şubat 2001 tarihinde dalgalı kur rejimine geçilmiştir. Kriz sonrasında ekonomide yapısal bir dönüşüm süreci başlamıştır. 2001 yılı aynı zamanda, enflasyon ile mücadele için de dönüm noktasıdır. Yapısal dönüşüm sürecinin başında Merkez Bankası Kanunu'nda önemli değişiklikler yapılmıştır.

¹¹⁵ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, "Dünden Bugüne...", s.10

¹¹⁶ A.g.e, s. 11

¹¹⁷ A.g.e, s.11

2.2.1.1 TCMB'nin Temel Görev ve Yetkileri

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Hazine Müsteşarlığı ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ile birlikte bankacılık sektörünü düzenleyen ve gözetten bir kurum olarak finans sektörü açısından büyük bir öneme sahiptir. TCMB bankacılık sektörünün son borç verme mercii olduğu için alacağı pozisyon ve attığı adımlar sektörün geleceğini doğrudan etkilemektedir.

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında ekonomide başlayan yapısal dönüşüm süreci kapsamında Merkez Bankası Kanunu'nda da önemli değişiklikler yapılmıştır. 25 Nisan 2001 tarihinde kabul edilen 4651 sayılı yasa ile Merkez Bankasının temel amacının fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek olduğu bankanın kanununa eklenmiştir.

Bankanın temel görev ve yetkileri şunlardır:

I- Bankanın temel görevleri;

a) Açık piyasa işlemleri yapmak,

b) Hükümetle birlikte Türk Lirasının iç ve dış değerini korumak için gerekli tedbirleri almak ve yabancı paralar ile altın karşısındaki muadeletini tespit etmeye yönelik kur rejimini belirlemek, Türk Lirasının yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesi için döviz ve efektiflerin vadesiz ve vadeli alım ve satımı ile dövizlerin Türk Lirası ile değişimi ve diğer türev işlemlerini yapmak,

c) Bankaların ve Bankaca uygun görülecek diğer mali kurumların yükümlülüklerini esas alarak zorunlu karşılıklar ve umumi disponibiliteler ile ilgili usul ve esasları belirlemek,

d) Reeskont ve avans işlemleri yapmak,

e) Ülke altın ve döviz rezervlerini yönetmek,

f) Türk Lirasının hacim ve tedavülünü düzenlemek, ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemleri kurmak, kurulmuş ve kurulacak sistemlerin kesintisiz

işlemesini ve denetimini sağlayacak düzenlemeleri yapmak, ödemeler için elektronik ortam da dahil olmak üzere kullanılacak yöntemleri ve araçları belirlemek,

g) Finansal sistemde istikrarı sağlayıcı ve para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak,

h) Mali piyasaları izlemek,

i) Bankalardaki mevduatın vade ve türleri ile özel finans kurumlarındaki katılma hesaplarının vadelerini belirlemektir.

II- Bankanın temel yetkileri:

a) Türkiye’de banknot ihracı imtiyazı tek elden Bankaya aittir.

b) Banka, Hükümetle birlikte enflasyon hedefini tespit eder, buna uyumlu olarak para politikasını belirler. Banka, para politikasının uygulanmasında tek yetkili ve sorumludur.

c) Banka, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla bu Kanunda belirtilen para politikası araçlarını kullanmaya, uygun bulacağı diğer para politikası araçlarını da doğrudan belirlemeye ve uygulamaya yetkilidir.

d) Banka, olağanüstü hallerde ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun kaynaklarının ihtiyacı karşılamaması durumunda, belirleyeceği usul ve esaslara göre bu Fona avans vermeye yetkilidir.

e) Banka, nihai kredi mercii olarak bankalara kredi verme işlerini yürütür.

f) Banka, bankaların ödünç para verme işlemlerinde ve mevduat kabulünde uygulayacakları faiz oranlarını, belirleyeceği usul ve esaslara göre bankalardan istemeye yetkilidir.

g) Banka, mali piyasaları izlemek amacıyla bankalar ve diğer mali kurumlardan ve bunları düzenlemek ve denetlemekle görevli kurum ve kuruluşlardan gerekli bilgileri istemeye ve istatistiki bilgi toplamaya yetkilidir.

III- Bankanın başlıca müşavirlik görevleri:

a) Banka, Hükümetin mali ve ekonomik müşaviri, mali ajanı ve haznedarıdır. Bankanın Hükümetle ilişkisi, Başbakan aracılığı ile sağlanır.

b) Banka, finansal sistemle ilgili olarak istenilecek hususlarda Hükümete görüş verir.

c) Banka, bankalar ve uygun göreceği diğer mali kurumlar hakkındaki görüşlerini ve tespitlerini Başbakanlık ile bu kurum ve kuruluşları düzenleme ve denetleme yetkisine sahip kuruluşlara bildirebilir.¹¹⁸

2.2.1.2 TCMB'nin Rolü ve Bağımsızlığı

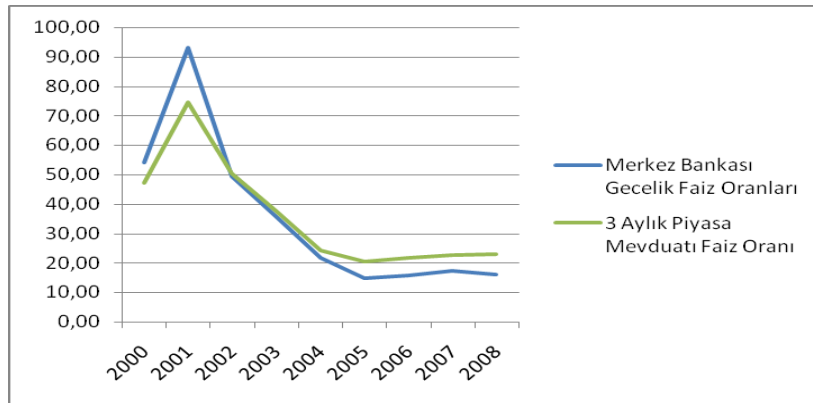
Bir ekonomide para politikasının temel amacı fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülebilmesidir. Para Politikasının uygulayıcıları olan merkez bankalarının asıl gayeleri de fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu çerçevede, merkez bankaları fiyat istikrarını sağlayacak politikalar benimserler ve bunların işleyişlerini kontrol ederler. Ancak merkez bankalarının para politikasını uygularken sağlıklı bir finansal sisteme ihtiyaçları vardır. Finansal sistemde son 20 yılda yaşanan gelişmeler sistemin genişlemesine yol açmış ve sistem sadece bankalardan ibaret olmaktan çıkmıştır. Bu bağlamda merkez bankalarının rolü sadece parasal istikrarın sağlanmasını değil, aynı zamanda ve daha da önemlisi finansal istikrarın sağlanmasını da içinde almaktadır. Merkez bankalarının bankacılık sistemine ve para piyasasına son borç verme kaynağı (lender of last resort) olmalarının yanı sıra hükümetin bankası ve borçlarının idarecisi olmaları önemlerini daha da artırmaktadır. Ayrıca merkez bankalarının yeni gelişmelere ayak uydurabilmek için piyasalar ve finansal kuruluşlarla iç içe olmaları ve gerekli kurumsal ve yapısal düzenlemeleri yaparak yeni araçların para politikası üzerindeki etkilerini inceleyerek gerekli önlemleri almaları gerekmektedir. Bu bağlamda merkez bankalarının bağımsız veya özerk olmaları daha da büyük önem kazanmaktadır. Çünkü ekonomik problemleri çözerek, rekabetçi ve dışa açık bir piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmaya ve

¹¹⁸ **Türkiye Bankalar Birliği**, “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, <http://www.tbb.org.tr/turkce/kanunlar/tcmb/TCMB%20Kanununda%20değişiklik%20yapılmasına%20Dair%204651.pdf> (Erişim Tarihi, 10 Şubat 2009)

dolayısıyla ekonomik gelişmeyi sağlamaya yönelik bir programın en önemli unsurları; fiyat istikrarı, güvenilir bir para politikası (maliye politikasıyla desteklenmeli) ve para politikasının etkin bir şekilde yürütülebilmesi için özerk ve bağımsız bir merkez bankasıdır.¹¹⁹

Nisan 2001’de açıklanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde TCMB Kanunu’nda değişiklik yapılmış ve Merkez Bankasının temel amacının fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek olduğu bankanın kanununa eklenmiştir. Yapılan düzenleme ile Merkez Bankası’nın uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisinin belirleyeceği hükme bağlanmış ve böylelikle banka araç bağımsızlığına kavuşmuştur. Kanun ayrıca, bankanın fiyat istikrarını sağlama amacı ile çelişmemek kaydıyla hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekleyeceğini hükme bağlamıştır. Merkez Bankası Kanunu’nda gerçekleştirilen temel değişiklik, Merkez Bankasının Hazine ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarına avans vermesini, kredi açmasını ve bu kuruluşların ihraç ettiği araçlarını birincil piyasadan satın almasını da yasaklamıştır. Böylelikle Merkez Bankasının kamunun finansman ihtiyacını karşılayacak bir kaynak olarak kullanılmasının önüne geçilmiştir.

Şekil 9: Merkez Bankası Faizleri ile Üç Aylık Mevduat Faizlerindeki Değişim (2000-2007)

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası internet sitesinde yayımlanan veriler derlenerek hazırlanmıştır. <http://www.tcmb.gov.tr/> (10.04.2009)

¹¹⁹ Mehmet Günal, “ Türk Bankacılık Sektörünün...” s.22–23

2.3 Türk Bankacılık Sektörünün Yapısı

Türk bankacılık sektörü, mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ile kâr payı esasına göre faaliyet gösteren katılım bankalarından oluşmaktadır.

2002 yılında 59 olan banka sayısı 2006 Eylül itibariyle 51'e, Ekim ayında Yapı Kredi Bankası ile Koç Bank'ın birleşmesiyle de 50'ye düşmüştür. Bu düşüşte özel sermayeli bankaların sayısının 20'den 15'e inmesi etkili olmuştur. Kamu sermayeli mevduat bankalarının sayısında bu dönemde bir değişme olmazken, diğer grupların hepsinde sayı 1'er azalmıştır.

2002–2007 yılları arasında devlet tarafından faaliyetlerine son verilen banka sayısı sadece üçtür. Bu bankalar; Pamukbank (2002), İmar Bankası (2003) ve Adabank (2003)'tür.

“Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” çerçevesinde yeniden yapılandırılan Türk bankacılık kesiminden (bu tarihten itibaren) hiçbir bankaya el koyulmamış ve 2004 yılından itibaren sektörde göreceli bir istikrar sağlanmıştır.

Tablo 16: Temel Ekonomik Göstergeler (2002–2007)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Büyüme	6.2	5.3	9.4	8.4	6.9	4.5
Milyar YTL	351	455	559	649	758	856
Milyar USD	229	305	391	482	526	659
Kişi Başına Gelir (USD)	3.296	4.329	5.483	6.659	7.212	9.333
Büyüme Hızı	7.9	5.3	9.4	8.4	6.9	4.5
Tüketici Enflasyonu	45	25	11	8	10	9

Kaynak: İbrahim Öztürk, “ *Turning Globalization Into Opportunity: The Case Of Turkey*”, İstanbul, MÜSİAD Yayınları, s. 45

2007 sonu itibarıyla toplam 50 bankanın faaliyet gösterdiği Türk finans sektöründe mevduat toplayan üç kamu bankası (Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Türkiye Vakıflar Bankası) ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından

yönetilen Birleşik Fon Bankası ile toplam dört devlet bankası bulunmaktadır. Bu tarihte müşterilerine hizmet veren özel mevduat bankası sayısı ise 12'dir.¹²⁰

Bu tarihte yabancı mevduat bankasının sayısı 17'dir. Bu bankalardan Arap Türk Bankası, Citibank, Denizbank, Deutsche Bank, Eurobank Tekfen, Finansbank, Fortis Bank, HSBC, ING Bank, Millenium Bank ve Turkland Bank çok şubeli bankalar olarak hizmet vermektedir. ABN Amro, Bank Mellat, Habib Bank, JP Morgan Chase, Societe Generale, Unicredit Bank ve West LB AG bankaları sınırlı sayıda şube ile faaliyet göstermektedir. Kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı ise 13'tür.¹²¹

Sektörün en genç oyuncusu olarak kabul edilen katılım bankalarının sayısı ise dörttür. Bu bankalar, Albaraka Türk, Bank Asya, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans katılım bankalarıdır.¹²²

2007 yılı sonu itibariyle bankacılık sektörünün toplam varlıkları, 2006 yılı sonuna göre yüzde 7 reel artışla 582 milyar YTL'ye, ABD doları bazında ise yüzde 41 artışla, 355 milyardan 502 milyara yükselmiştir. Türk bankacılık sektörünün bilanço büyüklüğünün GSYH'ye oranı, 2006 yılı sonunda yüzde 65,9 iken, 2007 yılı sonunda yüzde 67,9'a yükselmiştir. Aralık 2007 itibarıyla finans sektörünün toplam aktiflerinin yüzde 75,7'sini bankacılık sektörü varlıkları oluşturmaktadır.¹²³

Türk bankacılık sisteminde, toplamda yüzde 35'e yakın paya sahip olan üç kamu bankası Ziraat, Halk ve Vakıfbank sektörün aktif kalitesinde belirleyici olmaktadır. Uzun süre kamunun çeşitli finansman politikalarının aracı olarak kullanılan bu bankalar yukarıda da bahsedildiği üzere yaklaşık 22 milyar dolar civarında bir görev zararı birikimiyle karşı karşıya kalmışlar, 2001 finansal krizinde de yüksek kısa vadeli

¹²⁰ Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre yerli sermaye tarafından yönetilen özel mevduat bankaları şunlardır: Adabank, Akbank, Alternatifbank, AnadoluBank, Şekerbank, Tekstilbank, Turkishbank, Türk Ekonomi Bankası, Türkiye Garanti Bankası, Türkiye İş Bankası ve Yapı Kredi Bankası.

¹²¹ Yine Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre bu bankaların isimleri şunlardır: İller Bankası, Türk Eximbank, Türkiye Kalkınma Bankası, Aktif Yatırım Bankası, Diler Yatırım Bankası, GSD Yatırım Bankası, İMKB Takas ve Saklama Bankası, Nurol Yatırım Bankası, Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası, BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası, Calyon Bank, Merrill Lynch Yatırım Bankası ve Taib Yatırım Bankası.

¹²² Daha önce özel finans kurumu tabelası altında faaliyet gösteren katılım bankaları 2006 yılında bankalar kanununda yapılan değişiklik ile Türk bankacılık sistemi içine eklenmiştir. Katılım bankaları her ne kadar banka olarak kabul edilse de faize duyarlı kesimlere farklı finansman modelleri önerdikleri için klasik bankalarla aynı kategoride değerlendirilmemektedir. Bu nedenle çalışmada verilen rakamlara katılım bankaları dâhil edilmemiştir.

¹²³ **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu**, "*Finansal Piyasalar Raporu*", Ankara, BDDK Yayınları, Mart 2008, s. 30. Bahsi geçen dönemde bankaların toplam aktifleri 562 milyar YTL (485 milyar dolar) ulaşmıştır.

likidite ihtiyaçları nedeniyle önemli rol oynamışlardır. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması sektörü ciddi anlamda güçlendirmiştir.

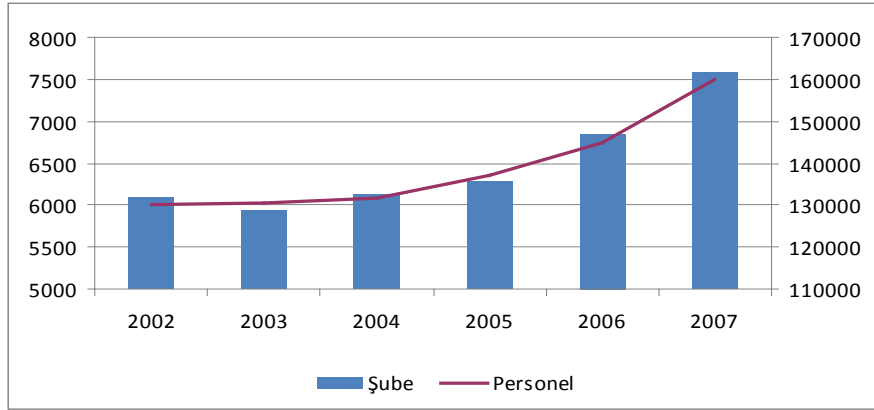
Tablo 17: Türk Bankacılığının Yapısal Göstergeleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Banka Sayısı	59	55	53	51	50	50
Kamu Mevduat Bankaları	3	3	3	3	3	3
Özel Mevduat Bankaları	20	18	18	17	14	12
TMSF	2	2	1	1	1	1
Yabancı Mevduat Bankaları	15	13	13	13	15	17
K ve Yatırım Bankaları	14	14	13	13	13	13
Katılım Bankaları	5	5	5	4	4	4
Mevduat Hesabı (1000)	67,993	78,790	80,087	82,958	86,131	91,063
Şube Sayısı	6,203	6,078	6,219	6,537	7,296	8,117
Mevduat Bankaları	6,169	6,046	6,186	6,220	6,878	7,653
K. Yatırım Bankaları	34	32	33	25	42	42
Personel Sayısı	124,009	124,0030	127,944	138,724	150,793	167,760
Mevduat Bankaları	118,321	118,603	122,592	127,851	138,426	153,212
K. Yatırım Bankaları	5,688	5,427	5,352	5,126	5,255	5,361
POS Sayısı		662	912	1,141	1,283	1,629

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, "Finansal Piyasalar Raporu", Ankara, Mart 2008, s.20

Şube ve personel sayıları 2000–2003 döneminde, yeniden yapılandırma programı çerçevesinde mali bünyesi zayıflayan bankaların TMSF’ye devredilmesi ve/veya kapatılması, kamu bankalarında yeniden yapılandırma programının uygulanması, banka birleşmeleri yanında bankaların faaliyet giderlerinin sınırlandırılması yönündeki çabalar paralelinde gerilemiş; 2003 yılının ikinci çeyreğinden itibaren yeniden artmaya başlamıştır. 2002 yılında 123 bin 271 olan banka çalışanı sayısı 2007 sonunda 158 bin 559’a ulaşmıştır. Yine 2002 yılında 6 bin 106 olan şube sayısı 7 bin 618’e yükselmiştir.

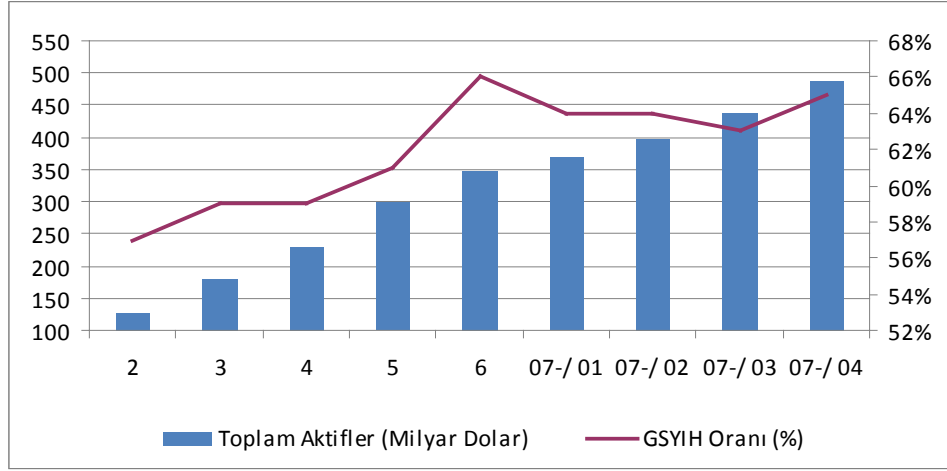
Şekil 10: 2002–2007 Yılları Arasında Şube ve Personel Sayısında Yaşanan Değişim

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, “50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Bankacılık Sistemi: 1958–2007”, s. 56

2001 krizini izleyen 2002–2003 döneminde, TMSF’ye alınan veya kapatılan bankalar nedeniyle, bankacılık sektörü bilançosu reel bazda küçülmüştür. Yeniden yapılandırma sürecinin ve alınan tedbirlerin olumlu etkilerinin görülmeye başlandığı 2004–2007 döneminde, güçlü ekonomik büyümenin de etkisiyle, bankacılık sektörü bilançosundaki reel büyüme, GSMH’nin üzerinde gerçekleşmiştir.

Şekil 11: Toplam Aktiflerin GSMH'ya Oranı (2002–2007)

Kaynak: *Türkiye Bankalar Birliği 2007 Faaliyet Raporu*, ss. 33

Yakalanan siyasi istikrara bağlı olarak ciddi bir büyüme hızının yakalanması ve uygulanan ekonomik programa bağlı olarak enflasyonda yaşanan hızlı düşüş finansal hizmetlere olan talebin artmasına neden olmuş; bu da yabancı yatırımcıların sektöre olan ilgisini ciddi anlamda arttırmıştır. Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecine girmesinin getirdiği güven ortamının da etkisiyle yabancıların sektöre olan ilgisi ciddi biçimde artmıştır. Denizbank baş ekonomisti Saruhan Özel, bu ilginin altında yatan nedenleri şu sözlerle özetlemiştir: “*Gelişmiş ülkelerde bankalar büyümede zorluk çekiyor. 15 büyük AB ülkesinde kredilerin ekonomiye oranı yüzde 102. Ama bu oran Latin Amerika ülkelerinde yüzde 30, Doğu Avrupa'da yüzde 34. Gelişmekte olan ülkelerdeki yüksek getiriler de yabancı bankaları cezbediyor. 25 AB ülkesinde bankaların sermaye getirisi yüzde 9 iken Bulgaristan'da yüzde 17, Brezilya'da yüzde 18, Ukrayna'da yüzde 11, Türkiye'de yüzde 12. Büyüyemeyen dev bankalar eninde sonunda başkalarına yem olacaklarını biliyorlar. O nedenle bir an evvel büyüme potansiyeli olan pazarlara girmek istiyorlar*”¹²⁴

¹²⁴ **Aksiyon**, “*Türkiye'de banka alan yabancılar nereye koşuyor*”, Sayı: 624, 20 Kasım 2006, s.30- 34

Bu ilgi neticesinde Haziran 2005 itibariyle yüzde 5 olan yabancı payı 2007 sonunda yüzde 24'e yükselmiştir. Bu paya yurtdışı yerleşik yatırımcılar tarafından elde tutulan yüzde 17.1 borsa payı da eklendiğinde, toplam yabancı sermaye payı yüzde 41,1'e ulaşmaktadır.¹²⁵

Diğer taraftan, 2007 yılı sonu itibariyle ilk 5 bankanın yoğunlaşma oranı yüzde 60 ve ilk 10 bankanın yoğunlaşma oranı yüzde 83 olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yılsonuna göre önemli bir değişiklik bulunmayan söz konusu oranlar, 2008 yılı Mart ayı itibariyle birer puan azalmıştır.

Toplam mevduatın kredilere dönme oranı artmıştır. Bu oran 2002 yılında yüzde 38 iken, 2006 yılında yüzde 71'e ve 2007 yılında yüzde 80'e yükselmiştir. Kamu sermayeli bankalarda mevduatın yüzde 54'ü, özel sermayeli bankalarda yüzde 89'u krediye dönmüştür.¹²⁶

Bankalararası Kart Merkezi'nin (BKM) verilerine göre, Aralık 2007 itibariyle, toplam kredi kartı sayısı 2006 yılsonuna göre yüzde 15 oranında artarak 37,3 milyona ulaşmıştır. Aynı dönem itibariyle toplam banka kartı sayısı da yüzde 4 artışla 55,5 milyon düzeyinde gerçekleşmiştir. 2007 yılında, POS cihazı ve ATM sayıları da sırasıyla yüzde 13 ve yüzde 14 artarak, 1.453.877 ve 18 bin 800 düzeyine yükselmiştir.

¹²⁵ BDDK, "Finansal Piyasalar...", s. 36

¹²⁶ Türkiye Bankalar Birliği 2007 Faaliyet Raporu, İstanbul, TBB Yayınları, Mayıs 2008, s. 35

Tablo 18: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankalar

Sıra	Bankanın Türü ve Adı
	Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları
1	Türkiye Ziraat Bankası
2	Türkiye Halk Bankası
3	Türkiye Vakıflar Bankası
	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları
4	Adabank A.Ş.
5	Akbank T.A.Ş.
6	Alternatif Bank A.Ş.
7	Anadolubank A.Ş.
8	Şekerbank T.A.Ş.
9	Tekstil Bankası A.Ş.
10	Turkish Bank A.Ş.
11	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.
12	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
13	Türkiye İş Bankası A.Ş.
14	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
	Türkiye’de kurulmuş Yabancı Bankalar
15	Arap Türk Bankası A.Ş.
16	Citibank N.A
17	Denizbank A.Ş.
18	Deutsche Bank A.Ş.
19	Eurobank Tekfen A.Ş.
20	Finans Bank A.Ş.
21	Fortis Bank A.Ş.
22	HSBC Bank A.Ş.
23	ING Bank A.Ş.
24	Millennium Bank A.Ş.
25	Turkland Bank A.Ş.
	Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar
26	ABN AMRO Bank N.V.
27	Bank Mellat
28	Habib Bank Limited
29	JPMorgan Chase Bank N.A.
30	Société Générale (SA)
31	Unicredit Banca di Roma S.p.A.
32	WestLB AG
	Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları
33	İller Bankası
34	Türk Eximbank
35	Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.
	Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları
36	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.
37	Diler Yatırım Bankası A.Ş.
38	GSD Yatırım Bankası A.Ş.

39	İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.
40	Nurol Yatırım Bankası A.Ş.
41	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.
	Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları
42	BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.
43	Calyon Yatırım Bankası Türk A.Ş.
44	Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.
45	Taib Yatırım Bank A.Ş.
	Tasarruf Mevduatı Sig. Fon. Devr. B
46	Birleşik Fon Bankası A.Ş.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, “Bankalarımız 2007”, s. 238-239’ dan derlenmiştir.

2.3.1 Özel Bankaların Finansal Sistemdeki Rolü

Türk finans kesimindeki hâkim güç özel bankalardır. Gerek kamu bankalarının özelleştirilmesi gerekse de aileler veya holdinglerin girişimleriyle kurulan banka sayısı 40’tır. Geriye kalan 6 banka ise kamu sermayelidir.

1980 yılları ile 1999 yılları arasındaki dönemde bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı 43’den 81’e sıçramıştır. Özellikle 1980’den sonraki dönemde, yabancı bankalarla birlikte yatırım-kalkınma bankalarının da sayısında hızlı artış gözlemlenmiştir. 1998 yılında 24 olan özel banka sayısı 2002 yılında 39’a tırmanmıştır. Bu tarihten itibaren sektörde birleşmelerin teşvik edilmesi ve TMSF’ye devredilen bankaların tasfiyesiyle 2007 sonunda bu rakam 14’e gerilemiştir.

1980’den sonraki 25 yıllık dönemde kamu bankalarının bankacılık sektörünün toplam aktifindeki payı %67’lerden %30’lara gerilerken, aynı dönemde özel sermayeli bankalarının payı %27’lerden %55 düzeylerine yükselmiştir.

2.3.2 Kamu Bankalarının Finansal Sistemdeki Rolü

Kamu bankalarının 1980’de 12 olan sayısı 1990’da 8’e ve 1999 yılında da 4’e, gerilemiştir. Buna rağmen, bankacılık sektöründe kamu bankalarının ağırlığı bu dönemlerde de altı çizilmesi gereken bir olgu olarak kalmıştır. Bu alanda halen üç kamu

bankası (Ziraat, Halkbank ve Vakıflar Bankası) faaliyet göstermektedir. Bu üç bankanın sektör payı halen yüzde 30'lar seviyesindedir.¹²⁷

2002 öncesi dönemde farklı olarak kamunun sırtına ekstra yük bindirmeyen hatta bilakis ürettiği yüksek kar ile ülke ekonomisine büyük katkı sağlayan kamu bankaları 2006 yılında bu yana halka arz yoluyla özelleştirilmektedir. Halkbank ve Vakıflar Bankası'nın hisseleri halen İMKB'de işlem görürken, Ziraat Bankası için de benzer bir sürecin başlatılacağı ifade edilmektedir.

2.3.3 Katılım Bankaları ve Finansal Sistemdeki Rolü

2005'ten itibaren banka statüsü kazanan Katılım Bankaları İslami esaslara göre hizmet veren finansal kuruluşlardır.

Türk bankacılık ailesine 1980'lerin başında katılan katılım bankalarının toplam aktifleri içerisindeki payı 1992 yılında sadece %1,40'tır. Bu oran 1993 yılında %1,59, 1994 ve 1995 yıllarında %2,03 olarak gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının Türk bankacılık sektörü içerisindeki payı 1997 ile 2000 yılları arasında ortalama olarak %2,20'ler seviyesinde olmuştur. Ekonomik krizin yaşandığı, faizlerin yükseldiği ve BDDK tarafından İhlâs Finans Kurumu A.S.'nin faaliyet izninin kaldırıldığı 2001 yılında katılım bankalarının toplam aktif büyüklüğü bankacılık sektörü toplamının %1,38'i kadar olmuştur. 2002 yılında %1,83'e yükselen söz konusu oran izleyen yıllarda devamlı olarak artmış, 2007 yılı sonunda da yüzde 3 seviyesine ulaşmıştır. Bahsi geçen dönem itibarıyla 19.4 milyar TL aktif büyüklüğü bulunan katılım bankaları hızlı büyüyen finansal kuruluşlar olarak dikkat çekmektedir.¹²⁸

2.3.4 Yabancı Bankaların Finansal Sistemdeki Rolü

Türkiye'de 1980 sonrası başlayan finansal liberalizasyon süreci sonrası yabancı banka ve iştiraklerinin sayısında önemli derece artış yaşanmıştır. 2001 yılı sonrası başlatılan sektördeki yeniden yapılandırma programı ise koşulları yabancılar açısından

¹²⁷ Türkiye Bankalar Birliği, "Bankalarımız 2007", İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Mayıs 2008, s.264

¹²⁸ Türkiye Katılım Bankaları Birliği, "Katılım Bankaları 2008", İstanbul, Katılım Bankaları Birliği Yayınları, Mayıs 2009, s.24

uygun hale getirdiğinden, günümüzde yabancı bankaların payı geçmişe oranla rekor denilebilecek bir düzeye ulaşmıştır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) verilerine göre Aralık 2007 itibarıyla mevduat toplama iznine sahip 17 yabancı bulunmaktadır. Banka sahipliği açısından yapılan değerlendirmeler ise daha ilginç bir tabloyu ortaya koymaktadır. Buna göre, Türk bankacılık sektöründeki yabancı payı yüzde 41.1 düzeyindedir.¹²⁹ Bu rakam son 70 yılın en yüksek oranıdır. Buna karşın sektördeki toplam payları yüzde 12 seviyesindedir.

2.4 Türk Bankalarının Bölgesel Stratejileri ve Dışa Açılma Çabaları

Türk bankacılığının uluslar arası bir hüviyet kazanması dışa açılım sürecinin başladığı 1980'den itibaren hız kazandı. Mehmet Emin Karamehmet'in sahibi olduğu Pamukbank'ın Almanya'nın küçük ölçekli bankalarından Bank Kreiss'ı satın alması bu anlamda ilk büyük adım olarak kabul edilmektedir. Yine aynı yıl Sabancı Grubu Londra'da Ak International'ı kurdu. İktisat Bankası'nın sahibi olan Erol Aksoy, 1989 yılında Fransa'da Banque Internationale de Commerce'ün yüzde 70'ini satın alarak bu ülkede bankacılık yatırımı yapan ilk Türk oldu. Sonuçta 1990 yılının sonuna gelindiğinde Türk bankalarının yurtdışında toplam 18 şubesi vardı ve yedi banka da yurtdışındaki bir bankanın sahibi ya da ortağıydı.¹³⁰

1990'ların ortasından itibaren gözünü yakın ülkelere diken Türk bankacılar kısa zamanda önemli başarılarla imza attı. Türk nüfusun yoğun yaşadığı Batı Avrupa ülkeleri ile Rusya, Ukrayna, Kazakistan ve Romanya gibi 'gelişmekte olan piyasalara' odaklanan Türk bankacılar kısa zamanda ciddi bir büyüklüğe ulaştı.

Türkleri yurtdışında banka statüsünde; Ziraat Bankası, Credit Europe Bank, İş Bankası, Akbank, Garanti ve TEB temsil ediyor. Türklerin ortağı olduğu ve Türklere ait olan toplam 20 banka; Almanya, Hollanda, İsviçre, Rusya, Romanya, Ukrayna, Makedonya, Azerbaycan, Kazakistan, Bosna Hersek, Türkmenistan, Özbekistan, Kosova ve Arnavutluk'ta faaliyet gösteriyor.

¹²⁹ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, “Finansal Piyasalar Raporu”, s. 22

¹³⁰ Derya Gültekin Karakaş, “Hem Hasımız, Hem Hısımız”, s. 152

Dışa açılımı bir kamu görevi olarak gören Ziraat Bankası yurtdışında en aktif olan Türk bankasıdır. Kamu devi Ziraat; Almanya, Makedonya, Bosna Hersek, Azerbaycan, Kazakistan, Rusya, Özbekistan, Türkmenistan, Irak ve Yunanistan'da aktif bankacılık faaliyeti yürütüyor.

Finansbank'ın sahibi olan Hüsnü Özyeğin, bu alanda büyük başarılarla imza atmış tek özel sektör girişimcisidir. Sahibi olduğu Credit Europa Bank ile Hollanda, İsviçre, Rusya, Romanya ve Ukrayna'da boy gösteriyor. Aktif büyüklüğü 15 milyar dolara ulaşan bankanın toplam 215 şubesi bulunmaktadır.

Yurtdışındaki varlıklarını büyütmenin hesaplarını yapan bir başka bankacılık grubu da Doğuş Grubudur. Hollanda'da kurduğu Garanti Bank NV'nin hareket alanını Romanya içlerine taşıyan grubun sadece bu ülkede 49 şubesi bulunmaktadır.

Türkiye merkezli bankaların yurtdışındaki iştiraklerine ilaveten Türk girişimcilerin yurtdışında satın aldığı bankalar da son dönemde giderek artmaktadır.

Çalık Grubu sahibi Ahmet Çalık, Arnavutluk'un ikinci büyük bankası Banka Kombetare Tregtare'nin (BKT)'nin yüzde 60'ını satın alarak bu alanda önemli bir yatırım yapmıştır. Çalık'ın yanı sıra işadamı Halit Cingilloğlu'nun sahibi olduğu Hollanda merkezli Demir- Halkbank Bankası'da Makedonya'da kurulu EC Bank'ı bünyesine katmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

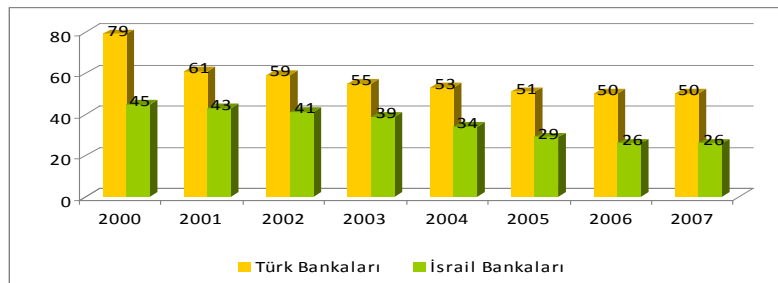
İSRAİL VE TÜRKİYE BANKACILIK SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

3.1. Temel Ölçütler Açısından Karşılaştırma

Ortadoğu coğrafyasında köklü bir bankacılık geleneğinin hâkim olduğu iki ülke olan Türkiye ve İsrail'in bankacılık sistemlerini mukayese edebilmek için bazı temel parametreler (ölçütleri) belirlemek gerekmektedir. Bu çalışmada temel parametre olarak banka sayısı, sektörün bilanço, mevduat ve kredi büyüklüğü, yoğunlaşma ile şube ve kredi kartı sayısı alınmıştır.

Banka sayısı açısından bakıldığında iki ülke arasında önemli farklar olduğu görülmektedir. 2000 yılında Türkiye'de faaliyet gösteren banka sayısı 79 iken, 2001 yılında patlak veren büyük finansal krizin etkisiyle bu sayı bir anda 61'e gerilemiştir. Aynı dönemde İsrail'deki banka sayısı da 45'ten 43'e inmiştir. 2002 yılından itibaren her iki ülkede de konsolidasyon süreci hız kazanmasıyla banka sayısında ciddi bir gerileme meydana gelmiştir. 2002–2007 yılları arasında Türkiye'deki banka sayısı 59'dan 46'ya gerilemiştir. Ancak 2005 yılında daha önce özel bir statü ile hizmet veren Özel Finans Kurumları'nın 'Katılım Bankası' adıyla sisteme dâhil edilmesiyle banka sayısı 50'ye ulaşmıştır. Buna mukabil aynı dönemde İsrail'deki banka sayısı 41'den 26'ya düşmüştür.

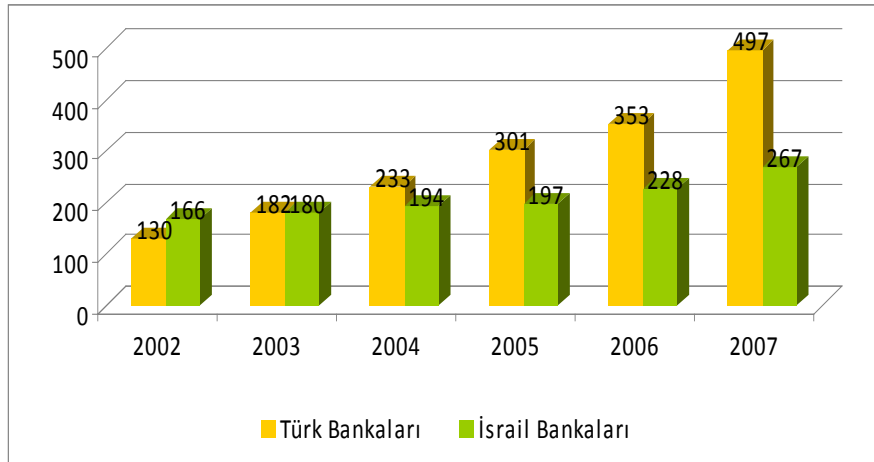
Şekil 12: Türkiye ve İsrail'deki Banka Sayısı

Kaynak: BDDK Finansal Piyasalar Raporları ve İsrail Merkez Bankası'nın faaliyet raporları derlenerek hazırlanmıştır.

72 milyon nüfusa sahip Türkiye ile 7 milyon nüfusu olan İsrail'i bilanço büyüklüğü açısından karşılaştırdığımızda ortaya ilginç bir tablo çıkmaktadır. Şubat 2001'de patlak veren ekonomik kriz sonrasında özkaynakları ve varlıkları ciddi anlamda eriyen Türk bankaları yüksek döviz kurunun da etkisiyle 2002 yılında adeta dibe vurmuş ve bu durumun doğal sonucu olarak İsrail bankalarının 36 milyar dolar gerisinde kalmıştır. Türkiye'nin siyasi ve ekonomik istikrara kavuşması ve faizlerin gerilemeye başlamasıyla birlikte Türk bankaları ile İsrail bankaları arasındaki makas giderek kapanmış ve 2003 yılından itibaren Türk finansal sisteminin bilanço büyüklüğü İsrail'in önüne geçmeye başlamıştır. Türk ekonomisinin yakaladığı büyüme ivmesinin de etkisiyle bu sefer tam tersine dönmüş ve 2005'ten itibaren aradaki fark giderek açılmaya başlamıştır. 2007 sonu itibarıyla Türk bankalarının toplam bilanço büyüklüğü 497 milyar dolara ulaşırken, İsrail bankalarının bilanço büyüklüğü 267 milyar dolarda kalmıştır.

Şekil 13: Türk ve İsrail Bankalarının Bilanço Analizi (Milyar USD)

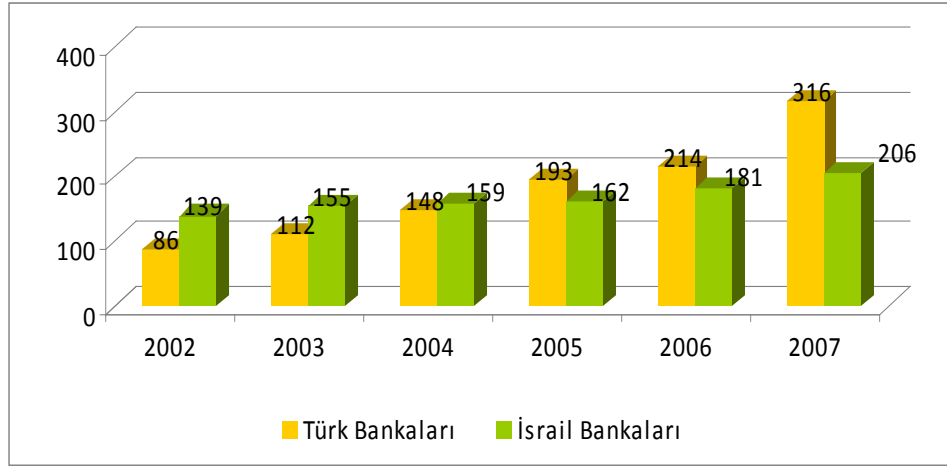

Kaynak: BDDK Finansal Piyasalar Raporları ve İsrail Merkez Bankası'nın faaliyet raporları derlenerek hazırlanmıştır.

İki ülke arasındaki farkın 230 milyar dolara ulaşması akıllara, “Acaba farkın bu denli büyük olmasının sebebi nedir?” sorusunu da getirmektedir. Bankacılara göre, farkın bu denli büyük olması İsrail piyasasının son derece doymuş bir piyasa olmasından kaynaklanmaktadır. İsrail'de bankacılık hizmetlerinin son derece yaygın

olması bankaların hareket alanını ciddi anlamda daraltmaktadır. Buna mukabil Türk mali piyasalarının gelişime açık olması Türk bankalarına önemli bir avantaj sağlamaktadır. Türkiye’de halen 12 milyon kişinin hiçbir bankacılık hizmeti almadığı düşünüldüğünde (Bu rakam İsrail nüfusunun iki katına yakındır) sadece müşteri sayısı açısından bile ciddi bir potansiyel olduğu görülmektedir.¹³¹ Toplam aktiflerin GSMH’ye oranı 2007 sonu itibarıyla % 85 düzeyindedir. Gelişmiş ekonomilerde ise bu oran %100’lerin üzerindedir ve Türk bankalarının bu alanda alacağı ciddi bir mesafe bulunmaktadır. Türkiye’de uzun yıllardır tartışılan kayıtdışı sorununu da bankalara önemli avantajlar sağlamaktadır. Zira Maliye Bakanlığı uzmanlarına göre, GSMH’nin yüzde 60’ı seviyesinde (300 milyar USD) olan kayıtdışı ile mücadele konusunda ihtiyaç duyulan somut adımların daha yeni yeni atılmaya başlanması bu bakir alanın kapılarının Türk bankalarına açılmasını sağlayacaktır. Bu durumun Türk bankalarının bilanço yapısını da olumlu etkilemesi ve büyüklüğün ilerleyen dönemde daha da artması öngörülmektedir.

Şekil 14: Türk ve İsrail Bankalarının Mevduat Analizi (Milyar USD)

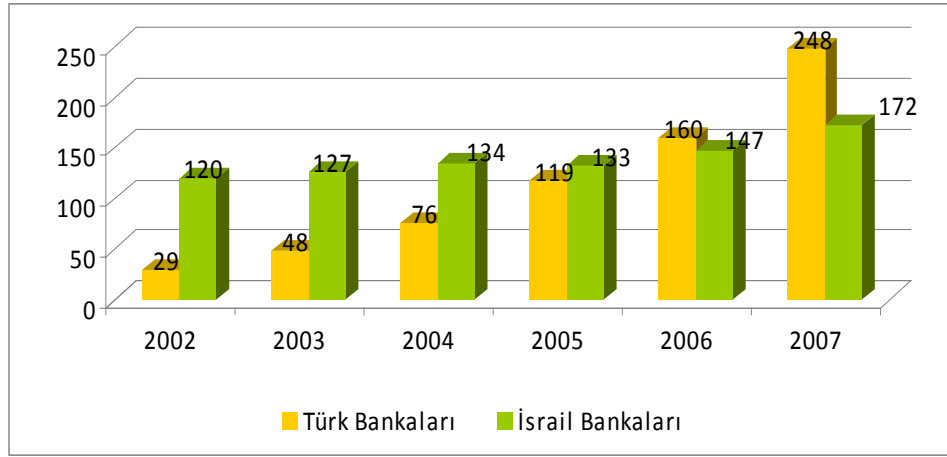
Kaynak: BDDK Finansal Piyasalar Raporları ve İsrail Merkez Bankası’nın faaliyet raporları derlenerek hazırlanmıştır.

Bankaların ‘can damarı’ olarak kabul edilen mevduat konusundaki veriler ise son derece çarpıcıdır. Türkiye’deki mevduat oranının düşük olması Türk bankalarının

¹³¹ **Star**, “Finansbank, 12 milyon müşteri için ‘sıfır faiz’ silahını çekti”, 17 Ekim 2007

2002–2005 döneminde İsrail bankalarının gerisinde kalmasına neden olmuştur. 2005'ten itibaren faizlerde yaşanan düşüşün etkisiyle mevduatta ciddi bir artış yaşanmaya başlamış ve bunun sonrasında 2007 yılından itibaren iki ülke bankaları arasındaki fark giderek açılmaya başlamıştır.

Şekil 15: Türk ve İsrail Bankalarının Kredi Analizi (Milyar USD)

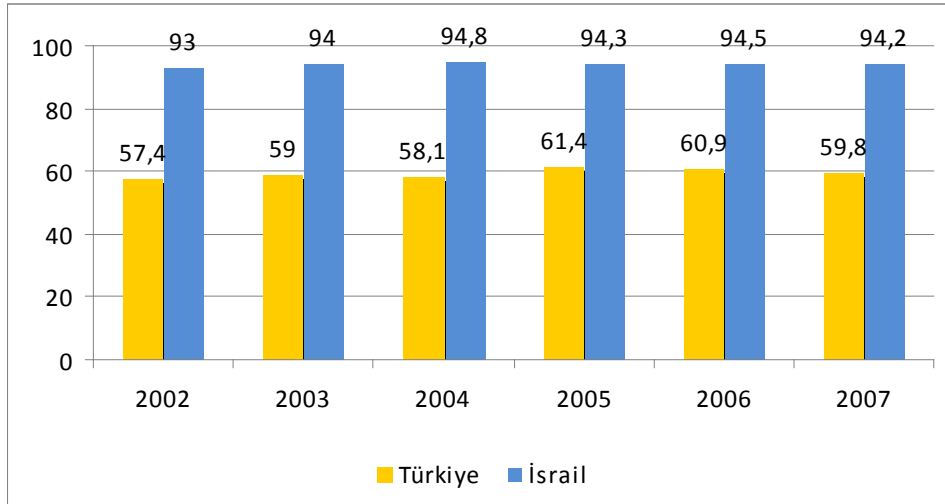
Kaynak: BDDK Finansal Piyasalar Raporları ve İsrail Merkez Bankası'nın faaliyet raporları derlenerek hazırlanmıştır.

Türk bankalarının yurttaşlardan topladıkları mevduatı, 'tatlı para' olarak tanımlanan devlet tahvillerine yatırmalarıyla oluşan 'saadet zinciri' 2002'den itibaren değişmeye başlamıştır. Devlet tahvillerinin getirisinin azalması ve reel sektörün artan kredi talebi bankaları ister istemez uzun zamandır kapalı tuttıkları kredi musluklarını açmaya zorlamıştır. Türk bankaları, yeniden asli vazifelerine yani topladıkları mevduatı kurum ve bireylerin finansmanında kullanmaya başlayınca bu alanda çok daha deneyimli ve başarılı olan İsrail bankalarını yakalamayı başarmıştır. 2005 yılında konut finansmanı (Mortgage) konusunda yapılan yasal düzenlemeyle başlayan hızlı yükseliş 2006 yılında Türk bankacıların İsraili meslektaşlarını geçmesini sağlamıştır. Buna reel sektörden kaynaklanan güçlü talep de eklendiğinde 2007'den itibaren iki ülke bankaları arasındaki kredi makası giderek açılmaya başlamıştır. Türk bankalarının kullandığı kredilerin toplam tutarı GSMH'nin yüzde 40'ı düzeyindedir. Bu açıdan Türk bankalarının önünde gidilmesi gereken uzun bir yol olduğu açıktır.

İki ülke bankaları arasındaki en temel fark yoğunlaşma alanındadır. Türk bankacılık sisteminin ağır topları olarak kabul edilen beş bankanın (Ziraat, İş Bankası, Akbank, Garanti Bankası ve Yapı ve Kredi Bankası) toplam pazar payı yüzde 60'lar düzeyinde iken, İsrail'de bu oran yüzde 95 seviyesindedir. İsrail'deki ekonomik karar vericilerin 1990'ların başından itibaren banka birleşme ve satın almalarını teşvik etmesi İsrail'deki bankacılık sisteminin beş banka etrafından toplanmasına neden olmuştur.

Aynı durumu Türkiye için söylemek pek mümkün değildir. 1990'ların başından itibaren birçok yeni bankaya lisans verilerek sektördeki oyuncu sayısı artırılmış, yeni giren oyuncuların izlediği saldırgan pazarlama stratejisi beş büyük bankanın hareket alanını ciddi anlamda daraltmıştır. 2001 Krizi sonrasında başlayan konsolidasyon süreci ana oyuncular tarafından memnuniyetle karşılanmış hatta desteklenmiştir. Buna rağmen bahsi geçen bankaların sektör paylarında aşırı bir artış gözlenmemiştir.

Şekil 16: İlk Beş Bankanın Sektör Payı (%)

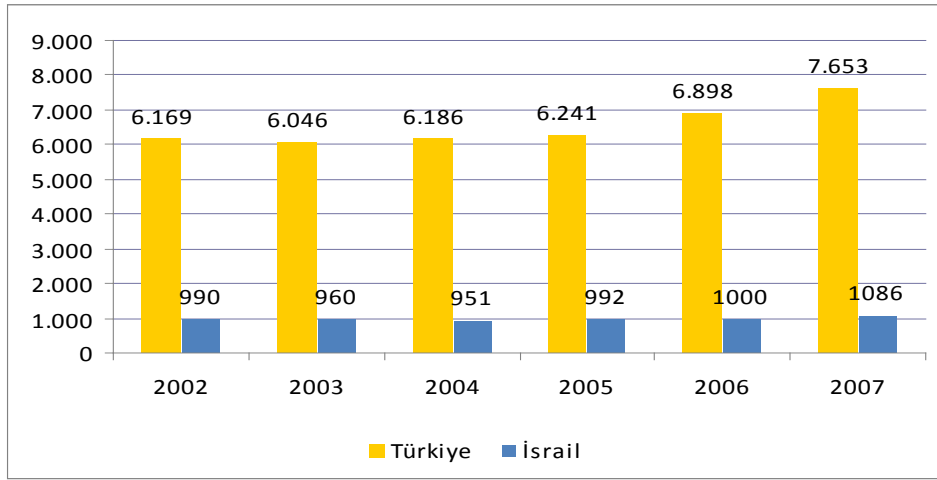

Kaynak: BDDK Finansal Piyasalar Raporları ve İsrail Merkez Bankası'nın faaliyet raporları derlenerek hazırlanmıştır.

Türk bankalarının İsrail bankalarına karşı en rahat olduğu alan şube sayısıdır. 2002 yılında 6 bin 169 olan toplam şube sayısı, 2003'te 123 adet azalmış ve 6 bin 46'ya düşmüşse de 2004 yılından itibaren yeniden artış eğilimine girmiştir. Bankaların daha

fazla mevduat toplamak ve kredi açmak için şube açma yarışına girmesi neticesinde sadece 2004'te 140 yeni şube açılmıştır. Bu trend 2006 yılından itibaren daha da hız kazanmış ve sadece 2005–2007 döneminde bin 382 yeni şube açılmıştır. Buna karşın İsrail bankacılık sektöründeki konsolidasyon sürecinin tamamlanması ve pazarın ciddi anlamda doyuma ulaşmasından ötürü yeni şube açma hızı oldukça düşük seyretmiştir.

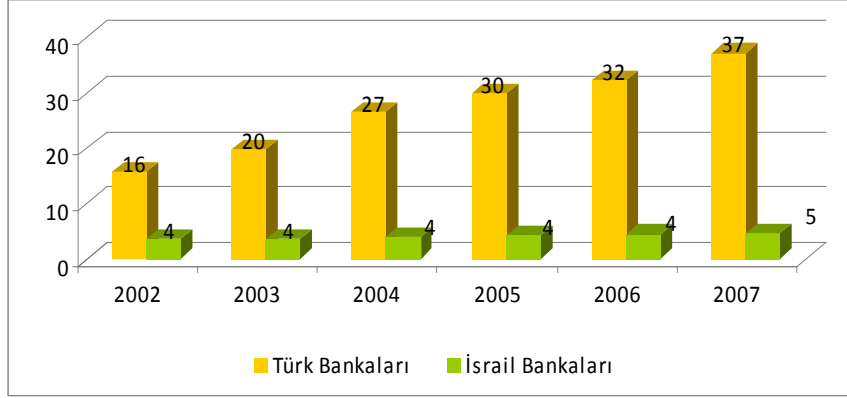
Şekil 17: Türk ve İsrail Bankalarının Şube Sayıları

Kaynak: BDDK Finansal Piyasalar Raporları ve İsrail Merkez Bankası'nın faaliyet raporları derlenerek hazırlanmıştır.

Türk bankalarının İsrail bankalarına karşı ezici üstünlük sağladığı bir diğer alan da kredi kartı sayısıdır. Türkiye'deki toplam kredi kartı sayısı son beş yılda yüzde 110'dan fazla artmış ve 2007 sonu itibarıyla 37,3 milyon adede ulaşmıştır. İsrail'deki kredi kartı sayısı da aynı dönemde yüzde 35 artışla 3,5 milyondan 4,7 milyona yükselmiştir. Buna mukabil, 7 milyon nüfusu bulunan İsrail'deki kart penetrasyonu (nüfus/kart sayısı) oranı yüzde 67 iken, 72 milyon nüfusu bulunan Türkiye'deki penetrasyon oranı yüzde 52 düzeyindedir. Dolayısıyla Türk bankalarının sayısal üstünlüklerine rağmen bu anlamda İsrail bankalarının gerisinde olduğu görülmektedir.

Şekil 18: Türk ve İsrail Bankalarının Kredi Kartı Sayısı (Milyon Adet)

Kaynak: BDDK Finansal Piyasalar Raporları ve İsrail Merkez Bankası'nın faaliyet raporları derlenerek hazırlanmıştır.

3.2. İki Ülke Bankacılık Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar

İsrail'de, sektörde yaşaması mümkün olmayan ve sorumluluklarının gerekliliklerini yerine getiremeyen bankaların piyasadan tasfiye edilmesiyle oyuncu sayısı ciddi anlamda azalmıştır. Bu durum sektördeki rekabeti de olumsuz yönde etkilemiş ve İsrail bankacılık sistemi beş bankanın eline bırakılmıştır. İsrail toplumu rekabet eksikliğinden rahatsızlık duyarken kamu otoritesinin bu durumdan pek de şikâyetçi olmadığı görülmektedir. Siyasi iktidarlar ve İsrail Merkez Bankası (BOI) tarafından belirlenen ekonomik programa ciddi destek veren bu bankalar bir anlamda 'devletin görünmeyen eli' gibi hareket etmektedir. Politik karar vericilerin desteğini arkasına alan İsrail bankalarının faiz ve kurdan kaynaklanan risklere karşı son derece hazırlıklı olduğu söylenebilir. Buna karşın ülkenin içinde yer aldığı Ortadoğu coğrafyasındaki belirsizlik ve riskler bankacılık sistemi açısından önemli bir risk oluşturmaktadır. Son 60 yılda komşuları Mısır, Suriye ve Ürdün ile üç defa silahlı çatışma (1948, 1967, 1973) yaşayan, bir diğer komşusu Lübnan'ı ise iki defa işgal eden İsrail'in bulunduğu coğrafyadaki ağır sıkıntıları bankacılık sisteminin gelişimini de menfi yönde etkilemektedir. Dış kaynaklı güvenlik sorunlarına ilaveten ülke sınırları içinde devam eden İsrail- Filistin Anlaşmazlığı, finansal sistem açısından önemli bir

risk teşkil etmektedir. İsrail'in kurulduğu günden bu yana sürekli koalisyon hükümetleri tarafından yönetilmesi de siyasi açıdan bir risk teşkil etmektedir. Ancak uluslararası ve yerel yatırımcıların bu durumu kabullenmesi riskin derecesini düşürmektedir.

İsrail bankacılık sistemi jeo-politik risklerden kaynaklanan sorunlarla boğuşurken, göreceli olarak daha istikrarlı bir ortamda faaliyet gösteren Türk bankacılar başka problemlerle karşı karşıyadır. Yüksek kaynak maliyeti, haksız rekabet koşulları, özkaynak yetersizliği ve yüksek vergi yükü bu sorunların başında gelmektedir.

Her iki ülkenin bankacılık sisteminde de sağlıklı çalışmasını zorlaştıran yasal, yönetsel ve kurumsal engeller kaldırılabilirse verimli bir piyasa işleyişine ulaşılabileceği düşünülmektedir.

SONUÇ

Ortadoğu coğrafyasında zengin doğal kaynaklara sahip olmamasına rağmen bankacılık sistemi güçlü olan iki ülke bulunmaktadır; Türkiye ve İsrail.

Dinamik ekonomik yapısı ve rekabetçi şirketleriyle kendine has bir ekonomik model kuran İsrail, bu farklılığını bankacılık alanında da göstermektedir. Ortadoğu coğrafyasında devlet bankasının olmadığı yegâne ülke olan İsrail, burada yeni ve farklı bir modele imza atmış ve devlet politikalarına destek veren özel bankacılığı teşvik etmiştir. Bu modeli güçlü kılabilmek için ülkedeki rekabet gücü zayıf bankalar beş büyük bankanın çatısı altında toplanmıştır. Devletin zorlamasıyla gerçekleşen birleşme ve satınalma operasyonları sonrasında İsrail bankalarının bilanço büyüklüğü ciddi rakamlara ulaşmış ve yerel oyunculuktan bölgesel ve küresel oyunculığa terfi etmişlerdir.

Oluşan oligopol piyasa yapısı İsraili tüketicileri rahatsız etse de, politik karar vericiler durumdan son derece memnundur. Zira izlenen bu akılcı strateji ile hem İsrail'in finansal güvenliği güvence altına alınmış hem de İsrail'in yurtdışındaki stratejik derinliğinin artırılmasının önü açılmıştır. Bu noktada İsrail bankalarının son beş yıldır hız kazanan dışa açılım çabaları ile İsrail devletinin stratejik hedeflerinin birebir örtüşmesi oldukça dikkat çekicidir.

Geo-politik risklerin tam odağında yer alan İsrail'in bankacılık açısından oldukça başarılı bir profil çizdiği konusunda herkes hemfikirdir. 7 milyon nüfuslu ülkenin bankalarının aktif büyüklüğü 2007 sonu itibarıyla 267 milyar dolara ulaşmış durumdadır. Bankalar tarafından kullanılan kredilerin toplam tutarı ise 172 milyar Amerikan dolarıdır ve bu rakam toplam mevduatın % 77'sine denk gelmektedir. Finansal sistemi elinde bulunduran 5 büyük bankanın; Hapoalim, Leumi, Israel Discount, Mizrahi ve First International'ın ortalama aktif büyüklüğü 43 milyar dolardır ve bu rakam İsrail bankalarını bölgesel güç yapmaya fazlasıyla yetmektedir.

72 milyon nüfusa sahip Türkiye'nin bankacılık konusunda başarı ve başarısızlıkların bir arada olduğu ilginç bir mazisi bulunmaktadır. Ülkeyi yöneten siyasiler tarafından daha çok bir rant dağıtım aracı olarak görülen bankacılık lisanslarının herkese verilmesi Şubat 2001'deki büyük krizin doğuşunu da zemin hazırlamıştır. Türkiye'ye 90 milyar dolarlık ek bir maliyet getiren bankacılık krizi sonrasında denetim ve gözetim faaliyetleri özerkleştirilmiş ve sistem şok tedavi olarak tanımlanabilecek bir yöntem ile yeniden rehabilite edilmiştir. 2002'den itibaren yeniden yapılanma sürecine giren Türk finans kesimi bu dönemde sadece kötü oyuncuların değil, eski kötü alışkanlıklarından (Toplanan fonları sanayi kesimine kullanırmak yerine daha risksiz olan devlet kâğıtlarına yatırma ve rekabeti öldürücü düzeye taşıma) da arındırılmıştır. Siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanmasının ardından Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın süratle faiz oranlarını indirmesi bankaları harekete geçmeye zorlamış ve finansal kuruluşlar yeniden asli vazifeleri olan sanayi kesimini fonlama görevini üstlenmişlerdir. Yaşanan bu değişim sonrasında bankaların gerek bilanço yapısı gerekse de özkaynakları ciddi anlamda büyümüş ve bunun neticesinde Türk bankaları kısa zamanda bölgesel oyuncu haline gelmiştir.

Türkiye'nin son altı yılda ortalama % 6 büyümesi ve yakalanan bu başarının kalıcı olacağına ilişkin güçlü beklentiler ile Avrupa Birliği (AB) ile tam üyelik sürecinin başlaması sektöre olan yabancı ilgisini artırmış ve Türk finans sistemi İsrail'den farklı olarak yabancı oyuncular açısından önemli bir oyun sahası haline dönüşmüştür.

Türk ekonomisinin henüz gelişme aşamasında olması, yüksek oranlara ulaşan kayıtdışı ekonomi ve Türk şirketlerinin büyüme konusundaki ihtirası ile Anadolu coğrafyasının Avrupa, Asya ve Ortadoğu'yu bağlayan bir jeo-politik köprü olması Türk bankalarını yabancı yatırımcıların nezdinde oldukça değerli kılmaktadır.

Demokrasi ile yönetilen ve serbest pazar ekonomisini benimseyen iki dost ülkenin bankacılık sistemleri arasındaki en önemli farkın, bilanço ve mevduat değil, 'sahiplik sorunu' olduğunu söylemek ise pekâlâ mümkündür.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akgüç Öztin, **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1987

Altuğ Nuray, **İstikrar Politikaları ve Ülke Örnekleri**, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2001

Aras Bülent, **Filistin- İsrail Barış Süreci ve Türkiye**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1997

Arı Tayyar, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2005

Arıcan Erişah, **Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye, İstanbul**, Derin Yayınları, 2002

Aydın Selin İnci, **İsrail Ülke Profili**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2009

Bakır Caner, **Merkezdeki Banka: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Uluslar arası Bir Karşılaştırma**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007

Besabel Yusuf, **Yahudi Tarihi**, İstanbul, Gözlem Gazetecilik Basın Yayın, 2003

Bregman Ahron, **Israel's Wars: 1947–93 Warfare and History**, London, Routledge, 2000

Boratav Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi (1908–2005)**, Ankara, İmge Kitabevi, 10. baskı, 2006

Cömert Servet –Kıvanç Cemil, **Türk Bankacılık Sistemi**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1999

Çankaya, Fikret- Öz Mehmet, **Türkiye’de kamu bankalarının özelleştirilmesi, kamu ve özel sermayeli ticaret bankalarında etkinlik ve verimlilik analizi**, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2001

Çekinmez Vural, **İsrail Ülke Profili**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2005

Demirhan Erdal, **Para Politikasının Değişen Yüzü: Enflasyon Hedeflemesi**, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2002

Dinçer Ahmet, **Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon: Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler**, Ankara, DPT Yayınları, 2006

Doğruel Fatma- A.Suut, **Bıçak Sırtında Büyüme ve İstikrar: Arjantin, Brezilya, Meksika, İsrail ve Türkiye**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006

Erdoğan Niyazi, **Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler: Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları-Kamu Bankaları Deneyimi**, Ankara, Yaklaşım Yayınları, Haziran 2002

Günal Mehmet, **Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği**, Ankara, ATO yayınları, 2001

İnan Afet, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Ankara, 1930

Karakaş Derya Gültekin, **Hem Hasımız, Hem Hısımız: Türkiye’de Finans Kapitalin Dönüşümü ve Banka Reformu**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009

Kazgan Haydar, **Galata Bankerleri**, İstanbul, Orion Yayınevi, C:1, 2005

Kocaoğlu Mehmet, **Petro-Strateji**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1996

Owen Roger – Pamuk Şevket, **20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi**, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2002

Öztürk İbrahim, **Turning Globalization Into Opportunity: Case Of Turkey**, İstanbul, MÜSİAD Yayınları, 2009

Parasız İlker, **Kriz Ekonomisi: HiperEnflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan Kararları**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 1996

Thomas Gordon, **Gideon’un Casusları: Mossad’ın Gizli Tarihi**, İstanbul, Sabah Kitapları, 2000

Plessner Yakir, **The Political Economy of Israel: From Ideology to Stagnation**, New York, State University of New York Press, 1994

Şanlı Ufuk, **Borç Kapanı IMF: Ekonomik Savaşın Perde Arkası**, İstanbul, Selis Kitaplar, 2002

Şahözkan Cem Burak, **Banka Birleşmeleri**, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Temmuz 2003

Ulutan Burhan, **Bankacılığın Tekâmülü**, Ankara, 1957

Tezler

Gökçınar Demet, **Arap- İsrail Uyuşmazlığında Filistin Sorunu** (Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2009

Yassıkaya Sernur Süleyman, **Türkiye-İsrail stratejik işbirliğinin sınırları ve Siyasi ve Ekonomik Sonuçları** (Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2003

Yetüt Özgür, **Türkiye-İsrail İlişkilerinin Ortadoğu Çatışma Sürecine Etkisi** (Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009

Yılmaz Naci, **1930–46 Döneminde Türk Bankacılığı**, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2007

Sürelî Yayınlar

Aksiyon, **Intel'den İsrail'e Büyük Yatırım**, 1 Ağustos 2005

Aksiyon, **Türkiye'de Banka Alan Yabancılar Nereye Koşuyor?**, Sayı: 624, 20 Kasım 2006

Altınok Tevfik, **Son Beş Yılda Tarihe Mal Olan Bankalar TMSF'ye Devir Noktasına Nasıl ve Niçin Geldiler**, Finans Dünyası, Ekim 2003

Anadolu Ajansı Bülteni, 30 Ağustos 2005

Çikot Özcan, **İsrail Sermaye Piyasası**, Sermaye Piyasasında Gündem, Mayıs 2009, Sayı: 81

Financial Times, **Subprime-free Hapoalim thinks global**, August 24, 2007

Günal Mehmet, **Bankacılık Sektörünün Açık Pozisyonları Üzerine Bir İnceleme: 1989–95**, İstanbul, Uzman Gözüyle Bankacılık, Haziran 1995

Hürriyet, **Bank Hapoalim C Bank ile Türkiye'de**, 14 Eylül 2005

Hürriyet, **Bank Hapoalim, 113 milyon dolara C Bank'a ortak oldu**, 15 Aralık 2005

Hürriyet, **C Bank İsraili ortak ile Bank Pozitif oldu**, 3 Ocak 2006

Hürriyet, **Terör kurutuluncaya kadar savaş sürmeli**, 8 Ekim 2001

Milliyet, **İsraili Hapoalim Millenium Bank'ı satın alıyor**, 27 Ocak 2009

Radikal, **Bu yılın silah zengini İngilizler**, 18 Haziran 2008

Referans, **İsrail'in Mortgage lideri Hapoalim C Bank'ı satın aldı**, 14 Eylül 2005

Referans, **Bank Pozitif'in Orta Asya'daki banka alımları devam edebilir**, 5 Nisan 2008

Star, **Finansbank, 12 milyon müşteri için 'sıfır faiz' silahını çekti**, 17 Ekim 2007

Star, **Faizi Eklersek Batıkların Maliyeti 91,4 Milyar Dolar**, 6 Haziran 2008

Şener Başar, **İsrail: Ortadoğu'da bir Batılı**, Garantiden Haberler Dergisi, Ekim 2005

Vatan, **İsraili Hapoalim Bank mortgage için Cingilhoğlu'nu seçti**, 14 Eylül 2005

Yeldan Erinç, **Türkiye'de IMF Destekli Enflasyonla Mücadele Programı, Bir İstikrar ve Düzen Programını, Yoksa Fakirleşme ve Mali Kaos Reçetesi mi?** Yeni Türkiye, Yıl:7, Sayı 41, Eylül-Ekim 2001

Raporlar

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu – (VII)**, Ankara, BDDK Yayınları, Ekim 2003

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **Finansal Piyasalar Raporu**, Ankara, BDDK Yayınları, 2008

Economic Intelligence Unit, **Israel Country Report**, 2006, 2007 ve 2008

IMF Country Report, **Israel: Selected Issues**, February 2008

Moody's Global Banking, **Banking System Outlook: İsrail**, London, November 2007

Moody's Banking Statistical Supplement, **Israel: Annual Financial Statements: 2002 – 2006**, London, October 2007

Türkiye Bankalar Birliği, **2007 Faaliyet Raporu**, İstanbul, TBB Yayınları, Mayıs 2008

Türkiye Bankalar Birliği, **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958–2007**, İstanbul, TBB Yayınları, 2008

Türkiye Bankalar Birliği, **Bankalarımız 2007**, İstanbul, TBB Yayınları, Mayıs 2008

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, **Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, Ankara, TCMB Yayınları, 2008

Türkiye Katılım Bankaları Birliği, **Katılım Bankaları 2008**, İstanbul, Katılım Bankaları Birliği Yayınları, Mayıs 2009

İnternet

Amerikan Merkezi Haberalma Örgütü (CIA) resmi internet sitesi, Dünya Genel Görünümü Raporu <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/is.html> (Erişim Tarihi, 5 Nisan 2007)

Bank Leumi, kurumsal internet sitesi
http://english.leumi.co.il/LEFullArt/History_of_Leumi/6239/ (Erişim Tarihi, 22 Ocak 2009)

Herzl Theodor, Yaşam Öyküsü
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/264012/Theodor-Herzl> (Erişim Tarihi, 20 Ocak 2009)

İsrail Merkez Bankası resmi internet sitesi
<http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-1eng.htm> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2009)

İsrail Merkez Bankası resmi internet sitesi
<http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-3eng.htm>, (Erişim tarihi 20 Mayıs 2009)

İsrail Merkez Bankası resmi internet sitesi
<http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-4eng.htm>, (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2009)

İsrail Merkez Bankası resmi internet sitesi
<http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-5eng.htm> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2009)

İsrail Merkez Bankası resmi internet sitesi
<http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-6eng.htm> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2009)

İsrail Merkez Bankası resmi internet sitesi
<http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-7eng.htm> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2009)

İsrail Merkez Bankası resmi internet sitesi
<http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-8eng.htm> (Erişim Tarihi, 18 Mayıs 2009)

İsrail Merkez Bankası resmi internet sitesi
<http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-9eng.htm> (Erişim Tarihi, 18 Mayıs 2009)

İsrail Merkez Bankası resmi internet sitesi
<http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-15eng.htm> (Erişim Tarihi, 18 Mayıs 2009)

İsrail Merkez Bankası resmi internet sitesi
<http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-10eng.htm> (Erişim Tarihi, 18 Mayıs 2009)

İsrail Merkez Bankası resmi internet sitesi

<http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-11eng.htm> (Erişim Tarihi, 18 Mayıs 2009)

İsrail Merkez Bankası resmi internet sitesi

<http://www.bankisrael.gov.il/abeng/1-12eng.htm> (Erişim Tarihi, 18 Mayıs 2009)

İsrail Merkez Bankası resmi internet sitesi

<http://www.bankisrael.gov.il/deptdata/pikuah/skira04/ch-ae.pdf> (Erişim Tarihi, 2 Mayıs 2009)

İsrail Merkez Bankası resmi internet sitesi,

http://www.bankisrael.gov.il/deptdata/pikuah/skira07/ch-a_e.pdf (Erişim Tarihi, 2 Mayıs 2009)

İsrail Merkez Bankası resmi internet sitesi,

<http://www.bankisrael.gov.il/deptdata/pikuah/snifim/snifhane.htm> (Erişim Tarihi, 1 Nisan 2009)

İsrail Bilim Bakanlığı resmi internet sitesi,

<http://www.science.co.il/Israel-Neighbors-map.asp> (Erişim Tarihi, 1 Mayıs 2009)

Melike Alparslan-Pelin Ataman Erdönmez, Enflasyon Hedeflemesi,

http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dosyalar/Enflasyon_Hedeflemesi.doc (Erişim Tarihi, 10 Mart 2008)

OECD, Science, Technology and Industry Outlook 2008: Profile of Israel

<http://www.oecd.org/dataoecd/18/37/41559762.pdf> (Erişim Tarihi, 22 Haziran 2009)

Prager Jonas, Banking Privatization In Israel,1983–1994: A Case Study In

Political Economy, Institute for Advanced Strategic and Political Studies
<http://www.iasps.org/policystudies/ps22.pdf> (Erişim Tarihi, 10 Kasım 2008)

Shuv Shlomi, The Israeli Banking Market, Jerusalem, Institute for Advanced

Strategic and Political Studies, <http://www.iasps.org/policystudies/ps31.pdf> (Erişim Tarihi, 22 Ocak 2009)

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, Fon Bankaları Çözümleme Maliyetleri

<http://www.tmsf.org.tr/documents/reports/tr/fonbankcozcal.doc> (Erişim Tarihi, 11 Kasım 2008)

Türkiye Bankalar Birliği, Merkez Bankası Kanunu Değişikliği

<http://www.tbb.org.tr/turkce/kanunlar/tcmb/TCMB%20Kanununda%20değişiklik%20yapılmasına%20Dair%204651.pdf> (Erişim Tarihi, 14 Nisan 2009)

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu İktisadi Anabilim Dalı'nda 301100720060003 no. lu Ufuk ŞANLI' nın hazırladığı "Türk - İsrail Bankacılık Sistemlerinin Karşılaştırılması (2002 - 2007)" konulu YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin 15. maddesi uyarınca .11.09.2009 tarihinde saat .09:00. de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin .KabulE.....' ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yard. Doç. Dr. İ. Murat BOZKURT	Olumlu	
Yard. Doç. Dr.-Suat YAVUZ	Olumlu	
Yard. Doç. Dr. Hamdi GENÇ	Olumlu	